

KATHOLIEKE UNIVERSITEIT LEUVEN
FACULTEIT LETTEREN
MASTEROPLEIDING GESCHIEDENIS

Mechelse giften

**De relatie tussen de stad en de vorstelijke entourage in de
Bourgondische en Habsburgse periode (1467-1503)**

Promotor
Prof. dr. H. Cools

Masterproef
ingediend door
Joachim Piens

Leuven
Academiejaar 2009-2010

Inhoudsopgave

<u>Inleiding</u>	4
Vraagstelling	4
Stadsrekeningen	5
Patronage en Geschenken	7
Wijn in de middeleeuwen	10
<u>I. Situatieschets van Mechelen in de Bourgondische en Habsburgse periode</u>	12
1. Ligging	12
2. Van heerlijkheid tot graafschap	12
3. Bestuurlijke veranderingen	14
4. Economische groei en verval	16
5. Religieuze ontwikkelingen	18
<u>II. Het belang van de Blijde Inkomst</u>	20
Theorievorming rond de Blijde Inkomst	24
<u>III. De Stadsrekeningen</u>	30
1. Obstakels voor de historicus	30
2. Jaargangen	32
a. Blijde Inkomsten	33
b. Staten-Generaal en Openbare werken	33
c. 1500 en meer	34
<u>IV. Grafieken</u>	35
1. Absolute verhoudingen	35
2. Relatieve verhoudingen	36
3. Wijn	38
4. De geschenken voor de vorst	42
Conclusie	44

V. Twee types geschenken	45
V.1 De irreguliere giften, wie ontvangt wat?	46
1. De Blijde Inkomsten	46
Karel de Stoute, 3 juli 1467	47
Margaretha van York, 24 april 1470	49
Maria van Bourgondië, 25 juni 1477	51
Maximiliaan van Oostenrijk, 9 januari 1478	54
Filips de Schone, 27 maart 1495	58
2. De vergaderingen van de Staten-Generaal	59
De Staten-Generaal van 5 tot 18 januari 1480	60
De Staten-Generaal van 1488	62
3. De belangrijkste personages en families	66
De familie van Kleef	66
De familie van Gruuthuuse	68
Het geslacht van Nassau	70
De familie van Croÿ	70
De vier broers van Glymes-Bergen	71
Conclusie	72
Overzicht van de verhouding tussen de ontvangers van wijn	73
V.2. Omvangrijke giften met specifieke tegenprestaties	74
Inleiding	74
1500	76
1501	82
1502	85
Conclusie	92
VI. Vergelijking met andere steden	96
Besluit	98
Bijlagen	100
Bibliografie	103

Inleiding

Vraagstelling

In deze thesis zal ik voor Mechelen onderzoeken hoe Mechelen door middelen van schenkingen haar contacten met de buitenwereld onderhoudt in de periode 1467-1503. Soortgelijk onderzoek is reeds voor andere steden verricht. Ik onderzoek de manier waarop de stad, aan de hand van presenten, bepaalde personen aan zich bindt om haar belangen te verdedigen en het verlies van de nabijheid van de vorst te compenseren. Voor de stad is het essentieel om toegang te hebben tot de hoogste regionen van zowel het juridische als het bestuurlijke niveau om zo haar belangen te verdedigen. Aan de hand van de stadsrekeningen zal ik nagaan hoe het stadsbestuur het schenken van presenten en van wijn gebruikt voor de contacten die ze onderhoudt met de buitenwereld. Hierbij focus ik op de Blijde Inkomst van de vorsten in de stad met toevoeging van twee vergaderingen van de Staten-Generaal. Deze komen in de bronnen duidelijk aan bod in een apart deel van de rekening. Bovendien neem ik een aantal specifieke giften onder de loep tussen 1500 en 1503. Er zal telkens worden gekeken naar de verhouding van de uitgaven van de presenten tegenover de volledige uitgaven van dat jaar. Door het onderzoek van de rekeningen is het mogelijk een beeld te vormen van wie er aanwezig was bij deze gelegenheden en wie wat ontving en waarvoor. Op deze manier hoop ik inzicht te krijgen in hoe Mechelen de mechanismen die het tot haar beschikking heeft, gebruikt om haar belangen te dienen in tijden van groeiende centralisatie van het centrale gezag.

Stadsrekeningen

Er is van de Mechelse stadsrekeningen een groot deel bewaard gebleven ondanks de beschieting van het archief tijdens de eerste Wereldoorlog, zie bijlage 1. De Mechelse rekeningen beginnen reeds vroeg in de veertiende eeuw en lopen door tot aan de Franse revolutie, de eerste dateert van het jaar 1311 en de laatste van 1792. De reeks is bijna volledig. De eerste rekening verwijst in een aantal rubrieken naar eerder bestaande, afzonderlijke boekhoudingen. Deze worden

vanaf dit jaar samengevoegd tot één grote rekening.¹

De rekeningen worden jaarlijks opgesteld door drie rentmeesters, vanaf 1423 zijn het er vier . Zij leggen de rekening ter goedkeuring voor aan de stedelijke verantwoordelijken. Het aantal verantwoordelijken groeit doorheen de eeuwen, zowel de dekens als de gezworenen van de ambachten zijn sterk vertegenwoordigd. De voorlegging van deze stadsrekeningen is bovendien een teken van de autonomie van Mechelen. Tot aan de heerschappij van Filips de Goede is er bij de voorlegging van de rekeningen geen vertegenwoordiger van het vorstelijk gezag aanwezig. Dit verandert vanaf 1439 wanneer de heer zich inmengt in de financiën van de stad. Hij bepaalt mee de verkiezing van de stadsmagistraten en onderwerpt de rekeningen aan de controle door de schout. Na zijn dood wordt deze traditie verder gezet door Karel de Stoute die zijn greep op de steden nog versterkt. Onder Maria van Bourgondië verzwakt de controle over de stedelijke financiën weer enige tijd, de schout is niet meer aanwezig tot bij de heerschappij van Filips II.²

De rekeningen die ik heb onderzocht kennen van 1466 tot 1500 ongeveer dezelfde structuur. Men begint met de inkomsten, voornamelijk uit de lijfrenten, gevolgd door de uitgaven die heel erg divers zijn. De rekeningen beginnen rond 31 oktober en bestrijkt een periode van een jaar waardoor er telkens twee jaartallen per rekening voorkomen. Er zijn rubrieken die niet ieder jaar worden vermeld, zoals de onderzochte presenten. Als er presenten worden vermeld dan is dat meestal voor speciale gelegenheden zoals de inkomst van de heer en later de bijeenkomsten van de Staten-Generaal. Enkel de presenten bij de ommeegang van Sint-Rombout en van de heilige Sacramenten zijn een jaarlijks weerkerend fenomeen.³

Deze giften bestaan bijna volledig uit wijn. Ook bij de inkomst van een nieuwe heer van Mechelen wordt voornamelijk wijn geschonken. De hertogen ontvangen bovendien waardevolle voorwerpen, hun dienaren krijgen geschenken in de vorm van contanten. Na 1500 verandert de structuur van de stadsrekening volledig. Presenten, met uitzondering van die van de ommeegang van Sint-Rombout, verdwijnen als apart hoofdstuk bij de uitgaven en worden onder de rubriek “*van menigherande dinghen*”, oftewel allerlei, ondergebracht. Dit maakt het zoeken uiteraard ingewikkelder. Voortaan staan de presenten voor hooggeplaatste personen naast occasionele uitgaven voor boden, tollenaars en weeshuizen. In tegenstelling tot de Gentse rekeningen is er in Mechelen geen sprake van een aparte “geschenkmeester” die verantwoordelijk is voor de distributie van wijn en de rekening van

---

¹ H. JOOSEN, *Inventaris van de stadsrekeningen van Mechelen (tot 1570)*, Mechelen, 1988, 1-3.

² *Ibidem.*

³ *Ibidem.*

de presenten bijhoudt.⁴

Zoals in een themanummer van het tijdschrift voor sociaal- economische geschiedenis duidelijk wordt belicht is het belang van rekeningen voor het historisch onderzoek niet te onderschatten.⁵ Raymond van Uytven heeft reeds eerder voor de Zuidelijke Nederlanden een belangrijke bijdrage geleverd aan het onderzoek naar stadsfinanciën.⁶ Rekeningen geven niet alleen informatie over de stedelijke financiën zoals men op het eerste zicht zou kunnen denken, maar ook over de socio-economische toestand van de stad, over openbare werkzaamheden, culturele activiteiten, enzovoorts.

Manon van der Heijden zoekt uit hoe steden aan geld komen en kijkt daarbij naar de relatie tussen stad, burgers en overheid. Ze geeft een kort overzicht van de belangrijkste historiografische ontwikkelingen over stadsfinanciën in de twintigste en de eenentwintigste eeuw. Hierbij komen de vele mogelijke benaderingen van stadsfinanciën aan bod. Ze vergelijkt eveneens de verschillende situaties tussen een aantal Hollandse steden daar er een grote heterogeniteit bestaat tussen de stadsrekeningen onderling.⁷ In het boek worden tevens de renteleningen als belangrijke bron van inkomsten besproken.⁸ Dit aspect komt in deze thesis niet aan bod. Bij mijn onderzoek over Mechelen komen alleen de uitgaven van de stad aan bod en niet de inkomsten. Hierover moet nog meer onderzoek verricht worden.

In een case study van Jord Hanus over de financiële toestand van 's-Hertogenbosch in de zestiende eeuw wordt dieper op de renteleningen ingegaan.⁹ Wouter Ryckbosch bestudeert de verschillen tussen het stedelijke en vorstelijke financiële beleid. Hierbij kijkt hij vooral naar de hervormingen die er in Gent na 1477 worden doorgevoerd.¹⁰ Het onderzoek van de stadsrekeningen en financiën zit duidelijk in de lift. Mechelen, Gent en 's-Hertogenbosch zoeken elk op een eigen manier naar een oplossing voor de crisis op het einde van de vijftiende eeuw. Zij positioneren zich hierbij op een verschillende manier tegenover de Hertogen.

---

⁴ M. BOONE, 'Dons et pots-de-vin, aspect de la sociabilité urbaine au bas Moyen Age. Le cas gantois pendant la période bourguignonne', *Revue du Nord*, 70 (1988), 481.

⁵ Zie het themanummer, M. T'HART en M. VAN DER HEIJDEN (red.), *Het geld van de Stad, Tijdschrift Sociaal- economische geschiedenis*, 3 (2006).

⁶ R. VAN UYTVEN, *Stadsfinanciën en stadseconomie te Leuven van de XIIe tot het einde der XVIe eeuw*, Brussel, 1961.

⁷ M. VAN DER HEIJDEN, *Geldschietters van de stad, Financiële relaties tussen stad, burgers en overheden 1550-1650*, Amsterdam, 2006, 11-19.

⁸ *Ibidem*, 100.

⁹ J. HANUS, *Tussen stad en eigen gewin, Stadsfinanciën, renteniers en kredietmarkten in 's-Hertogenbosch (begin zestiende eeuw)*, Amsterdam, 2007.

¹⁰ W. RYCKBOSCH, 'Stedelijk initiatief of hertogelijke repressie, financiële hervormingen en kredietbeleid te Gent (1453-1495)', *Tijdschrift Sociaal- economische geschiedenis*, 2 (2007), 3-28.

Patronage en Geschenken

Geschenken geven is iets van alle tijden. Vroege gemeenschappen wisselden reeds cadeaus uit om het voortbestaan van de gemeenschap te verzekeren. In de Middeleeuwen worden presenten vooral gebruikt om menselijke relaties en banden te versterken.¹¹ In de vijftiende en zestiende eeuw zijn presenten legitiem en zichtbaar voor iedereen, zoals hieronder verder wordt uiteengezet is taal heel erg belangrijk in het patronageonderzoek. Het ene begrip is het andere niet, het ene geschenk heeft een ander doel als het andere. Met een geschenk kan je zowel iemand voor je winnen als tegen je in het harnas jagen. Men weet dat er iets terug verwacht wanneer men een geschenk ontvangt.¹² Deze uitwisseling van geschenken kan in vele vormen voorkomen en hoeft niet materieel te zijn.¹³ Dit wordt in deze thesis duidelijk geïllustreerd.

De verwachting iets, er wordt niet bepaald wat, terug te moeten geven bij een gift noemt men in de antropologie het algemeen reciprociteitbeginsel. Een andere vorm van uitwisseling waarbij er iets heel concreet, zoals bij een commerciële transactie, terug verwacht wordt, noemt men gebalanceerde reciprociteit. Wanneer door een gift puur winstbejag wordt nagestreefd, bijvoorbeeld bij chantage, noemt men dit negatieve reciprociteit. De verschillende begrippen kunnen worden toegepast op de middeleeuwse stad.¹⁴

Patronage is, zoals vaak beschreven wordt in de inleidingen van studies over dit onderwerp, moeilijk te omschrijven. Het is niet evident om te bepalen wat patronage of cliëntelisme inhoudt. Dit maakt intrinsiek deel uit van het begrip. In vroege artikels, zoals dat van Wim Blockmans een kwart eeuw geleden, legt men vooral de nadruk op de woordenschat om de verschillende vormen van geschenken in het kader van patronage te bepalen.¹⁵ Sommige woorden worden in de bronnen gebruikt voor veroorloofde geschenken, zoals bij een bedanking voor gedane diensten of een

---

¹¹ A. VAN STEENSEL, 'Giften aan vrienden en invloedrijken. Schenkgewoonten van de stad Haarlem tijdens de Bourgondische en Habsburgse tijd', *Holland*, 37 (2005), 2.

¹² V. GROEBNER, *Liquid assets, Dangerous gifts: presents and politics at the end of the Middle Ages*, Philadelphia, 2002, 1-12.

¹³ C. CHATTAWAY, 'Looking a medieval gift horse in the mouth. The role of the giving of gift objects in the definition and maintenance of the power networks of Philip the Bold', *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden*, 114 (1999), 1.

¹⁴ Arie van Steensel verwijst in zijn artikel over Haarlem, pagina 2, naar C. Lévi-Strauss, 'The principle of reciprocity' in: A.E. Komter (ed.), *The gift. An interdisciplinary perspective*, Amsterdam, 1996, 18-25.

¹⁵ W. BLOCKMANS, 'Corruptie, patronage, makelaardij en venaliteit als symptomen van een ontluikende staatsvorming in de Bourgondisch- Habsburgse Nederlanden', *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis*, 11 (1985), 238.

eerbetoon aan een hoge edelman. Andere woorden gebruikt men voor minder zuivere relatiegeschenken uit te drukken. Soms is er sprake van regelrechte afpersing. In het Frans spreekt men van *racket* en *pots-de-vin* waarbij het eerste begrip duidelijk een verplichting inhoudt en het tweede een meer gematigd begrip is.¹⁶

In het Nederlands gebruikt men *hovescheit* of *huesheit* voor toenmalig aanvaardbare vormen van wat wij nu corruptie zouden noemen. Deze term ben ik echter nergens tegengekomen in de Mechelse bronnen. De grens tussen een wederdienst terug betalen of hiertoe gedwongen worden, is dus niet altijd duidelijk. Alain Derville onderscheidt in de rekeningen van Rijsel en Sint-Omaars verschillende vormen van giften en corruptie.¹⁷ De rekeningen van Rijsel en vooral het onderdeel van de geschenken zijn uitgebreider dan die van Mechelen. In tegenstelling tot de rekeningen van Rijsel heeft de Mechelse rubriek van presenten geen onderverdelingen in de presenten en er zijn verschillende jaren zonder presenten aanwezig.¹⁸

In de Middeleeuwse Nederlanden is het geven van geschenken een vaak voorkomende gewoonte. De vele recente artikels over dit onderwerp lijken dat aan te tonen. De auteurs brengen een breed gamma van giften naar boven: geld, wijn, laken en tafelzilver zijn courante geschenken. Het historisch onderzoek over patronage had enige achterstand opgelopen tegenover de antropologie. De laatste jaren is hierin verandering gekomen. Momenteel zijn er heel wat historici die zich bezig houden met elitestudies in het algemeen en met patronage in het bijzonder.

Zo heeft bijvoorbeeld Geert Janssen het patronagenetwerk van Willem Frederik van Nassau in de Republiek blootgelegd.¹⁹ Helli Koeningsberger bestudeert de patronagenetwerken rond Karel V.²⁰ Eerder hebben een aantal casestudy's van bepaalde steden een goed beeld geschetst van de patronagenetwerken en de manier van het schenken van cadeaus die stedelijke gemeenschappen hanteren in de late vijftiende en zestiende eeuw. Deze ontwikkeling is gestart in de jaren '80 van de vorige eeuw en loopt door tot op heden. Marc Boone beschrijft dit in een studie over Gent in de Bourgondische periode.²¹ Leiden en Haarlem zijn de Hollandse steden die reeds werden

---

¹⁶ A. DERVILLE, "pots-de-vin, cadeaux, rackets, patronage. Essai sur les mecanismes de decisions dans l'État bourguignon", *Revue du Nord*, 56, (1976) 341-364.

¹⁷ A. DERVILLE, "Les pots-de-vin dans le dernier tiers du XV siècle (d'après les comptes de Lille et Saint-Omer), in *1477, het algemene en gewestelijke privilegiën van Maria van Bourgondië voor de Nederlanden*, ed. W.P. BLOCKMANS, kortrijk-heulen, 1985, 451-453.

¹⁸ Bijvoorbeeld tussen 1470 en 1477.

¹⁹ G. JANSSEN, *Creaturen van de Macht: Cliëntelisme bij Willem Frederik van Nassau (1613-1664)*, Amsterdam, 2005.

²⁰ G.H. KOENINGSBERGER, *Patronage and bribery during the reign of Charles V*, Leuven 1961.

²¹ M. BOONE, "Dons et pots-de-vin, aspect de la sociabilité urbaine au bas Moyen Age. Le cas gantois pendant la periode bourguignonne", *Revue du Nord*, 70, 1988, 473.

onderzocht.²² Diest wordt in een recente masterproef besproken.²³ Rijsel en Sint-Omaars werden reeds vermeld en worden besproken in een artikel van Derville.

Blockmans had als een van de eersten aandacht voor patronage in de Nederlanden. Hij verwerpt in zijn studie de stelling dat patronage een gevolg is van de overgang waarin de Nederlanden zich bevinden, een transitie van een feodale naar een meer gecentraliseerde samenleving en staat.²⁴ Deze stelling zou door de antropologie naar voor zijn geschoven.²⁵ Daarentegen stelt Blockmans dat patronage een deel van het integratiesysteem van de staat is, samen met de voortzetting van feodale praktijken. Door de zwakte van de jonge staat is er nood aan informele systemen. Dit verlicht de spanning tussen de oude gevestigde lokale machtsstructuren en nieuwe door de staat opgelegde structuren. Patronage is een integratiemechanisme. Het is dus niet enkel een strategie om belangrijke personen aan zich te binden en zo zaken te verkrijgen van een overheid die afhankelijk is van persoonlijke diensten.

Verder onderscheidt Blockmans een vijftal verschillende vormen van corruptie en/of uitwisseling van geschenken in de Bourgondische Nederlanden.²⁶ Mario Damen concretiseert dit voor de Hollandse steden in de Late Middeleeuwen, met betrekking tot Leiden en Haarlem.²⁷ Deze vijf vormen zijn niet terug te vinden in de Mechelse rekeningen. Geschenken kunnen aanleiding geven tot onderzoek naar de netwerken van bepaalde instellingen en personen zoals Carol Chattaway reeds heeft aangetoond, in haar studie over Filips de Stoute. Geschenken kunnen een onderliggend netwerk blootleggen.²⁸

Bij de studie van een giftcultuur is het nodig geschenken te onderscheiden van beloningen en wedden die de stad uitdeelde op jaarbasis. De rubriek presenten in de Mechelse stadsrekeningen

---

²² M. DAMEN, giving by pouring : the functions of gifts of wine in the city of leiden 14th -16th Centuries), *symbolic communication in late medieval towns*, leuven, 2006, 83-100. ; M. DAMEN, Corrupt of hoofs gedrag, Geschenken en het politieke netwerk van een laatmiddeleeuwse Hollandse stad, *Tijdschrift Sociaal- economische geschiedenis*, 4 (2005), 68-94. en A. VAN STEENSEL, "Giften aan vrienden en invloedrijken. Schenkgewoonten van de stad Haarlem tijdens de Bourgondische en Habsburgse tijd", *Holland*, 1 (2005), 1-22.

²³ M. ADRIAENS, *Een stedelijke gemeenschap op zoek naar beschermheren: Diest en Nassau (1515-1568)*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven, departement Geschiedenis, 2009.

²⁴ W. BLOCKMANS, Corruptie, patronage, makelaardij en venaliteit als symptomen van een ontluikende staatsvorming in de Bourgondisch- Habsburgse Nederlanden, *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis*, 11 (1985), 238-242

²⁵ M. BOONE, "Dons et pots-de-vin, aspect de la sociabilité urbaine au bas Moyen Age. Le cas gantois pendant la periode bourguignonne", *Revue du Nord*, 70, 1988, 473.

²⁶ BLOCKMANS, *Corruptie, patronage, makelaardij en venaliteit*, 238.

²⁷ M. DAMEN, giving by pouring : the functions of gifts of wine in the city of leiden 14th -16th Centuries), *symbolic communication in late medieval towns*, leuven, 2006, 83-100. ; M. DAMEN, Corrupt of hoofs gedrag, Geschenken en het politieke netwerk van een laatmiddeleeuwse Hollandse stad, *Tijdschrift Sociaal- economische geschiedenis*, 4 (2005), 68-94.

²⁸ CHATTAWAY, *Looking a medieval gift horse in the mouth*, 1.

bestaat enkel uit eenmalige schenkingen. Hierdoor is het in de praktijk niet moeilijk om de twee te onderscheiden. De geschenken bestaan vaak uit wijn die ter plekke wordt gedronken met de andere aanwezigen. Er is in de middeleeuwse steden steeds een gebrek aan drinkbaar water, bier is de meest gedronken drank in de Nederlanden maar wordt beschouwd als een minder gepast geschenk bij belangrijke gelegenheden. In het algemeen wordt er in de Nederlanden veel witte rijnwijn gedronken, maar in de onderzochte Mechelse rekeningen wordt dit bijna nooit gespecificeerd.²⁹ Wanneer de wijnsoort in de bronnen wordt vermeld is dit vaak wijn *van beanen*, volgens het Middelnederlands woordenboek genoemd naar de Zuid-Franse stad Bearne of de Bourgondische stad Beaune.³⁰ De problematiek rond de herkomst van de wijn wordt verder uitgewerkt in het volgende onderdeel, “wijn in de Middeleeuwen”, zie infra.

Ik wil met deze thesis een bijdrage leveren aan de kennis over de patronage netwerken in de Bourgondische Nederlanden, met name hoe de stad Mechelen deze gebruikt om haar positie te vrijwaren en te versterken.

Wijn in de Middeleeuwen

In de Middeleeuwen worden alle soorten wijn gedronken van lokale tot mediterrane varianten. In de antieke traditie en christelijke wordt wijn als superieur beschouwd tegenover andere dranken. Bier is een hoogstaand gezelschap onwaardig. Ook het gewone volk drinkt wijn, maar niet even veel als de rijken en zeker niet van dezelfde kwaliteit. In Parijs wordt er in de armenhuizen wijn uitgedeeld.³¹ In Frankrijk is wijn dan ook couranter en goedkoper dan in de Nederlanden. Er wordt in de middeleeuwen wijn ook in de Nederlanden verbouwd. De wijnbouw gaat door het koudere klimaat en de hoge loonkosten in de vijftiende eeuw achteruit. Bovendien heeft de inlandse wijn een bijzonder slechte reputatie. Ze wordt daarom te slecht bevonden voor hoge bezoekers.³² De prijs van de geïmporteerde wijn wordt aanzienlijk opgedreven door de hoge transportkosten. Onderweg zijn er talrijke tolheffingen op de rivieren en ook het transport over land is duur.³³ De prijs van de wijn is te hoog in de Nederlanden om een alledaagse volksdrank te zijn. Een meester metselaar kan met zijn dagloon 2,75 liter wijn kopen. Voor vaklui en dagloners is wijn een uitzonderlijke luxedrank. Er worden wel vaak ordinaire “tafelwijnen” gedronken. Voor

---

²⁹ DAMEN, *Giving by pouring*, 86.

³⁰ ‘Beane’, *Retrograad woordenboek van het Middelnederlands*, Nijhof, 1972, 602.

³¹ R. VAN UYTVEN, *De zinnelijke Middeleeuwen*, Leuven, 1999, 24, 31.

³² R. VAN UYTVEN, *Geschiedenis van de dorst : twintig eeuwen drinken in de Lage Landen*, Leuven, 2007, 39.

³³ *Ibidem*.

verschillende kerkelijke rituelen en feesten wordt wijn gebruikt, waarbij ook het volk zijn deel krijgt.³⁴

In de stadsrekeningen van Mechelen is er vaak sprake van wijn *van beanen*. Zoals eerder vermeld stelt het woordenboek dat dit de naam is van een wijn uit een Franse stad met dezelfde benaming. Dit kan zowel Bearne als Beaune zijn.³⁵ Het is waarschijnlijker dat in de rekeningen de Bourgondische wijn Beaune wordt bedoeld dan dat het wijn van de andere stad Bearne betreft. De wijn uit de Bourgondische streek heeft een lange geschiedenis in Middeleeuwse bronnen. Rijnwijn is erg populair in de Nederlanden. Door toevoeging van de Lage Landen aan het Bourgondische rijk en onder prestige van het hof kent de *Beaune* echter een groeiende populariteit in deze gebieden.³⁶

In de rest van de tekst zal naar analogie van de bronnen *beanen* gebruikt worden waarbij gerefereerd wordt naar een Franse wijn met enig prestige zonder een voorkeur uit te spreken. Het is opmerkelijk dat de meeste wijngiften bij de intredes en bijeenkomsten van de Staten-Generaal bestaan uit de helft *van beanen* en een ander deel van een niet nader genoemde wijnsoort. Het is aannemelijk dat de *beanen* een duurder en dus meer prestigieuze wijnsoort betreft dan de tweede daar deze niet bij naam wordt genoemd.

In Leiden werd de wijn in tinnen bekertjes met het wapenschild geschonken zodat duidelijk was van wie de wijngift afkomstig was. De wijn werd ter plekke gedronken door de ontvanger en diens entourage. De bekertjes werden teruggegeven en later hergebruikt. In Mechelen ging het er waarschijnlijk op een gelijkaardige manier aan toe. Dit kan echter niet uit de bronnen worden afgeleid. De hoeveelheid die elke gast ontving stond ongeveer vast. Deze was gekoppeld aan de plaats die de ontvanger in de sociale hiërarchie innam. In de bestudeerde Mechelse rekeningen wordt de hoeveelheid van de geschonken wijn uitgedrukt in stopen of stoepen. Een stoep bevat 2,6 liter.³⁷

---

³⁴ VAN UYTVEN, *Geschiedenis van de dorst*, 30-33, 50.

³⁵ 'Beane', *Retrograad woordenboek van het Middelnederlands*, Nijhof, 1972, 602.

³⁶ VAN UYTVEN, *Geschiedenis van de dorst*, 47-48, 50.

³⁷ P. VANDEWALLE, *Metrologisch vademecum voor Vlaanderen*, Brugge, 2003, 81.

I. Situatieschets van Mechelen in de Bourgondische en Habsburgse periode

1. Ligging

Mechelen was in de vijftiende eeuw een middelgrote centrumstad, gelegen op een strategische plaats in de ruime omgeving. De stad bevond zich tussen Antwerpen en Brussel, Gent en Leuven, in het centrum van de Nederlanden.³⁸ De ligging aan twee rivieren, de Dijle en de Zenne maakte de controle van de scheepvaart op deze waterwegen mogelijk. Dit zorgde samen met het recht op de stapelplaatsen van vis, zout en haver voor spanningen met de omliggende steden, voornamelijk Brussel en Antwerpen. Het stapelrecht bepaalde dat handelaars in de voornoemde goederen verplicht waren deze in Mechelen te koop aan te bieden voor een bepaalde tijd. Daarna mochten ze verder met hun handelswaar.³⁹ De ligging tussen het hertogdom Brabant en het graafschap Vlaanderen zal verder in de geschiedenis nog bepalend zijn voor de stad. De onafhankelijke ligging tussen deze twee sterke delen van het Bourgondische rijk was een voordeel dat de hertogen zouden gebruiken om er vanaf 1473 centrale instellingen onder te brengen. Men was zowel centraal gelegen als onafhankelijk van belangrijke delen van het rijk. Mechelen was immers een heerlijkheid en was op die manier onafhankelijk van de andere vorstendommen.

2. Van heerlijkheid tot graafschap

In de late middeleeuwen was de heerlijkheid Mechelen een speelbal tussen de hertogen van Brabant en de prins-bisschoppen van Luik, met als derde speler het geslacht Berthout. Allen claimden de rechten van de stad. In 1301 en 1305 kreeg Mechelen stadsrechten van respectievelijk Brabant en Luik. Luik werd later minder relevant. In de tweede helft van de veertiende eeuw gaat de strijd vooral tussen Brabant en het graafschap Vlaanderen.⁴⁰ Mechelen sloot zich aan bij het voor haar economisch belangrijkere Brabant. De Berthouts wilden de stad in de Brabantse economische omgeving doen opbloeien. Uiteindelijk viel Mechelen in 1357 onder Lodewijk van Male, graaf van Vlaanderen. De Dijlestad zou voor de rest van de eeuw de lotgevallen van deze familie delen. Zo werd Mechelen deel van de Bourgondische landen. De stad zetelde in de vergadering van de Staten-

---

³⁸ R. VAN UYTVEN, *De geschiedenis van Mechelen: van Heerlijkheid tot Stadsgewest*, Tielt, 1995, 36.

³⁹ *Ibidem*, 50.

⁴⁰ *Ibidem*.

Generaal die vanaf 1465 werd samengeroepen. De heerlijkheid verscheen bovendien in de titulatuur van de Bourgondische hertogen.⁴¹ In 1490 werd Mechelen tot een graafschap verheven door keizer Frederik III als dank voor getoonde trouw aan zijn zoon Maximiliaan. Deze titel is echter nooit toegepast in de titulatuur van de hertogen. De Koninklijke adelaar siert wel tot op heden het wapenschild van de stad.⁴²

In 1473 installeerde Karel van Bourgondië het Parlement van Mechelen als hoogste gerechtshof van zijn gebieden in de stad. Hierop brak een bloeiende periode voor Mechelen aan. De stad zou voor lange tijd het juridische middelpunt zijn van de Nederlanden en voor kortere tijd ook het bestuurlijke centrum. Voor de inrichting van het parlement, met het edict van Thionville, waren er tijdens de heerschappij van Jan zonder Vrees en Filips de Goede rondreizende gerechtshoven. Het Parlement van Mechelen zou alle andere gerechtshoven in de Nederlanden overtreffen door omvang en bevoegdheid.⁴³ De heerlijkheid Mechelen lag in het centrum van de Bourgondische landen en nam een neutrale positie in tegenover zowel Brabant als Vlaanderen, het viel rechtstreeks onder de hertogen. Dit waren de belangrijkste redenen waarom Karel de Stoute zijn parlement hier vestigde. Hoewel het parlement officieel werd afgeschaft met het Groot Privilege van 1477 bleven verschillende functies verder bestaan in de nieuw opgerichte Grote Raad.⁴⁴ Reeds enkele maanden na de afschaffing van het parlement zal de ambulante Grote Raad terug recht beginnen te spreken.⁴⁵ In 1504 werd de Grote Raad te Mechelen de vaste rechtsinstantie voor een groot deel van de Bourgondische Nederlanden. Vanaf dan zal de Grote Raad van Mechelen voortbestaan tot op het einde van het ancien regime waar hij een roemloos einde sterft. Het parlement paste volledig in de tijdsgeest en de pogingen tot centralisatie die de vorsten ondernamen. Het parlement van Parijs werd heringericht een aantal jaren voor dat van Mechelen, het Reichskammergericht van het Roomse Rijk enkele jaren erna.⁴⁶

Dat patronage en belangrijke contacten erg belangrijk zijn voor het verkrijgen van zulke voordelen, zoals verder besproken wordt, blijkt ook reeds hier. De voorzitter van de -rondreizende- Grote

---

⁴¹ VAN UYTVEN, *De geschiedenis van Mechelen*, 59.

⁴² *Ibidem*, 95.

⁴³ T.L. MAES, *Het Parlement en de Grote Raad van Mechelen: 1473-1797*, Antwerpen, 2009, 27-30.

⁴⁴ R. STEIN red., *Powerbrokers in the late Middle Ages : the Burgundian Low countries in a European context*, Turnhout, 2001, 74

⁴⁵ MAES, *Het Parlement en de Grote Raad van Mechelen*, 40. en J. HAEMERS, *For the common good: state power and urban revolts in the reign of Mary of Burgundy (1477 - 1482)*, Turnhout, 2009, 32.

⁴⁶ MAES, *Het Parlement en de Grote Raad van Mechelen*, 35.

Raad, Jean Carondelet, vertelde aan de stad dat een snelle betaling van de bedden aan Karel de Stoute, de vestiging van het Parlement in Mechelen zou versnellen en vergemakkelijken. Hij kreeg van de stad als dank 600 gulden voor de aankoop van een woning. De aanwezigheid van de Raad te Mechelen zorgde voor een grote stijging van het aantal bouwwerken en zou het uitzicht van de stad ingrijpend veranderen.⁴⁷

In de woelige periode die op de dood van Karel de Stoute volgde, zou Mechelen steevast de kant van Maximiliaan van Oostenrijk en zijn echtgenote, Maria van Bourgondië, kiezen. De hertogin had de stad reeds snel de meeste van haar privileges en rechten ten tijde van onder Filips de Goede teruggegeven. Ook na de dood van Maria bleef de stad Maximiliaan trouw. De onvoorwaardelijke steun van de Dijlestad aan haar heer zorgde ervoor dat de inwoners vrijgesteld werden van militaire verplichtingen. De verheffing tot graafschap en de toestemming van gebruik van de Koninklijke adelaar in het stedelijk embleem zijn een rechtstreeks gevolg van de betoonde trouw.⁴⁸

Margaretha van York koos Mechelen als residentieplaats na de dood van haar echtgenoot in 1477. Ze werd door de Mechelaars hartelijk ontvangen. De aanwezigheid van het Parlement en het hof van Margaretha van York droeg zeker bij tot de steun die de Mechelaars hun nieuwe soeverein gaven.⁴⁹ De stad had meer te verliezen dan te winnen bij een opstand. De stad werd een toevluchtsoord voor de kinderen van Maximiliaan na de dood van Maria van Bourgondië. Filips de Schone en Margaretha van Oostenrijk zouden opgevoed worden aan het hof in Mechelen, net zoals Karel V later. Dit alles bezorgde de stad een groot prestige. Deze bloeiperiode werd verlengd omdat Margaretha van Oostenrijk Mechelen eveneens als residentiestad koos. Zij deed dit deels uit onvrede met de traditionele verblijfplaats van het hof in Brussel. De ontrouw en beledigingen van die stad aan haar vader zou ze niet snel vergeten.⁵⁰

3. Bestuurlijke veranderingen

Net zoals in de meeste steden was in Mechelen de verhouding tussen poorters, gilden en de ambachten in het stadsbestuur delicaat. In de veertiende eeuw werden er enkele hervormingen ingevoerd die het elitaire karakter van het bestuur moesten verminderen. Volksoptstanden nodig die

---

⁴⁷ VAN UYTVEN, *De geschiedenis van Mechelen*, 95.

⁴⁸ *Ibidem*, 95.

⁴⁹ VAN UYTVEN, *De geschiedenis van Mechelen*, 95. ; L. HOMMEL, *Marguerite d'York, duchesse Junon*, Hachette, 1959, 157.

⁵⁰ H. PLEIJ, *De sneeuwpoppen van 1511: literatuur en stadscultuur tussen middeleeuwen en moderne tijd*, Leuven, 1988, 291, 313.

leidden er toe dat de ambachten rond 1380 meer inspraak kregen. In theorie hadden de ambachten de meeste gezworenen, in de praktijk had vooral de poortერიj de overhand. Er waren een beperkt aantal families die het grootste deel van de macht in handen hadden.⁵¹ Het stadbestuur zou onder de beide Margaretha's nog meer oligarchisch worden en dat door de aanwezigheid van het hof in Mechelen.⁵²

In 1419 werd Filips de Goede hertog van Bourgondië, hij is zowel graaf van Vlaanderen als hertog van Brabant en heer van Mechelen. Nadat hij zijn gebieden gevoelig had uitgebreid ondernam hij een aantal pogingen om een centraal bestuur op te richten voor zijn landen van herwaarts over. Het is echter pas zijn zoon Karel de Stoute die hierin gedeeltelijk zou slagen. In 1473 werd met het edict van Thionville in Mechelen het Parlement van Mechelen opgericht, naar analogie van het parlement in Parijs. Dit was duidelijk tegen de Franse koning in, die grote delen van het Bourgondische rijk nog steeds als Frans beschouwde. De financiële en bestuurlijke organen werden eveneens gecentraliseerd.

Het Groot Privilege, dat er kwam na de dood van Karel de Stoute in 1477, was het eerste document dat gold voor alle landen in het Bourgondische rijk. Hierin kregen de verschillende staten en steden de privileges en rechten terug die ze onder Karel de Stoute hadden verloren. De centralisatie werd hierin teruggeschroefd. Dit alles zal evolueren onder de heerschappij van Maximiliaan van Oostenrijk. Nadat Maximiliaan de situatie terug onder controle kreeg, zou hij trachten deze decentralisering zoveel mogelijk terug te dringen. Zijn zoon Filips de schone zou enige tijd in Spanje verblijven en liet het centrale gezag en zijn kinderen achter bij Margaretha van York in de Nederlanden.⁵³

De groeiende schuldenlast zorgde er in 1439 voor dat de Bourgondische hertog in het Mechelse bestuur ingreep. Hij beperkte de stedelijke autonomie zoals hij dat in de rest van de Nederlanden deed. Voorheen hadden de vorsten geen inspraak in de benoemingen van de schepenbank gehad. Dit veranderde nu. De rentmeester moest vanaf toen niet alleen verantwoording afleggen aan het stadsbestuur maar ook aan de hertog. De hertog benoemde een burgemeester en drie schepenen uit een lijst die door het stadsbestuur werd voorgelegd. De afgevaardigden van de hertog respecteerden meestal wel de keuze van het aftredende bestuur. De invloed van de poortერიj steeg daar zij nu hun

---

⁵¹ VAN UYTVEN, *De geschiedenis van Mechelen*, 62-63.

⁵² *Ibidem*, 94.

⁵³ J.M. CAUCHIES, *Phillipe le beau, le dernier duc de Bourgogne*, Turnhout, 2003, 135.

invloed konden uitbreiden naar de wereld van het hof.⁵⁴ Wanneer Margaretha van York haar intrek nam in Mechelen slaagde ze er niet in om het aanstellingsrecht over de stadsmagistraten te verkrijgen, zoals haar man dat eerder wel had kunnen doen. Zij deed nieuwe stappen bij de Grote Raad in 1495 maar bereikte enkel dat ze aanwezig mocht zijn bij de vergaderingen, zonder stemrecht.⁵⁵

In Mechelen zetelde Margaretha van Oostenrijk in haar nieuwe functie van regent van 1506 tot 1530 in het hof van Savoie, genoemd naar haar derde echtgenoot die vroegtijdig was gestorven. Zij nam na een kort intermezzo van 1515 tot 1518, door de volwassenheid van Karel V, tot 1530 het regentschap op zich. Haar aanwezigheid in Mechelen zorgde voor een enorme culturele en economische bloei voor de stad.⁵⁶ Onder de invloed van Margaretha van Oostenrijk werd het hof in Mechelen een centrum van kunstpatronage.⁵⁷ Het hof was het eerste renaissance centrum van de Nederlanden in die tijd en dat weerspiegelde zich dan ook in de bouwwerken van de leden van de Grote Raad en de belangrijke leden van het hof.

Jeronimus van Busleyden is hier een goed voorbeeld van. Hij gold als een groot Mecenas. Hij financierde onder andere het Leuvense collegium trilinguë. Het hof van beide Margaretha's zorgde voor een enorme aantrek van humanisten en kunstenaars naar de stad. De migratie in de voorbije eeuwen betrof voornamelijk gewone mensen uit de Mechelse omgeving. Maar in deze periode was er een sterke stroom van hoog opgeleiden en buitenlanders naar de stad. Dit veranderde drastisch na de dood van Margaretha van Oostenrijk toen het hof door Maria van Hongarije naar Brussel werd verplaatst en een groot deel van haar entourage met haar mee verhuisde.⁵⁸ De Grote Raad en de oprichting van het aartsbisdom in 1559 zorgde ervoor dat er een deel van de intelligentsia in Mechelen bleef.

4. *Economische groei en verval*

Er was een sterke groei van de populatie van Mechelen in de twaalfde eeuw. Deze groei hing samen met de heropleving van de regio. Dit zorgde voor een toestroom van immigranten, voornamelijk uit de directe omgeving. De inwijkelingen hielden het populatiecijfer, dat telkens

---

⁵⁴ VAN UYTVEN, *De geschiedenis van Mechelen*, 62-63.

⁵⁵ VAN UYTVEN, *De geschiedenis van Mechelen*, 95.

⁵⁶ W. BLOCKMANS en W. PREVENIER, *The promised lands: the Low Countries under Burgundian rule, 1369-1530*, Philadelphia, 1999, 213, 223.

⁵⁷ *Ibidem*, 229.

⁵⁸ VAN UYTVEN, *De geschiedenis van Mechelen*, 103.

werd bedreigd door epidemieën, op peil. Door de specifieke ligging van de stad en haar positie tegenover het hertogdom Brabant en het prinsbisdom Luik waren spanningen nooit veraf. Zelfs tot in 1430 waren er “handtastelijkheden” tussen Mechelaars en Brabanders.⁵⁹ Mechelen was bijzonder afhankelijk van graaninvoer. Zo werden er enkele hongersnoden in de vroege veertiende eeuw erger omdat de Brabantse steden de export van graan naar “het buitenland” verboden. Ook in de vijftiende eeuw waren er verschillende graanembargo's tegen Mechelen, vaak om de stad onder druk te zetten bij conflicten rond het stapelrecht.

Mechelen kende in de dertiende en de eerste helft van de veertiende eeuw een sterke economische groei. De lakenproductie en handel waren erg belangrijk voor de stad. Tegen het eind van de dertiende eeuw kende het Mechelse laken zijn grootste Europese verspreiding. Hoewel er tegen de veertiende eeuw een sterke kwaliteitsverhoging plaats vond, daalde de verkoop in de daaropvolgende eeuw terug. De luxe textielproductie kende in de laatste decennia van de vijftiende eeuw en de eerste van de zestiende opnieuw een stijging. De negatieve trend werd echter niet definitief omgebogen.⁶⁰

De haven- en marktfunctie van Mechelen zorgden voor de aanwezigheid van gespecialiseerde vaklui, van geldhandelaars tot kraanbedieners. De stad was een belangrijke halte op de route Brugge-Keulen. Door deze handelsroute hadden de Zuid Brabantse steden een grote bloei gekend en verloor Antwerpen aan belang. De hertog van Brabant verkoos dan ook allerlei voordelen aan Mechelen te geven ten koste van Antwerpen. Mechelen trok een groot deel van de haver- vis- en zouthandel in de directe omgeving naar zich toe en werd het centrum van deze goederen tegen het einde van de veertiende eeuw. Dit werd later door de graaf van Vlaanderen erkend. Dit alles dreef de spanning met de omliggende steden op, zeker na de teloorgang van de lakenhandel en industrie in de meeste van de Zuid-Nederlandse steden.⁶¹

In de vijftiende eeuw werd het smeedambacht belangrijk. De klokkengieterij kende een bloei tegen het einde van de eeuw. De kanonnengieterij was de meest prestigieuze tak van dit ambacht en zij profiteerde sterk van de oorlogsvoerende heren van Mechelen, Karel de Stoute en zijn opvolgers. Het succes zorgde tijdens het bestuur van Maria van Bourgondië en Maximiliaan voor de vestiging van het wapenarsenaal van de centrale overheid in Mechelen aan de Zandpoortvest. Dit bleef daar gevestigd tot in de tweede helft van de zestiende eeuw. met als trieste eindpunt de ontploffing van

---

⁵⁹ VAN UYTVEN, *De geschiedenis van Mechelen*, 42.

⁶⁰ *Ibidem*, 44.

⁶¹ *Ibidem*, 50

de Zandpoort.⁶²

Een andere belangrijke economische tak in de stad was de bouwnijverheid. Deze zou zeker na de vestiging van de Grote Raad van Mechelen en het hof van Margaretha van York en Oostenrijk een enorme stijging kennen. Men sprak van een echte bouwpsychose vanaf 1504, wanneer de Grote Raad terug permanent in Mechelen verbleef. Mechelen werd een geliefde verblijfplaats voor de aristocratie. Hoewel de gotiek een ongekend hoogtepunt kende werd de stad onder impuls van hof een van de vroegste renaissance centra in de Nederlanden.⁶³ De gebouwen uit deze periode bepalen het aanzicht van de stad tot op heden.

5. *Religieuze ontwikkelingen*

Op kerkelijk vlak hing Mechelen af van het bisdom van Kamerijk. De eerste kerken werden gesticht door buitenlandse missionarissen. Het bekendste voorbeeld hiervan voor Mechelen is Sint-Romuldus of Rombout. Men gaat ervan uit dat hij een rondtrekkende Ierse missionaris was, van een eerder voorname afkomst. Het Sint-Rombouts kapittel verwierf snel een belangrijke functie in de stad. In 1205 verhuisden de geestelijken van het kapittel de zetel van de Mechelse parochie naar de Sint-Romboutskerk. In de loop van de volgende eeuwen vestigden er zich veel kloostergemeenschappen binnen en buiten de stadsmuren. Zij vervulden verschillende functies in de stad. Tegen het einde van de dertiende eeuw telde Mechelen een zevental parochies. Het onderwijs werd in deze tijd door de geestelijken georganiseerd. Een aantal kloosterordes specialiseerden zich hierin.⁶⁴

De beide Margaretha's zouden zich mengen in het religieuze leven van de stad. Zeker Margaretha van York blonk uit in vroomheid. Ze heeft een aanzienlijke bibliotheek met religieuze publicaties in verschillende talen achtergelaten.⁶⁵ Er werden verschillende ommegangen georganiseerd in de stad. De ommegang van Sint-Rombout kwam jaarlijks terug in de rekeningen waarbij er veel wijn werd geschonken. Naast religieuze feestelijkheden werden er nog verschillende wereldlijke spektakels, zoals carnaval en de inkomsten van nieuwe vorsten georganiseerd. Zowel op de boogschuttersgilden als de rederijerskamers werd gerekend voor het verdedigen van de eer van de stad. De paus verleende aan Mechelen in de vijftiende eeuw het recht om aflaten te verkopen tijdens

---

⁶² VAN UYTVEN, *De geschiedenis van Mechelen*, 87.

⁶³ *Ibidem*, 105.

⁶⁴ *Ibidem*, 33-38.

⁶⁵ D. EICHBERGER (red), *Dames met klasse: Margareta van York, Margareta van Oostenrijk*, Leuven, 2005, 205-214.

de heilige jaren. Dit verleende de stad fondsen voor de bouw van de Sint-Romboutstoren.⁶⁶

In 1559 werd de kerkelijke organisatie in de Nederlanden grondig hervormd. De hoofdstad van het kerkelijke bestuur in de Zuidelijke Nederlanden kwam in het aartsbisdom Mechelen terecht. De implementatie hiervan liet nog enige tijd op zich laten wachten door de gebeurtenissen in de tweede helft van de zestiende eeuw. Mechelen werd tot drie maal toe veroverd in de Tachtigjarige oorlog. Deze dramatische tijden voor de stad behoren echter niet meer tot dit betoog. Hiervoor verwijs ik naar het werk van Guido Marnef.⁶⁷

---

⁶⁶ W. BLOCKMANS en W. PREVENIER, *The promised lands : the Low Countries under Burgundian rule, 1369-1530*, Philadelphia, 1999, 225.

⁶⁷ G. MARNEF, *Het Calvinistische bewind te Mechelen, 1580-1585*, Heule, 1987.

II. Het belang van de Blijde Inkomst

Het onderzoeken van plechtige intochten is interessant voor het bestuderen van langere periodes in de geschiedenis. De huldgingen geven een beeld van de toenmalige maatschappij, het is een tijdgebonden fenomeen en kan als een momentopname worden beschouwd. Er zijn verschillende aspecten van een intocht die bestudeerd kunnen worden, de cultuur- en kunsthistorische aspecten, de studie van het itinerarium van de vorsten, de rituelen waarmee een intrede gepaard gaat, de materiële aspecten, enzovoorts.⁶⁸ De Mechelse stadsrekeningen geven bijvoorbeeld aan de hand van de aanwezige adel een beeld van de verschuivingen die plaatsvinden op het politieke toneel. Het is de bedoeling aan de hand van de geschenken, die onder andere tijdens de inkomsten worden uitgedeeld, de relatie tussen de stad en de politieke elite te onderzoeken in deze thesis. J.G. Smit bestudeert de Blijde Inkomsten als deel van het itinerarium van de Hollandse en Zeeuwse graven. De middeleeuwse vorst was een ambulante heerser. Zij bestuurden verschillende gebieden en reisden hiertussen om verscheidene redenen. De intrede was daar een van.

De Blijde Inkomst was de formele benaming van de inhuldgingen van de vorst in Brabant, de inkomsten in de andere gewesten werden hiernaar gemodelleerd. Het was tevens de naam van het document waarover bij iedere inhuldiging in Brabant werd onderhandeld.⁶⁹ De Blijde Inkomst kende zijn origine tijdens de veertiende eeuw in Brabant. De Brabantse steden wilden hun traditionele vrijheden vrijwaren tegen de mogelijke inmenging van de vorst, concreet tegen de toenmalige buitenlandse Wenceslas.⁷⁰ De wederzijdse rechten en plichten werden vastgelegd. De Brabantse intrede vormde de basis voor andere charters en keuren in de Nederlanden in de loop van de veertiende eeuw.

De Bourgondische hertogen probeerden met hun centralisatietendens de stedelijke vrijheden te beknotten, voornamelijk die privileges waar de vorst aanspraak kon op maken, namelijk de inning van belastingen en de rechtspraak. Het afschaffen van de Blijde Inkomst door Jozef II in de achttiende eeuw zou aanleiding geven tot de Brabantse Omwenteling. De opstandelingen beriepen zich hierbij op het artikel 59 van de Blijde Inkomst. Dit stipuleerde dat de trouw aan de vorst afhankelijk is van diens respect voor de traditie. De negentiende-eeuwse historici zouden de typisch

---

⁶⁸ J.G. SMIT, *Vorst en onderdaan : studies over Holland en Zeeland in de late Middeleeuwen*, Leuven, 1995, 89.

⁶⁹ W. BLOCKMANS red., *1477: le privilège général et les privilèges régionaux de Marie de Bourgogne pour les Pays-Bas*, Kortrijk, 1985, 473-485, 476.

⁷⁰ *Joyeuse Entrée*, Encyclopedia Britannica Online, 2010, (www.britannica.com).

Belgische vrijheden terugbrengen tot deze middeleeuwse praktijk, net zoals men had gedaan tijdens de Tachtigjarige oorlog.⁷¹

De rubriek *presenten* ter gelegenheid van de vorstelijke inkomsten in de Mechelse rekeningen begonnen steeds met de titel *presenten ter incomst van ....* De term “Blijde Inkomst” werd nooit gebruikt in de stadsrekeningen. Plechtige intredes waren een in de Nederlanden weid verspreid fenomeen. Vooral in Brabant en het graafschap Vlaanderen was de *Joyeuse Entrée* erg belangrijk, maar ook Holland en Zeeland kenden vanaf de veertiende eeuw dit gebruik.⁷² Tijdens de ceremonies werd de band tussen de steden en de nieuwe vorst vernieuwd. De nieuwe heer deed zijn officiële intrede wanneer hij een gewest voor het eerst bezocht in zijn nieuwe positie. Bij deze gelegenheid werd onder andere de troonsbestijging van de vorst gevierd.⁷³ Hierbij werd verwacht dat de vorst de privileges van de stad erkende en in ruil daarvoor beloofde de stad trouw aan haar soeverein. Dit blijkt onder andere uit een ritueel dat plaatsvond bij de eerste intrede. In Gent bijvoorbeeld moest de vorst, nadat hij een stuk van het Heilige Kruis had gekust, een eed zweren om de privileges van de stad te behouden. De burgers van de stad zweren eveneens een eed van trouw. Filips de Goede en Karel de Stoute bevorderden intredes in hun landen. Zij en hun kinderen maakten meer dan 200 intochten in de steden van de Bourgondische Nederlanden tussen 1419 en 1477.⁷⁴

Filips de Goede introduceerde belangrijke maatregelen om de centralisatie te bevorderen en poogde tegelijkertijd de privileges van verschillende steden te beperken. Zijn zoon, Karel de Stoute, zette die stappen verder. Mechelen had door een opstand kort na de inhuldiging van Karel de Stoute in 1467, met als inzet een conflict over de stapelrechten, een deel van haar politieke en rechterlijke autonomie verloren.⁷⁵ De belangrijkste beperkingen van de stedelijke vrijheden werden echter snel weer tenietgedaan en de stad verkreeg zelfs de vrijstelling van tol. Desalniettemin was de stad minder zelfstandig dan voorheen.

De verhouding tussen steden en de vorst was steeds dubbel onder Karel de Stoute.⁷⁶ Dit gold ook voor Mechelen. Hoewel de relatie tussen de stad en de vorst bij Karel de Stoute een valse start

---

⁷¹ T. VERSCHAFFEL, ‘De traditie in de Brabantse Omwenteling: de oude constitutie en het lange leven van artikel 59’, H. DE SMAELE en J. TOLLEBEEK red., *Politieke representatie*, Leuven: Universitaire pers, 2002, 159.

⁷² SMIT, *Vorst en Onderdaan*, 92-93.

⁷³ ‘Inkomst’, *Van Dale groot Woordenboek van de Nederlandse Taal*, Utrecht, Antwerpen, 2005.

⁷⁴ P. ARNADE, *Realms of Ritual, Burgundian Ceremony and Civic Life in Late Medieval Ghent*, London, 1996, 127-130.

⁷⁵ VAN UYTVEN, *De geschiedenis van Mechelen*, 63.

⁷⁶ R. VAUGHAN, *Charles the Bold, the last Valois duke of Burgundy*, London, 1973, 10.

kende zou Mechelen daarna steeds de kant van de vorst kiezen tot aan de Nederlandse opstand. De stad koos bijvoorbeeld resoluut voor Maximiliaan in de opstanden die volgden op zijn aanspraken als voogd over zijn zoon, in de jaren '80 van de vijftiende eeuw. Deze trouw bleef niet zonder gevolgen. Enerzijds verhef Frederik III de heerlijkheid Mechelen tot een graafschap en verleende de adelaar aan het wapenschild, anderzijds resideerde Filips de schone na de problemen met de eerste Vlaamse regentschapsraad vanaf 1485 in de stad.⁷⁷

Het is enigszins opmerkelijk dat de stad in 1477, tien jaar na de Blijde Inkomst van Karel de Stoute niet in opstand kwam, zoals verschillende Vlaamse en Brabantse steden dat toen wel deden. Deze opstanden versterkten de tendens van het groeiende belang van de grote steden tegenover de adel, clerus en kleine steden.⁷⁸ Er waren wel een aantal opstootjes tegen Franstalige leden van het Parlement van Mechelen.⁷⁹ De beperktheid van de incidenten valt mogelijks te verklaren door de aanwezigheid van het Parlement in de stad. Margaretha van York had Mechelen bovendien gekregen als weduwegoed en had zich hier reeds gevestigd in februari, een maand na de dood van haar echtgenoot. Zij had Gent verlaten nadat de radicale stroming in de Staten-Generaal vond dat ze een te grote invloed had op de jonge Maria van Bourgondië. Nadat ze zich een korte tijd in Oudenaarde had teruggetrokken, vestigde ze zich in Mechelen.⁸⁰ Haar aanwezigheid droeg bij tot de steun die de stad later aan Maximiliaan betoonde.⁸¹

Een derde reden was de snelle beantwoording van de verzuchtingen van de stad. Mechelen stuurde in februari, slechts een maand na de dood van Karel de Stoute, afgevaardigden naar de Staten-Generaal te Gent. Zij verkregen al in maart een charter van Maria van Bourgondië dat de toestand van voor Karel de Stoute grotendeels herstelde. Een drietal maanden later volgde haar Blijde Inkomst in Mechelen waarbij ze het charter bevestigde. Dit was uitzonderlijk daar de stad zonder noemenswaardige opstand gedaan kreeg waarvoor verschillende Vlaamse steden enige tijd later in opstand kwamen.⁸² Maria van Bourgondië hoopte wellicht op deze wijze de stad aan haar te binden en een escalatie in Mechelen zoveel mogelijk te vermijden. Hiervoor was er zo snel overgegaan tot het verlenen van de privileges aan de stad. De stad behield bovendien de van Karel de Stoute

---

⁷⁷ CAUCHIES, *Phillipe le beau*, 12.

⁷⁸ BLOCKMANS, *1477*, 481.

⁷⁹ G. VAN DEN STEENE, *De blijde inkomst van Maria van Bourgondië te Mechelen*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven, departement Geschiedenis, 1946, 10.

⁸⁰ D. EICHBERGER (red), *Dames met klasse: Margareta van York, Margareta van Oostenrijk*, Leuven, 2005,

⁸¹ VAN UYTVEN, *De geschiedenis van Mechelen*, 95.

⁸² *Ibidem*, 95

verkregen tolrechten.⁸³

De gebeurtenissen die in het jaar 1477 plaatsvonden waren belangrijk voor de verdere geschiedenis van de Nederlanden. Ook op Europees vlak waren de gevolgen van wat er zich in de Nederlanden afspeelde voelbaar. Voor de binnenlandse politiek was vooral het charter van het Groot Privilege bepalend. Dit document was een mijlpaal voor de politiek van de komende decennia. Het was het eerste algemeen geldende charter in de Nederlanden. Er werden verschillende toegevingen gedaan aan de steden en gewesten. De situatie van voor de terugschroefing van de stedelijke autonomie door Karel de Stoute werd voor een groot deel hersteld, waarbij vele privileges werden teruggegeven.

Het is belangrijk het onderscheid te maken tussen twee verschillende protestbewegingen die plaatsvonden in 1477. Er was enerzijds de legale oppositie van de lokale magistraten tegen de centrale macht die vrijwel meteen privileges van de hertogin verkregen door middel van de Staten-Generaal. Anderzijds waren er de gilden die, gedreven door de basis van ambachtlieden, zich richtten tegen de dominante groep. Dit leidde tot personeelsveranderingen bij de magistratuur. Het is vooral deze groep die verantwoordelijk is voor de gewelddadige opstanden.⁸⁴

Een van de belangrijke gevolgen van het Groot Privilege, zeker voor Mechelen maar eveneens voor Brabant en Vlaanderen, was de afschaffing van het Parlement van Mechelen en de inrichting van de Grote Raad.⁸⁵ De centrale instellingen werden afgebouwd, of toch in ieder geval voor een bepaalde periode. Maximiliaan van Oostenrijk deed probeerde een aantal van de toegevingen terug te schroeven nadat hij de situatie, de vele opstanden en invallen van de Franse koning Lodewijk XI, terug onder controle had.

Uiteindelijk vormden de gebeurtenissen geen grote breuk in de geschiedenis van de Nederlanden, eerder een zware crisis.⁸⁶ Bij de Blijde Inkomst van Maria van Bourgondië te Mechelen was van dit alles weinig te merken. De stad had, zoals eerder vermeld, reeds snel haar grieven vervuld gezien. Voor West-Europa zou het huwelijk van de erfdochter van de Bourgondische dynastie met de kroonprins van Habsburg, toekomstig keizer van het Heilige Roomse Rijk, verregaande gevolgen hebben. Het legde de basis van meer dan een eeuw Habsburgse heerschappij in een groot deel van

---

⁸³ VAN DEN STEENE, *De blijde inkomst van Maria van Bourgondië te Mechelen*, 14.

⁸⁴ BLOCKMANS, *1477*, 121.

⁸⁵ *Ibidem*, 475.

⁸⁶ *Ibidem*, 1

Europa.⁸⁷

Theorievorming rond de Blijde Inkomst

De intredes vervulden verschillende functies in de late middeleeuwen. Een van de doeleinden was een de afstand tussen de vorst en de gemeenschap te overbruggen. Door de versterking van het centrale gezag in de vijftiende eeuw was er immers een verwijdering tussen de vorst en zijn onderdanen gegroeid. Macht was gebaseerd op het leenrecht, waarbij persoonlijke banden van trouw belangrijk waren. Hierdoor was er nood aan communicatie van de vorst naar de bevolking toe. Een van de communicatiemogelijkheden was het zich presenteren op een ceremonie die voornamelijk rond zijn figuur draaide, de plechtige intrede of Blijde Inkomst. Hierbij trad de vorst direct en persoonlijk in contact met de gemeenschap.⁸⁸ Het was een goede gelegenheid voor de vorst om zijn gezag te demonstreren aan de gemeenschap. Waarbij aanvankelijk de intrede vrij beperkt was, werd deze in de vijftiende eeuw sterk uitgebreid. De stad verwelkomde de heer met veel versieringen aan de gebouwen en opvoeringen in de straten. Het ging hier om een imaginaire dialoog tussen vorst en onderdanen.⁸⁹

Karel V paste dit communicatiemiddel voor de eerste maal toe op grote schaal, door de schaalvergroting van zijn rijk was dit noodzakelijk geworden om het contact met de bevolking te behouden.⁹⁰ Het aspect van het sociale contract hoefde hierdoor echter niet aan betekenis te verliezen zoals bleek uit de Blijde Inkomst van Karel V op 5 januari 1515 in Brugge. Door voorstellingen van verschillende personages uit de antieke oudheid en Bijbelse taferelen werd de vorst op zijn plichten gewezen.⁹¹

De intrede, die diende voor de bekrachtiging en verlening van privileges, werd hierdoor eveneens een manier om het prestige van de stad naar de vorst en de buitenwereld te tonen. De loyaliteit van

---

⁸⁷ *Ibidem.*

⁸⁸ H. SOLY, 'Plechtige intochten in de steden van de Zuidelijke Nederlanden tijdens de overgang van middeleeuwen naar nieuwe tijd: communicatie, propaganda, spektakel', *Tijdschrift voor geschiedenis*, 97 (1984), 341-342.

⁸⁹ W. BLOCKMANS, 'Le dialogue imaginaire entre princes et sujets: Les joyeuses entrées en Brabant en 1494 et en 1496', CAUCHIES, J.M. red., *A la cour de Bourgogne, Le Duc, son entourage, son train*, 1998, Turnhout, 155.

⁹⁰ SOLY, *Plechtige intochten*, 348.

⁹¹ *Ibidem*, 345.

de inwoners naar de vorst werd betuigd en men probeerde op die manier in de gunst van de soeverein te komen. Dat een stad soms veel moeite deed om trouw aan zijn vorst te bewijzen bleek onder andere uit de intrede van Karel de Stoute in Mechelen van 1467. De notabelen van de stad waren de hertog tegemoet gereden tot aan een kapel waar een maagd vanuit een blinkende wolk de sleutels van de stad aan de vorst overhandigde. In de stad zelf werd er een groots opgezet ontvangst georganiseerd.⁹² Bij de inkomst van Filips de Goede in Gent, na de onderdrukking van de opstand tegen hem in 1458, deed de stad er alles aan om haar onderwerping aan hem te tonen en om vergiffenis te vragen.⁹³

Margrit Thøfner stelt in haar studie over stedelijke ceremonies in Antwerpen en Brussel tijdens de Tachtigjarige oorlog dat een Blijde Inkomst op een zekere manier een zelfportret van de stad was. De stad presenteerde zich naar de buitenwereld en de vorst zoals ze wilde gezien worden.⁹⁴ De processie was een groot openbaar feest waarin prins, patriciërs en het gewone volk samen kwamen en zichzelf een plaats gaven in het beeld van de stad. Deze feesten moesten de hele politieke en sociale complexiteit van de stad weergeven. Tijdens de feestelijkheden werd er gezocht naar een consensus waarbij de bestaande structuren werden erkend maar soms ook werden gecontesteerd. Een Blijde Inkomst was een essentieel deel van het politieke leven in een stad.⁹⁵

De lijst van de geschenken die opgenomen zijn in de stadsrekeningen is een van de bronnen waarmee die complexiteit van de politieke en sociale structuur van de stad kan worden gereconstrueerd. Het artikel over de geschenken van Gent verduidelijkt dit. Het bestuur van Gent gebruikte geld en wijnschenken om de contacten met de eigen en de vorstelijke elite te onderhouden. De stad schonk voor hoge bedragen wijn aan de stedelijke elite maar ook kleinere bedragen in geld aan de lagere bevolkingsgroepen. Bij speciale gelegenheden zoals huwelijken werd geld gegeven waardoor men de sociale en politieke cohesie wilde bewaren en verbeteren. De stad trok hier een aanzienlijk deel van haar budget voor uit.⁹⁶

Wijn had een hogere status dan andere dranken en was de ideale drank om geschonken te worden

---

⁹² H. CONINCKX, 'Les Joyesue Entrées de Seigneurs de Malines', *Bulletin du Cercle archéologique, littéraire et artistique de Malines*, Mechelen, 1896, 259.

⁹³ SOLY, *Plechtige intochten*, 344.

⁹⁴ M. THOFNER, *A common art : urban ceremonial in Antwerp and Brussels during and after the Dutch revolt*, 2007, zwolle, 11.

⁹⁵ *Ibidem*, 20.

⁹⁶ BOONE, *Le cas Gantois*, 478-483.

bij sociale en politieke gebeurtenissen zoals de Blijde Inkomst.⁹⁷ Ook bij de inhuldigingen in Holland en Zeeland werd enkel wijn geschonken aan de gasten. Smit stelt dat bier, de gewoontedrank, nooit werd aangeboden tijdens de huldiging van de vorst.⁹⁸ Wijn werd soms aan het volk in de steden uitgedeeld.

Bij verschillende feesten en kerkelijke rituelen werd wijn gebruikt en op die momenten uitgedeeld aan het volk.⁹⁹ Een illustratie hiervan vinden we terug in het schilderij van Pieter Breughel de Oudere: Het Feest van de Heilige Sint Maarten. De bedelaars ontvangen wijn van de Heilige.¹⁰⁰ De presenten in de Mechelse stadsrekeningen geven weinig tot niets weer over het aandeel van de inwoners van de stad in de intrede. Er is in de bronnen nergens sprake van wijngiften aan de Mechelse bevolking. Gerst en bier werden uitgedeeld *achter straten* maar de rekeningen gaven niet specifiek weer aan wie of waar dat was.¹⁰¹

De kloof tussen het bedrag dat gespendeerd werd aan wijn voor de entourage van de vorst en het jaarloon van een vakman kan behoorlijk groot zijn. In Leiden werd er in het jaar 1434 een hoog bedrag gespendeerd aan wijn en maaltijden. Voor de 424 pond Hollands die dat jaar werd uitgegeven zou een metselaar 1272 dagen moeten werken.¹⁰²

Herman Pleij stelt in zijn werk dat er geen verregaande culturele scheiding is tussen het hof op de Coudenberg met de daar residerende adel en de burgerij. Dit toont hij aan in de bespreking van het sneeuwfestival van 1511 in Brussel. De sneeuwpoppen die in Brussel ontstonden in die winter waren een mengeling van verschillende culturele tradities. De sneeuwpoppen waren geen uiting van een spontaan volksfestijn maar evenmin van een officiële van bovenaf gedirigeerde organisatie.¹⁰³ Er stonden zowel poppen die een voorbeeld waren van toenmalige ontwikkelingen in de elitekunst als spontane beelden die uit de volksoverlevering kwamen. Het is volgens Pleij nodig om de tegenstelling volks- en elitecultuur te herbekijken voor de laatmiddeleeuwse stadscultuur. Bovendien benadrukt hij dat de overgeleverde bronnen voor cultuur vaak uit elitaire kringen komen waardoor het moeilijk is de processen van de opwaartse en neerwaartse cultuurbeweging te onderscheiden.¹⁰⁴

---

⁹⁷ DAMEN, *Giving by pouring*, 86.

⁹⁸ SMIT, *Vorst en Onderdaan*, 333.

⁹⁹ VAN UYTVEN, *De zinnelijke Middeleeuwen*, 50.

¹⁰⁰ Pieter Breugel de Oudere, Feest van de heilige Maarten, Kunsthistorisches Museum, wenen, inv-nr: GG_2691.

¹⁰¹ Rekeningen 1477 en 1478

¹⁰² M DAMEN, *Giving by pouring*, 87.

¹⁰³ H PLEIJ, *Sneeuwpoppen*, 15, 22.

¹⁰⁴ *Ibidem*, 29, 31.

Intochten in een stad door een andere vorst of op een ander tijdstip konden heel verschillend zijn naargelang de politieke context van het moment. De intredes waren belangrijk in het vormen van politieke relaties tussen stad en staat. Ze boden bovendien mogelijkheden tot conflict en verzoening.¹⁰⁵ De situatie in Gent is daar een goede illustratie van. Toen Filips de Goede in 1458 de stad binnenkwam was dat enige tijd na het eindigen van de Gentse oorlog en de vrede van Gavere. Deze had grote gevolgen voor de Gentenaren op politiek en financieel vlak. De voorbereidingen verliepen dan ook moeizaam en waren getekend door wederzijds wantrouwen, hoewel voor beide partijen onderlinge harmonie het doel was.¹⁰⁶

Er stond echter veel op het spel voor de stad en na lang aandringen deed Filips de Goede uiteindelijk een intrede. Niet gehinderd door de spanning die met een eerste Blijde Inkomst gepaard gaat door de druk die er op de burgerlijke rechten kan komen te staan, gaven beide partijen een ongezien spektakel. Het thema van de intocht was de voorstelling van Filips als de triomferende vorst, wiens macht werd geconsacreerd, tegenover de berouwvolle stad. Om haar berouw te tonen had de stad tal van openluchttheaters voorzien waarbij verschillende klassieke en Bijbelse onderwerpen aan bod kwamen. Het thema van de verloren zoon was hierbij erg belangrijk. Hier tegenover beeldde men Filips af als een onoverwinnelijke oorlogsgod. De stedelingen probeerden indruk te maken op de vorst om zo verzoening te bewerkstelligen. De symboliek was dus heel belangrijk tijdens de intocht. Zo werd dat jaar een van de poorten uit zijn hengsels gehaald om de vorst duidelijk te maken dat hij niets te vrezen had in de stad.¹⁰⁷

Bij de toegang naar de het hertogelijk paleis stonden allerlei exotische voorstellingen. Deze vormden een allegorie van de pracht en praal die zich binnenin moest bevinden. Bovendien moesten deze voorstellingen de stad ontdoen van de gewone burgerlijke context en volledig omtoveren in een toneel voor het plezier van de vorst. De intrede vormde een relatief succes voor beide partijen. Het stedelijke bestuur toonde dat ze de stad onder controle had, de gilden presenteerden zich als vreedevolle organisaties en Filips ontving de eer en respect die hem toekwam. Er vond een verzoening plaats tussen de stad en de staat. De gevolgen van het verdrag van Gavere werden echter niet ongedaan gemaakt.¹⁰⁸ Dit zou aanleiding geven tot de problemen bij de eerste Blijde Inkomst van Filips' zoon Karel de Stoute in Gent.

---

¹⁰⁵ ARNADE, *Realms of Ritual*, 156.

¹⁰⁶ ARNADE, *Realms of Ritual*, 132-133.

¹⁰⁷ Ibidem, 133-135.

¹⁰⁸ Ibidem, 137-142.

De economische problemen, veroorzaakt door de oorlog, hypothekeerden de intrede van de nieuwe hertog in 1467. De stad hoopte door het benadrukken van de centrale rol van Gent in de gebieden van Karel van Bourgondië haar politieke macht terug te winnen. Dit verliep anders dan gewenst. Door een volksofstand de dag na de inkomst verloor de stad een deel van haar privileges.¹⁰⁹ De Bourgondische intredes waren innig verbonden met het politieke proces waarvoor ze stonden. Omdat het de politieke relaties dramatiseerde werd het een manier om de relatie te verstevigen of verandering op te zoeken.¹¹⁰

Waar de rederijkerskamers bij Filips de Goede een nog bescheiden rol speelden kwamen deze meer en meer op de voorgrond vanaf de heerschappij van Karel de Stoute. De rederijkers braken door op het moment dat zowel de vorst als de steden het potentieel en de waarde ontdekten van deze groepen tijdens publieke rituelen zoals de Blijde Inkomst. Zij waren specialisten in communicatietechnieken geworden en zowel de steden als de vorst konden dit gebruiken.¹¹¹

Vanaf de Blijde Inkomst van Karel de Stoute werden de rederijkerskamers voor hun prestaties vergoed door de steden. Vaste subsidies werden eerder weinig gegeven. De steden poogden de kamers aan zich te binden om er representatieve organisaties van te maken. De rederijkers konden echter ook rekenen op vorstelijke belangstelling. Karel de Stoute zette bijvoorbeeld zijn patronagenetwerk in om enkele rederijkers te belonen na de Blijde Inkomst in Brugge.¹¹² De rederijkerskamers kenden een groeiend succes en werden door stad en staat gebruikt als propaganda middel. Zij pasten perfect in het concept van de Blijde Inkomst en boden een grote meerwaarde.

De Blijde Inkomst kan beschouwd worden als een overeenkomst tussen een stad en de vorst in het teken van de onderlinge machtsstrijd. De macht van de vorst werd onderhevig aan de wet en daardoor onderhandelbaar.¹¹³ Boone en Prak stellen dat er in de Nederlanden ook een kleine revolutie plaats vond, naast de grote revolutie van de steden tegen de soeverein. Deze kleine revolutie was de interne strijd tussen de stedelijke elite en de *populares*. Deze had in de veertiende eeuw gezorgd voor een machtsstrijd waarbij de gilden de macht overnamen. In Mechelen was dit

---

¹⁰⁹ Ibidem, 150-156.

¹¹⁰ ARNADE, *Realms of Ritual*, 157.

¹¹¹ A.L. BRUANE, *Om beters wille, De rederijkerskamers en de stedelijke cultuur in de Zuidelijke Nederlanden (1400-1650)*, Amsterdam, 2008, 53-55.

¹¹² *Ibidem*, 55-57.

¹¹³ M. BOONE en M. PRAK, 'Rulers, patricians and burghers: the Great and the Little traditions of urban revolt in the Low Countries.', K. DAVIDS en J. LUCASSEN red., *A miracle mirrored: the Dutch Republic in European perspective*, Cambridge, 1995, 103.

ook het geval.¹¹⁴

Hier kwam verandering in met de inlijving van de Nederlanden in het Bourgondische complex. De dynastieke logica zorgde voor een steeds groeiende belastingsdruk, waarbij de steden in conflict kwamen met de hertogen. Opstanden in verschillende grote steden leidden in de vijftiende eeuw tot strafexpedities. De hertogen twijfelden echter om tussenbeide te komen in de intern politiek van de steden. Hun interesse ging uit naar sociale harmonie in de steden die een goede basis voor onderhandelingen met de elite bood. De invloed van de vorst over de elite groeide in de Bourgondische periode, deze stedelijke elite groeide echter ook meer naar de vorst toe.¹¹⁵

Het gewicht van de vorst in de steden steeg in de Bourgondische periode. Ter compensatie van de groeiende macht van de vorst over zijn gebieden en met name de steden werden de Staten-Generaal als representatief orgaan belangrijker. Deze representatieve instelling zorgde in 1477, na de dood van Karel de Stoute, voor de goedkeuring van een algemeen geldende constitutionele tekst voor de Bourgondische Nederlanden, het Groot-Privilege.¹¹⁶ Hierbij probeerden de burgers van de steden hun verloren onafhankelijkheid tegenover het centrale gezag te herstellen. Boone en Prak benadrukken dat de grote en kleine traditie van revolutie niet los van elkaar kan gezien worden. Er was een wisselwerking tussen wat er in de steden en tussen de steden en het centrale gezag gebeurde.¹¹⁷

Als we deze theorieën over de Blijde Inkomst in verband brengen met het onderzoek naar de Mechelse geschenken kunnen we daar uit besloten dat de Blijde Inkomst een brede impact had. Een impact op de relatie tussen vorst en stad, de vorst en zijn onderdanen en de relatie van de stad met haar inwoners. De presenten vormden een essentieel deel van de ceremonie. Er werd zowel aan de eigen elite, de entourage van de vorst en de hertog zelf geschenken gegeven. Deze namen een deel van het stedelijke budget in.

---

¹¹⁴ *Ibidem*, 104.

¹¹⁵ BOONE en PRAK, *The Great and the Little traditions of urban revolt in the Low Countries*, 107-109.

¹¹⁶ *Ibidem*, 109.

¹¹⁷ *Ibidem*, 128-129.

III. De Stadsrekeningen

Voor deze thesis onderzoek ik een aantal Mechelse rekeningen tussen 1466 en 1502. De gebruikte jaargangen zijn gekozen in functie van de aanwezigheid van een extra rubriek *presenten* in de rekeningen. Door het geringe aantal jaargangen met deze rubriek geschenken is de informatie die uit de rekeningen gehaald wordt niet helemaal volledig. De presenten voor de ommeegang van *Sint Rombout en de heilighe sacramenten* in de stad worden niet in beschouwing genomen omdat deze niet onder de vraagstelling van dit onderzoek vallen. De presenten bij de ommeegang hebben een veel regelmatigere reeks dan de “speciale” presenten, deze zeggen echter weinig over de relatie van de stad met haar soeverein. Enkel de kerkelijke autoriteiten en de stedelijke elite hebben hier een belangrijke rol.

Er is gekozen voor de rubriek presenten bij inkomsten en Staten-Generaal in de stadsrekeningen als bronnenmateriaal. Uit de resultaten van het onderzoek is het mogelijk om een aantal conclusies te trekken over de evolutie van de wijnschenken in de late vijftiende eeuw. De werkwijze en resultaten van het kwantitatieve onderzoek worden verder behandeld in het volgende hoofdstuk.

1. *Obstakels voor de historicus*

Het gebruik van de rekeningen gaf naast de reeds vermelde mogelijkheden, ook een aantal beperkingen. De gebruikte rekeningen heb ik gekozen uit de inventaris van de Mechelse stadsrekeningen.¹¹⁸ Deze inventaris is verre van volledig. Zo ontbreekt elke vermelding van de Blijde Inkomst van Margaretha van York in Mechelen in 1470, terwijl deze wel in de rekeningen staat.¹¹⁹ De informatie die ik heb teruggevonden in de inventaris heb ik aangevuld met informatie uit andere werken.¹²⁰ Op die manier vond ik wanneer de intrede van Margaretha van York in Mechelen plaatsvond.

In de inventaris staat bovendien dat er een rekening aanwezig is van de presenten voor de instelling van het Parlement van Mechelen in 1473. Op het vernoemde folionummer heb ik echter niets teruggevonden en evenmin elders in het desbetreffende jaargang. Over de Mechelse rekeningen zelf is niet zo heel erg veel geschreven. Er zijn enkele artikels in het tijdschrift van de oudheidkundige

---

¹¹⁸ H. JOOSEN, *Inventaris van de stadsrekeningen van Mechelen (tot 1570)*, Mechelen, 1988.

¹¹⁹ MECHELEN, Stadsarchief, *Stadsrekening*, nr. 145, 1469-1470.

¹²⁰ T.L. MAES, *Het Parlement en de Grote Raad van Mechelen: 1473-1797*, Antwerpen, 2009.

kring over de rekeningen maar die beperken zich meestal tot de veertiende eeuw wanneer de Mechelse rekeningen ontstaan.¹²¹

Verder waren er, zoals eerder vermeld, meerdere rentmeester werkzaam aan de verschillende jaargangen van de stadsrekeningen. Het is niet altijd evident om een verklaring te vinden voor de verschillen tussen de rekeningen. Sommige jaren hadden een veel minder gedetailleerde beschrijving dan anderen. Dit kan zijn omdat de intocht veel bescheidener was dan in andere jaren of omdat de secretaris een eerder summiere beschrijving noteerde.

De resultaten van het onderzoek zijn dus afhankelijk van de gegevens die de rekeningen vrijgeven. Zo wordt er, zoals reeds eerder vermeld, weinig gesproken over wat er aan het gewone volk werd gegeven tijdens de feesten. Verder werden de middeleeuwse openbare diensten waar mogelijk uitbesteed aan private personen.¹²² Het is met andere woorden goed mogelijk dat sommige aspecten van de feestelijkheden onzichtbaar blijven in de stadsrekeningen.

Een ander probleem met betrekking tot de studie van stadsrekeningen betreft de taal.¹²³ Het Middelnederlands levert moeilijkheden op door de andere woordenschat en grammatica. De grootste obstakels die zich hierbij opwierpen zijn de erg specifieke woorden en afkortingen die in rekeningen gebruikt worden en moeilijk ontcijferd kunnen worden.

De tijdsordening van de rekeningen zorgt verder nog voor problemen. De stadsrekening lopen van een november tot 31 oktober van het volgende jaar. Hierdoor valt het grootste deel van de rekening in het tweede jaartal. Voor de grafieken en verdere besprekingen zal steeds het jaar van de gebeurtenis worden gebruikt, om verwarring te voorkomen. Voor een algemene bespreking van de problemen in verband met rekeningen verwijs ik graag naar het werk van Manon van der Heijden. Zij vat de moeilijkheden van de stadsrekeningen voor de historicus samen.¹²⁴

---

¹²¹ H. JOOSEN, 'De oudste stadsrekening van Mechelen 1311-1312, Koninklijke kring voor oudheidkunde', *letteren en kunst van Mechelen*, Mechelen, 1982. ; J.P. PEETERS, 'Het ontstaan van de stadsfinanciën te Mechelen tijdens de middeleeuwen in het perspectief van de redactie van de oudst bekende stadsrekening (1311-'12)', *Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, Mechelen, 1981, 23-71. ; J. P. PEETERS, 'Antwerpen en Mechelen in de jaren 1400-1401, volgens hun respectievelijke stadsrekeningen', *Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, Mechelen, 2007, 43-68.

¹²² VAN UYTVEN, *De geschiedenis van Mechelen*, 65.

¹²³ Zie voor een studie over de taal van de rekeningen: F. CLAES, *Bijdrage tot de kennis van de taal der Mechelse stadsrekeningen uit de 14de eeuw*, Onuitgegeven doctoraatsproefschrift, Katholieke Universiteit Leuven, departement geschiedenis, 1959.

¹²⁴ M. VAN DER HEIJDEN, *Geldschieters van de stad, Financiële relaties tussen stad, burgers en overheden 1550-1650*, Amsterdam, 2006, 19-26.

2. Jaargangen ¹²⁵

Als basis voor het onderzoek zijn de uitzonderlijke gebeurtenissen genomen waarbij de rentmeester het nodig vond een extra rubriek in te lassen. Dit gebeurde voornamelijk voor de Blijde Inkomst en vergaderingen van de Staten-Generaal. Bij een aantal jaargangen staan de “extra presenten” van de Blijde Inkomst samen in de rubriek van de *presenten byden ommegang van de heylighe sacramenten en vande St Rombouts*.¹²⁶ Na 1495 met de inkomst van Filips de Schone onderzocht ik in een aantal jaargangen naar presenten in verband met de heroprichting van het Parlement van Mechelen en de vestiging van de kinderen van Filips I in Mechelen.¹²⁷ Verder heb ik twee rekeningen, waarin geen wijn werd geschonken, 1481 en 1484, onderzocht naar de bijdrage van de stad aan de bouw van het paleis van mevrouw de *douarière*, Margaretha van York. Deze kosten werden vergeleken met het bedrag dat besteed werd aan de Blijde Inkomsten.¹²⁸ De werken aan het paleis van Margaretha werden namelijk voor een groot deel betaald door de stad en kunnen op die manier dus aanzien worden als een geschenk van de stad aan Margaretha.

De rubriek presenten staat steeds in het laatste deel de rekening, vlak voor de rubriek “presenten bij de ommegang”. Op elke pagina staat voor elke nieuwe uitgave aan de linkerkant het woord item. Dit wordt gevolgd door het aantal geschonken stopen wijn en de naam van de ontvanger. Hierbij wordt soms nog vermeld uit welke herberg de drank werd gehaald. In de rechtermarge staat de kostprijs per item. Onderaan elke pagina wordt de totale kostprijs van de pagina vermeld. Dit maakt het gemakkelijk om het totaal van de rubriek te berekenen. Opmerkelijk is dat de presenten voor de ommegang wel een eindtotaal hebben op het einde van de rubriek, bij de rubriek presenten voor inkomsten staat dit vaak niet vermeld. De presenten bestaan voor een groot deel uit wijngiften. Enkel de heer ontvangt een siergeschenk, zijnde een vergulde beker.¹²⁹ Dit is niet uitzonderlijk. De Hollandse steden bieden de vorst geld, wijn en/of siercadeaus aan, vaak in de vorm van een zilveren voorwerp.¹³⁰ De lagere bedienden krijgen geschenken in de vorm van geld. Voor het volk worden er uitdelingen van gerst en bier georganiseerd, *ghepresent achter straten*.¹³¹

---

¹²⁵ Zie Bibliografie voor een inventaris van de gebruikte jaargangen.

¹²⁶ MECHELEN, Stadsarchief, *Stadsrekening*, nr. 153, 1477-1478.

¹²⁷ SAM, *Stadsrekening*, nr. 176, 1500-1501. ; SAM, *Stadsrekening*, nr. 177, 1501-1502. ; SAM, *Stadsrekening*, nr. 178, 1502-1503.

¹²⁸ SAM, *Stadsrekening*, nr. 157, 1481-1482. ; SAM, *Stadsrekening*, nr. 160, 1484-1485.

¹²⁹ Bijvoorbeeld voor Karel de Stoute in 1467.

¹³⁰ SMIT, *Vorst en onderdaan*, 331.

¹³¹ MECHELEN, Stadsarchief, *Stadsrekening*, nr. 152, 1476-1477, fol. 113 v°.

a. Blijde Inkomsten

De onderzochte stadsrekeningen startten in het rekeningjaar *1466-1467* met de intrede van Karel de Stoute op 3 juli 1467.¹³² De intrede van zijn laatste echtgenote Margaretha van York vond plaats op 24 april 1470 in het rekeningjaar *1469-70*.¹³³ Zij waren nog niet getrouwd toen Karel de Stoute de troon besteeg en in Mechelen zijn Blijde Inkomst hield. De dochter van Karel de Stoute, Maria van Bourgondië deed haar intrede op 25 juni 1477, dit stond genoteerd in de rekening van *1476-1477*.¹³⁴

Maximiliaan kwam een half jaar later, op 9 januari 1478 Mechelen binnen, een half jaar na zijn echtgenote. Zijn Blijde Inkomst werd vermeld in de rekening *1477-1478*.¹³⁵ Hij had echter een heel andere status dan Margaretha van York. Hij kwam de stad binnen als echtgenoot van Maria van Bourgondië en werd later voogd voor zijn zoon Filips de Schone. Bovendien was hij erfgenaam van de Roomse Keizer en had hoge verwachtingen in te vullen bij zijn onderdanen in de Lage Landen. De inkomst van Filips van Oostenrijk, de Schone, op 27 maart 1495 in de rekening van *1494-1495* kende slechts een erg korte verslag met voornamelijk geldgiften voor zijn dienaren. Er werd dat jaar geen wijn geschonken aan de gasten van de inkomst, of in ieder geval niet door het stadsbestuur.¹³⁶ Vanaf dan werden er geen wijngiften meer genoteerd in de rekeningen.¹³⁷ Damen toont aan dat hetzelfde in Leiden gebeurde. Vanaf de heerschappij van de Habsburgers over de Nederlanden werden wijngiften vervangen door geldgiften.¹³⁸ In Haarlem bleef bilateraal overleg belangrijk waardoor er langer wijn werd geschonken aan stedelijke gedeputeerden.¹³⁹

b. Staten-Generaal en Openbare werken

In de rekening van *1479-1480* wordt de vergadering van de Staten-Generaal te Mechelen vermeld. Hierop werd menig stooop wijn vergoten. Het betrof de Staten-Generaal van 5 tot 18 januari 1480.¹⁴⁰ Dit is het eerste jaar dat de presenten niet voor een Blijde Inkomst werden

---

¹³² SAM, *Stadsrekening*, nr. 142, 1466-1467.

¹³³ SAM, *Stadsrekening*, nr. 145, 1469-1470.

¹³⁴ SAM, *Stadsrekening*, nr. 152, 1476-1477.

¹³⁵ SAM, *Stadsrekening*, nr. 153, 1477-1478.

¹³⁶ SAM, *Stadsrekening*, nr. 170, 1494-1495.

¹³⁷ Zie H. JOOSEN, *Inventaris van de stadsrekeningen van Mechelen (tot 1570)*, Mechelen, 1988.

¹³⁸ DAMEN, *Giving by pouring*, 100.

¹³⁹ *Ibidem*, 88.

¹⁴⁰ SAM, *Stadsrekening*, nr. 155, 1479-1480. Voor de exacte datum werd gezocht in R. WELLENS, *Les Etats*

geschonken. De twee volgende bestudeerde jaargangen, 1481 en 1484, bestaan uit een optelling van de kosten van de werken aan het paleis van Margaretha van York.¹⁴¹ De exacte data van de betalingen worden niet gegeven waardoor verder deze twee jaartallen worden gebruikt. Deze twee jaren kennen geen specifieke rubriek *presenten* voor een andere gelegenheid dan de ommegangen. De volgende rekening bespreekt de presenten van een erg speciale vergadering van de Staten-Generaal. In 1488 werd Maximiliaan van Oostenrijk, later Keizer van het Heilig Roomse Rijk maar op dat moment regent voor zijn minderjarige zoon Filips, gevangen gezet in Brugge. De vergadering van *alle de landen ome sgevanckenisse wille van onsen coninc*¹⁴² vindt van 24 februari plaats te Mechelen tot het einde van Maart. Hier kwam opnieuw heel wat wijn aan te pas. Dit is de laatste keer dat er wijngiften vermeld worden in de onderzochte Mechelse rekeningen.

c. 1500 en meer

De rekeningen van 1500 tot en met 1502 veranderen drastisch van structuur. Er is vanaf dan geen sprake meer van een extra rubriek presenten. Een klein aantal presenten zijn terug te vinden bij de *menigherande dinghen*.¹⁴³ Dit zijn een aantal geldgiften van de stad aan een aantal personen, vaak met de vermelding van *voir zeekere diensten die hij den stad gedaen heeft als voir een gratuete*.¹⁴⁴

De rekeningen zijn geanalyseerd en wat er uit de gegevens te onderscheiden valt, is in grafieken en tabellen gegoten. Deze grafieken worden hieronder besproken, in hoofdstuk 4. In het daarop volgende hoofdstuk bespreek ik concreet de wijnschenken. In hoofdstuk 6 worden de omvangrijke giften besproken. Uiteindelijk wordt er gekeken hoe Mechelen zich verhoudt ten opzichte van andere steden zoals die reeds besproken zijn door andere historici.¹⁴⁵

---

généraux des Pays-Bas des origines à la fin du règne de Philippe le Beau (1464-1506), Heule, 1974.

¹⁴¹ SAM, *Stadsrekening*, nr. 157, 1481-1482. ; SAM, *Stadsrekening*, nr. 160, 1484-1485.

¹⁴² SAM, *Stadsrekening*, nr. 163, 1487-1488. Voor de exacte data zie het artikel over deze Staten-Generaal in R. WELLENS, *Les Etats généraux des Pays-Bas des origines à la fin du règne de Philippe le Beau (1464-1506)*, Heule, 1974, 119-213.

¹⁴³ SAM, *Stadsrekening*, nr. 176, 1500-1501. ; SAM, *Stadsrekening*, nr. 177, 1501-1502. En SAM, *Stadsrekening*, nr. 178, 1502-1503.

¹⁴⁴ Bijvoorbeeld SAM, *Stadsrekening*, nr. 177, 1501-1502, fol. 113 r°.

¹⁴⁵ Gent, Rijsel en Sint Omaars, Leiden en haarlem, Diest, zie verder hoofdstuk 6.

IV. Grafieken

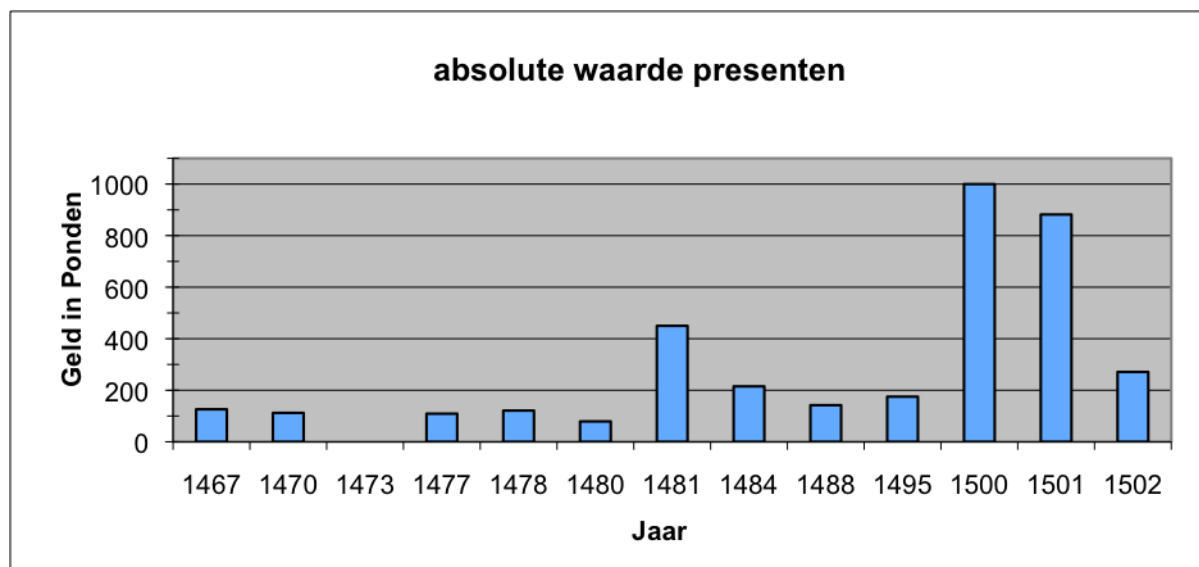
Hoewel de gegevens niet volledig zijn trek ik hier toch een aantal conclusies uit onderstaande grafieken. Zoals reeds werd vermeld bevatten de rekeningen twee jaren. Voor de duidelijkheid wordt op de grafieken het jaartal van de gebeurtenis vermeld.

1. Absolute verhoudingen

Grafiek 1 toont het absolute bedrag per jaar gependeed aan presenten. Hierin wordt duidelijk dat voor 1500 deze kosten allemaal onder de 200 pond liggen, met slechts een uitzondering. De uitgaven na 1500 betreffen geen giften voor een vorstelijke intrede of vergadering van de Staten-Generaal maar zijn geldgiften aan een beperkt aantal personen voor een duidelijk omschreven doel. Deze giften van na 1500 worden besproken in een volgend hoofdstuk. Het is in de grafiek duidelijk dat schommelingen voor de uitgaven in de tweede helft van de vijftiende eeuw eerder beperkt zijn. Het valt op dat de werken aan het hof van Margaretha van York meer (1481) of evenveel (1484) kosten als de kostprijs van de giften tijdens de Blijde Inkomsten. In het jaar 1481 bedragen de uitgaven voor de werken aan het hof 450 pond, bijna vier maal het bedrag dat normaal aan geschenken wordt gegeven. De kosten voor openbare werken liggen in een andere orde dan wijngeschenken, maar zoals uit 1484 blijkt hoeft dit niet de regel te zijn.

Als we kijken naar de jaren waar er wijn werd geschonken, zie grafiek 3, dan kunnen we stellen dat de uitgaven vrij constant zijn. Deze trend wordt in het laatste jaar dat er wijn wordt geschonken, 1487, doorbroken. Dit valt te verklaren door het hoger aantal mensen dat er aanwezig is op de Staten-Generaal van dat jaar. Er werd doorheen de tijd relatief minder geld uitgegeven aan de Blijde Inkomsten, tot de wijngiften werden stopgezet bij de inkomst van Filips I (de Schone). Dat jaar vond er een verhoging plaats van de uitgaven. Het geld ging dus ergens anders naartoe dan naar wijn. In het algemeen kan worden gesteld dat er aan de geschenken van het laatste kwart van de vijftiende eeuw ongeveer dezelfde bedragen gependeed worden. Het gemiddelde wordt echter duidelijk doorbroken in de jaren na 1500.

Grafiek 1.¹⁴⁶

2. Relatieve verhoudingen

Grafiek 2 kijkt naar de uitgaven voor geschenken in verhouding met de totale uitgaven van de stad in dat jaar. Hieruit blijkt dat de trend van de absolute waarden in grafiek 1 grotendeels wordt weerspiegeld. Er zijn weinig extreme uitschieters. Relatief gezien blijft de verhouding tussen de verschillende jaren gehandhaafd. De uitzonderingen zijn het jaar van de inkomst van Karel de Stoute en 1481. De percentages blijven rond de 1 procent. Dit komt overeen met de situatie van Leiden in dezelfde periode. Ook daar is er slechts een uitzonderlijk jaar.¹⁴⁷

In Gent werd er echter bijna jaarlijks tussen de 12 en 15 procent van de uitgaven van de stad gespendeerd aan presenten. Dit kwam overeen met de kosten voor het goed functioneren van het gerecht en de administratie. Deze rubriek was dus heel wat omvangrijker dan in Mechelen. Deze presenten werden echter voor een groot deel geschonken aan de eigen inwoners. De geschenken werden gegeven om de sociale cohesie te versterken. Een andere belangrijke reden voor het geven van cadeaus in Gent was de verbetering van de relatie met de vorst en diens entourage.¹⁴⁸

In Mechelen zijn in 1467 zijn de kosten vier maal hoger dan de andere jaren. Dit is de grote uitzondering in de reeks, de rekeningen na 1500 buiten beschouwing gelaten. Mechelen bezorgde Karel de Stoute een bijzondere intrede. Hij was hier erg van onder de indruk en ontwikkelde een

¹⁴⁶ Zie bijlage 2 voor de exacte waarden van de grafiek.

¹⁴⁷ DAMEN, *Giving by Pouring*, 87.

¹⁴⁸ BOONE, *Le cas Gantois*, 478-484.

grote genegenheid voor de stad.¹⁴⁹ Dat een goede inkomst een speciale band met de vorst kan vormen is niet uitzonderlijk. Dit blijkt uit de promotie van Antoon van Glymes door Filips de Schone. Door de prachtige ontvangst die hij voor Filips in Sint-Omaars had georganiseerd werd Antoon benoemd tot raadslid-kamerheer.¹⁵⁰ Na de rehabilitatie van deze familie rond 1510 werd hij hoofd van de hofkapel van Karel V.¹⁵¹

Karel de Stoute verbleef nog zes dagen na de inhuldiging in Mechelen en kwam er verscheidene keren terug in de komende jaren van zijn heerschappij.¹⁵² De vergulde kroes, *weghende xx marck*¹⁵³ of bijna 5 kilo in het metrieke stelsel,¹⁵⁴ ter waarde van 86 pond, was het belangrijkste cadeau. Dit ene geschenk nam bijna twee derde van de 120 pond in die uitgegeven werd voor de Blijde Inkomst van 1467.

Het grote relatieve aandeel in de uitgaven van de stad valt deels te verklaren door de erg lage uitgaven dat jaar. De stad gaf slechts 3000 pond uit tegenover de gemiddeld meer dan 10.000 pond in de volgende jaren. Dit valt dan weer voor een deel te verklaren door de economische situatie van de stad in de tweede helft van de vijftiende eeuw. De schulden van de stad konden pas opgelost worden na een grondige hervorming van de renten en na de heropleving van de economie in het laatste kwart van de dezelfde eeuw. De hoge uitgaven dat jaar kunnen zowel door de financiële toestand van de stad als door het belang van de intrede worden verklaard. Wat juist de belangrijkste reden is, valt moeilijk te achterhalen. In teken van de vraagstelling valt er te zeggen dat de stad, door Karel de Stoute een grote ontvangst te geven, op een aantal maatregelen hoopt die de economie van de stad ten goede zullen komen. Onder andere het stapelrecht zorgde in die tijd voor problemen voor de stad, dit was tevens een hertogelijke aangelegenheid.¹⁵⁵

De werken aan het hof van Margaretha van York in 1484 zijn relatief gezien vergelijkbaar met de giften in de andere jaren. De uitgaven van het jaar 1481 zijn vergelijkbaar met de hogere relatieve uitgaven voor Karel de Stoute. Deze lange termijn investering neemt met andere woorden een even

---

¹⁴⁹ VAN UYTVEN, *De geschiedenis van Mechelen*, 43- 45, 71 en MAES, *Parlement van Mechelen*, 43.

¹⁵⁰ H. COOLS, *Mannen met macht : edellieden en de moderne staat in de Bourgondisch-Habsburgse landen (1475-1530)*, Zutphen, 2001, 214.

¹⁵¹ H. COOLS, 'Les frères Henri, Jean, Antoine et Corneille de Glymes-Bergen: Les quatre fils aymon de Pays-Bas Bourguignons.', J-M. CAUCHIES red., *Le héros bourguignon, histoire et épopée*, Neuchâtel, 2001, 132.

¹⁵² VANDER LINDEN, H., *Itinéraires de Charles, duc de Bourgogne, Marguerite d'York et Marie de Bourgogne 1467-1477*, 1936, Brussel, 2.

¹⁵³ SAM, *Stadsrekening*, nr. 142, 1466-1467, fol. 138 r°.

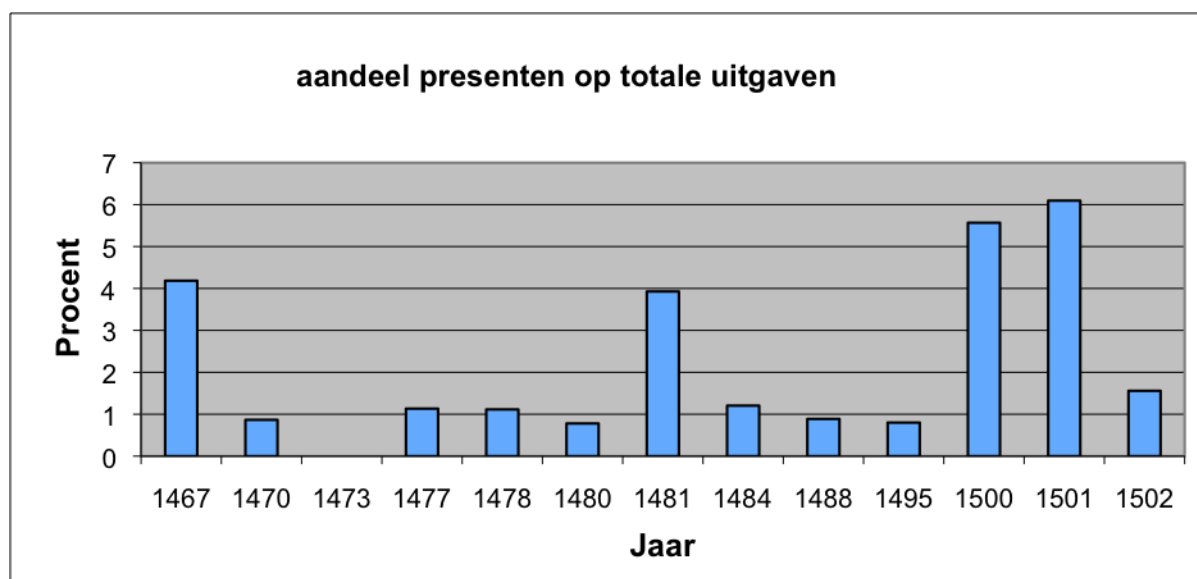
¹⁵⁴ 1 pond is gelijk aan 2 marck, zodoende is 20 marck gelijk aan 10 pond. Het Mechelse pond is op dat moment ongeveer 0,47kg, 10 pond is dus 4,7 kg. P. VANDEWALLE, *Metrologisch vademecum voor Vlaanderen*, Brugge, 2003, 81.

¹⁵⁵ VAN UYTVEN, *De geschiedenis van Mechelen*, 50-52.

grote hap uit het stadsbudget. De invloed van de aanwezigheid van Margaretha is op lange termijn zichtbaar. Zij zal lange tijd in Mechelen verblijven en een ideale verbinding vormen met het centrum van het Bourgondische bestuur. Dit komt verder ter sprake in het hoofdstuk van de omvangrijke giften.

De uitschieters buiten beschouwing gelaten volgen de relatieve waarden de trend van de absolute grafiek. Wanneer er variaties in de rekeningen onderling zijn, bijvoorbeeld door verschillende hoeveelheden geschonken wijn, brengen deze geen substantiële veranderingen teweeg in de uitgaven van de stad voor presenten. De jaren van de Staten-Generaal hebben bijvoorbeeld een hoger aantal genodigden en er wordt dus ook meer wijn geschonken. Dit weerspiegelt zich echter niet in de uitgaven.

Grafiek 2.¹⁵⁶

3. *Wijn*

Alvorens de drank te bespreken is het nodig erop te wijzen dat er nergens sprake is van maaltijden in de stadsrekeningen. De bronnen vermelden bovendien niet waar de wijn geconsumeerd werd, enkel waar ze gehaald werd. Dat de wijn bij een maaltijd geschonken werd of bij een andere gelegenheid valt niet af te leiden uit de bronnen. In Haarlem werden er maaltijden gegeven zowel aan de grafelijke ambtenaren en het stadsbestuur. Hoge edellieden ontvingen

¹⁵⁶ Zie bijlage 3 voor de exacte gegevens.

eveneens regelmatig maaltijden wanneer zij de stad aandeden.¹⁵⁷ Ook in Leiden werden er maaltijden aan bezoekers geoffreerd. Samen met de wijn en andere cadeaus diende dit voor de *eerbaarheid van der stede*.¹⁵⁸ De maaltijd had hetzelfde doel als wijnschenken, namelijk de onderlinge relatie onderhouden, verbeteren en de reputatie van de stad hoog houden.

Het is dan ook vreemd dat hiervan ieder spoor ontbreekt in de doorzochte Mechelse rekeningen. De vorst zelf kreeg op zijn bezoek aan Haarlem geen maaltijd maar wel wijn geserveerd, Filips de Goede en Karel de Stoute ontvingen respectievelijk twee en drie aam wijn.¹⁵⁹ Dit is dan weer wel in overeenstemming met de toestand in Mechelen. Ook in Leiden ontving Karel de Stoute een vat wijn.¹⁶⁰ Het kon dus zijn dat er bij de belangrijke gelegenheden enkel wijn werd geschonken. Maaltijden waren mogelijk voorbehouden aan de meer regelmatige bezoekers van de stad met een minder hoge sociale status.

Na de twee eerste grafieken, die een beeld geven van de geldelijke uitgaven, kijken we naar de hoeveelheid wijn die werd geschonken per jaar. Deze is verbonden met de geldelijke uitgaven maar niet noodzakelijk gelijklopend. Door een eerste blik op grafiek 3 is meteen duidelijk in welke jaren er wijn geschonken werd en in welke niet. Dit zijn de jaren waarop de Blijde Inkomst en de vergaderingen van de Staten-Generaal doorgingen. Wanneer we de kosten van deze inhuldigingen vergelijken met de hoeveelheden wijn vallen er een aantal dingen op.

Ten eerste blijkt het hoge relatieve deel van de presenten in de uitgaven van de stad in 1467 zich niet te weerspiegelen in de hoeveelheid wijn die wordt geschonken. De grote uitgaven liggen dus elders. Hoewel het ook mogelijk was dat de wijn dat jaar duurder was dan in de volgende jaren nam het cadeau aan de vorst zeker een groot aandeel in van de totale uitgaven dat jaar. De persoonlijke gift aan Maria van Bourgondië tien jaar later kostte slechts 46 pond,¹⁶¹ de helft van die van haar vader.

Een tweede opmerkelijk feit is dat de hoeveelheid wijn de relatieve noch de absolute trend van de geldelijke uitgaven volledig volgt. Hier is geen sterke samenhang van de uitgedeelde wijn met de kostprijs van al de presenten per jaar. Daar waar bijvoorbeeld 1470 een heel gemiddeld jaar is in verband met de uitgaven, wordt er amper wijn geschonken. Er moet dus gekeken worden waaraan de rest van het geld wordt gependeed. De persoonlijke cadeaus aan Margaretha van York kosten in

---

¹⁵⁷ VAN STEENSEL, *Giftten aan vrienden en invloedrijken*, 6, 9.

¹⁵⁸ DAMEN, *Giving by pouring*, 2.

¹⁵⁹ *Ibidem*, 9. Zie voor de bespreking van deze term in het volgende hoofdstuk.

¹⁶⁰ DAMEN, *Giving by pouring*, 90.

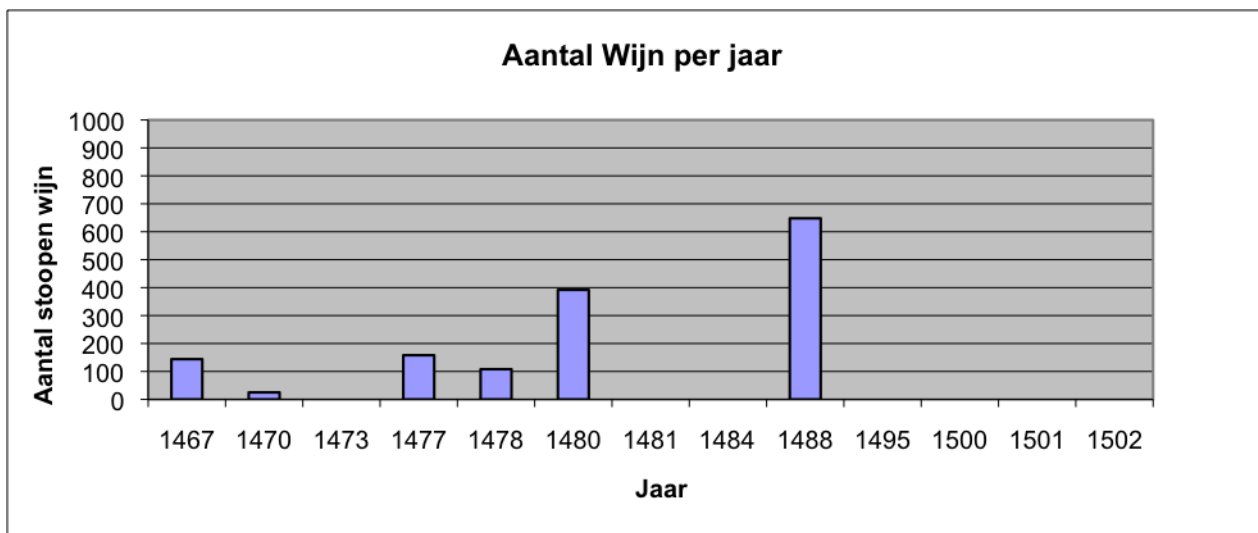
¹⁶¹ SAM, *Stadsrekening*, nr. 152, 1476-1477, fol. 112 v°.

totaal meer dan 100 pond, het belangrijkste geschenk is *eenen vergulde waterpot weghende xxiij marck*.¹⁶² Dit geschenk neemt een groot deel van de kosten voor de plechtige intrede op zich.

In 1477 werd iets meer wijn geschonken dan de vorige twee jaren. Dit is opmerkelijk omdat het bij de uitgaven wel een gemiddeld jaar is. De inkomst van Maximiliaan was een gemiddeld jaar, zowel ten opzichte van de uitgaven als van de wijnschenken.¹⁶³ De twee grote uitschieters in deze grafiek zijn de vergaderingen van de Staten-Generaal van 1480 en 1488 te Mechelen. De grotere hoeveelheden wijn die geschonken werden zijn te verklaren door het grote aantal mensen dat aanwezig was op de vergadering. Bij de eerste besproken Staten-Generaal ontvingen 92 van de 121 genodigden wijn. De dertig mensen die geen wijn kregen waren voornamelijk dienaren van de vorst, de *heeren van Oesterijck*.¹⁶⁴ Bij de vergadering samengeroepen voor de gevangenschap van Maximiliaan van Oostenrijk in 1488 kregen alle 152 aanwezigen in de rekening wijn gepresenteerd, zie Tabel 1.

Door de gevangenschap van Maximiliaan in 1488 was dit de enige gelegenheid waar de dienaren van de vorst geen geschenken ontvingen. De omstandigheden van deze vergadering van de Staten-Generaal in Mechelen worden verder besproken bij de “irreguliere giften”.

Grafiek 3.¹⁶⁵

¹⁶² Rekening 145, 1469-70, f 140 v°, 1 pond is gelijk aan 2 marck, zodoende is 24 marck gelijk aan 12 pond. Het Mechelse pond is op dat moment ongeveer 0,47kg, 12 pond is dus 5,6 kg. P. VANDEWALLE, *Metrologisch vademecum voor Vlaanderen*, Brugge, 2003, 81.

¹⁶³ SAM, *Stadsrekening*, nr. 153, 1477-1478, fol. 115 r°.

¹⁶⁴ SAM, *Stadsrekening*, nr. 155, 1479-1480, fol. 118 v°.

¹⁶⁵ Zie bijlage 4 voor de exacte gegevens.

Bij al de Blijde Inkomsten werden er steeds een aantal dienaren van de vorst vermeld onderaan de rekeningen. Zij ontvingen steeds geldgiften. Bij de Staten-Generaal van 1488 was de vorst afwezig en dus ook zijn aanhang. Het aantal mensen van deze aanhang was min of meer constant doorheen de rekeningen. Zeker bij Maria van Bourgondië en Maximiliaan was de lijst dienaren sterk op elkaar gelijkend. Ook bij Margaretha van York waren deze in min of meer dezelfde getale aanwezig. De rekening van Karel de Stoute geeft een eerder summiere beschrijving van het gevolg van de vorst.

Als er meer wijn te zien is op de grafiek dan komt dat omdat er dus meer aanwezigen zijn en omdat er verhoudingsgewijs meer mensen wijn ontvangen. Wanneer er heel erg weinig wijn wordt gegeven zoals in 1470 is dit een indicatie dat er weinig aanwezigen vermeld worden. De persoonlijke geschenken aan de vorst zorgen ervoor dat de uitgaven voor de Blijde Inkomst in balans zijn met de uitgaven voor de twee jaren van de Staten-Generaal. In andere woorden in het geval van Margaretha van York kosten de presenten voor haar Blijde Inkomst evenveel als de wijn voor 152 mensen in 1488, zie tabel 1.

Tabel 1.

Overzicht Wijnschenken

	totaal aantal mensen	waarvan wijn krijgen	aantal geschenken stopen	percentage ontvangers wijn	gemiddelde hoeveelheid wijn pp
1467	45	32	144	71 %	4,50 stopen
1470	27	6	25	22 %	4,17 stopen
1477	51	30	158	59 %	5,27 stopen
1478	53	19	108	36 %	5,68 stopen
1480	121	92	392	76 %	4,26 stopen
1488	152	152	648	100 %	4,26 stopen
TOTAAL	449	331	1475	74 %	4,46 stopen

In het algemeen kan men zeggen dat ongeveer drie vierde van de genodigden wijn ontvingen over alle jaren heen. Zoals reeds vermeld zijn de uitzonderingen hierop 1470 en 1488. Het gemiddelde aantal stopen dat per jaar wordt uitgedeeld is erg stabiel, het komt op iets meer dan 4 stopen per genodigde. Margaretha van York en Maria van Bourgondië waren de enige vrouwelijke ontvangers van wijn in de rekeningen. Het aantal aanwezigen beïnvloedde het gemiddelde aantal stopen per

persoon niet. Enkel bij de intochten van Maria en Maximiliaan liggen de hoeveelheden op iets meer dan 5 stopen per persoon. Dit kwam door de aanwezigheid van een aantal hoge edelen die grotere hoeveelheden wijn ontvangen in de rekeningen van deze twee jaar. Hierover later meer.

De gegevens van de wijnschenking volgen de relatieve noch de absolute trend van de geldelijke uitgaven. Dat de uitgaven voor de presenten niet worden beïnvloed door de hoeveelheden wijn is opmerkelijk. De uitgaven blijven erg stabiel in vergelijking met de fluctuaties van de hoeveelheden geschonken wijn. Hieruit kan worden afgeleid dat er voor de financiën een beperkt percentage was voorbehouden voor de presenten. Enkel voor heel belangrijke momenten kon hier een uitzondering op worden gemaakt.

4. De geschenken voor de vorst

De geschenken in de bronnen bestaan meestal uit drie delen. Een groot deel wordt ingenomen door de wijnschenkingen, daar iedere persoon die wijn ontvangt individueel wordt vermeld. De geschenken aan de vorst nemen een groot deel uit het budget van presenten, maar nemen in de rekeningen maar een beperkt aantal regels in. Als laatste zijn er de dienaren die elk een geldsom ontvangen. De verschillende functies van die dienaren worden vermeld maar niet verpersoonlijkt. Zo is het vanuit de bronnen moeilijk te stellen of er enige continuïteit is in het personeel. Waren bepaalde families sterk verbonden aan een bepaalde functie of niet? Hierover moet nog verder onderzoek worden gevoerd.

Zoals uit Tabel 2 blijkt zijn de persoonlijke geschenken aan de vorst gemiddeld voor 81 procent verantwoordelijk voor het budget van de presenten. In de eerste kolom worden enkele het grootste persoonlijk geschenk aan de vorst vermeld. Wat al deze geschenken aan de hertog nu precies inhouden krijgt in het hoofdstuk van de “irreguliere giften” een meer concrete invulling.

De uitzonderingen op het gemiddelde zijn goed te verklaren. Omdat er in 1470 amper wijn werd uitgedeeld ging de rest van het budget, namelijk 1procent van de totale uitgaven dat jaar, naar het geschenk voor Margaretha. Op die manier bleef het totale bedrag voor presenten dat jaar in evenwicht met de andere rekeningen. De Blijde Inkomsten van 1467 en 1495 hadden een groot belang voor de stad en de persoonlijke geschenken voor de vorsten waren dus niet te verwaarlozen. Het belang van de intrede van Karel de Stoute is reeds uitgelegd.

De Blijde Inkomst van Filips de Schone was anders dan de vorige inkomsten omdat er geen geschenken voor gasten zijn, er werd geen wijn geschonken dat jaar. Het feit dat Filips zelf, in tegenstelling tot zijn voorgangers, geen wijn ontvangt is te verklaren door zijn jeugdige leeftijd. Op

het moment van de Blijde Inkomst is Filips slechts zestien jaar oud. De kosten voor de intrede bedroegen enkel de giften aan de vorst persoonlijk en aan zijn dienaren. Deze laatste ontvingen samen 25 pond in geld. Dit bedrag komt tweemaal terug in de rekening van 1502 wanneer de dienaren dit opnieuw ontvingen.¹⁶⁶ Deze 25 pond was dus een vast bedrag voor dergelijke giften. Filips zelf ontving twee vergulde zilveren stopen en een stuk zwart laken, samen goed voor 150 pond. Dit was hoogste bedrag dat er gegeven werd aan een vorst voor zijn Blijde Inkomst. De entourage van deze vorst ontvingen een groot aantal giften van de stad in de jaren 1500-1503. Deze worden in het volgende hoofdstuk verder behandeld. Het verblijf van de kinderen van Filips was erg belangrijk voor de stad.

De Blijde Inkomst van Maria van Bourgondië in 1477 was essentieel, zeker door de (op)nieuw verworven rechten die er met de inkomst gepaard gingen. Er werden dat jaar echter eveneens een hoger aantal stopen wijn per persoon geschonken, zie tabel 1. Dit compenseerde de iets lagere uitgave aan haar cadeau. Dat het totaal van de kosten niet afwijkt van het gemiddelde komt door een aantal kleinere giften aan de hertogin die het hoofdgeschenk compenseren. Er waren vele andere factoren die spelen bij een Blijde Inkomst die hier niet aan bod komen. De conjunctuur speelt mogelijk een rol ter verklaring van de onderlinge verschillen tussen de vorsten.

De inkomst van Maximiliaan gebeurde onder moeilijke omstandigheden. De Franse koning zette de grens onder druk en er heerste onrust in de Bourgondische gebieden. Maximiliaan ontving uiteindelijk nog geschenken ter waarde van 56 procent van het budget voor presenten dat jaar. Het is voornamelijk het grootste geschenk dat erg uit de toon valt. Er zijn een aantal gelijkenissen tussen de jaren van de inkomst van Maria en Maximiliaan. Het is dus mogelijk dat dezelfde oorzaken aan de basis liggen van de lagere cijfers tegenover de andere jaren.

---

¹⁶⁶ SAM, *Stadsrekening*, nr. 178, 1502-1503., fol. 206 v° - 207 r°.

Tabel 2.¹⁶⁷

Verhouding persoonlijke geschenken aan de vorst/ totale uitgave presenten
per jaar waarin Blijde Inkomst plaatsvond

	grootste geschenk (vnl. beker)	bijkomende geschenken inbegrepen (vnl. wijn)
1467	68 %	83 %
1470	86 %	94 %
1477	54 %	88 %
1478	30 %	56 %
1495	76 %	86 %

Conclusie

Er werd in de besproken rekeningen ongeveer 1 procent van de totale stadsuitgaven gespendeerd aan de presenten voor de besproken gelegenheden. De onderlinge variaties in hoeveelheden wijn of kostprijs van de geschenken van de vorst hadden hier weinig invloed op.

De giften die de stad gaf bij de belangrijke terugkerende gelegenheden zoals de Blijde Inkomst en vergaderingen van de Staten-Generaal hadden een duidelijke structuur. De vorst, indien aanwezig, ontving een aantal persoonlijke geschenken in natura zoals bekers en wijn. Deze geschenken hadden een hoge waarde in vergelijking met de geschenken voor de andere aanwezigen. De gasten ontvingen wijn op de kosten van de stad. Een gemiddelde van 4 stoppen is hierbij de gangbare hoeveelheid. Verder waren er de dienaren van de hertogen die een vaste plaats hadden in de rekeningen.

Het aantal stoppen wijn per persoon duidde aan dat er een algemeen gemiddelde gold voor de besproken gelegenheden. De hoeveelheid was min of meer vastgelegd en was dus tot op zekere hoogte conventioneel. Status was hierbij belangrijk en bepaalde in welke categorie men viel. Hierover volgt meer in het volgende hoofdstuk. De algemene reciprociteit is van toepassing op deze irreguliere giften. Wat men terug verwacht wordt niet gedefinieerd en dat men iets terugverwacht was vanzelfsprekend voor beide partijen.

¹⁶⁷

Zie bijlage 5 voor de exacte waarden van de vorstelijke presenten.

V. Twee types geschenken.

Arie van Steensel hanteert in zijn artikel over Haarlem een verdeling van de giften in drie types. Het eerste type, *Reguliere giften aan vertegenwoordigers van instellingen en de stedelijke elite*,¹⁶⁸ worden hier niet besproken daar de bronnen voor dit soort geschenken niet onderzocht zijn. De ommekeer van Sint Rombout en de Heilige sacramenten zouden hiervoor de ideale bronnen zijn, het zijn jaarlijks terugkerende momenten die de interactie van het stadsbestuur met de eigen religieuze én seculiere elite onderhouden en bevorderen. Het zijn deze laatste die de ontvangers zijn van reguliere giften. Het tweede type dat Van Steensel gebruikt zijn de *Irreguliere giften aan bezoekers*.¹⁶⁹ Het derde type bevat *Omvangrijke giften met specifieke tegenprestaties*.¹⁷⁰ Deze laatste twee zullen hier verder besproken worden.

Irreguliere giften aan bezoekers vormen de eerste onderverdeling van de bestudeerde geschenken in Mechelen. De Blijde Inkomst is een goed voorbeeld van een gelegenheid voor deze onregelmatige giften. Hoewel het een terugkerend fenomeen betreft, kan het erg lang duren voor er een nieuwe vorst aantreedt en een plechtige intrede houdt. Bovendien is de gift bij een Blijde Inkomst eenmalig. Er is maar een enkele Blijde Inkomst per vorst in Mechelen en dus maar een gift. Van Steensel stelt expliciet dat de reguliere en irreguliere giften een verschillende betekenis hebben. Reguliere giften dienen om contacten met vertegenwoordigers van instellingen en de stedelijke elite te onderhouden. Irreguliere giften zijn er om de macht van de stad te benadrukken en de stedelijke gastvrijheid te tonen, op die manier tracht men de ontvanger mild te stemmen.¹⁷¹ Binnenstedelijke schenkingen zowel aan de elite als aan de lagere bevolkingsgroepen zorgen voor sociale en politieke rust. Dit wordt aangetoond in het voorbeeld van Gent.¹⁷² Bij het geven van deze geschenken geldt het principe van algemene reciprociteit, er wordt een weerdienst verwacht van de ontvanger. Dit principe werd reeds uitvoerig besproken in het inleidende hoofdstuk.

Een verschil met Haarlem is dat in Mechelen de irreguliere bezoekers met grotere aantallen aanwezig zijn. Bovendien hebben ze een meer verscheiden status. In Haarlem betreft het voornamelijk een beperkt aantal hoge edelen en geestelijken, de dijkgraaf en gedeputeerden van

---

¹⁶⁸ VAN STEENSEL, *Giften aan vrienden en invloedrijken*, 4.

¹⁶⁹ *Ibidem*, 7.

¹⁷⁰ *Ibidem*.

¹⁷¹ *Ibidem*, 2.

¹⁷² BOONE, *Le cas Gantois*, 471-487.

andere Hollandse en Zeeuwse steden, die de stad bezoeken. Bij hun bezoek ontvangen ze wijn of een maaltijd.¹⁷³ De hoeveelheid wijn per bezoeker, teruggevonden in de rekeningen, is bij beide steden gekoppeld aan de status van de personen, de kwantiteit en kwaliteit van de ontvangen wijn is gebaseerd op een consensus.¹⁷⁴

Vervolgens worden de *Omvangrijke giften met specifieke tegenprestaties*¹⁷⁵ behandeld. Dit soort giften duiken in Mechelen op vanaf 1500 en gaan over grote geldgiften aan bepaalde personen. Deze giften worden per geval besproken. Voor een groot deel worden de tegenprestaties van de personen vermeld in de bronnen zelf. Hier is sprake van gebalanceerde reciprociteit. De geschenken zijn hier een soort van machtsmiddel. Ook wanneer men zich in een ondergeschikte positie bevindt, zoals steden tegenover hun soeverein, kunnen geschenken worden aangewend als machtsmiddel. Wanneer een stad een geschenk geeft aan een hiërarchisch hogere persoon of instelling kan de stad deze persoon aan zich binden.¹⁷⁶

V. 1 De irreguliere giften, wie ontvangt wat?

1. De Blijde Inkomsten

Dit hoofdstuk is gestructureerd per jaar waarin een Blijde Inkomst plaatsvindt. Elk jaar wordt er een summier opsomming gegeven van de meest opvallende aanwezigen. Hierbij wordt gezocht naar een patroon, of het ontbreken ervan, dat zich herhaalt doorheen de verschillende jaren. De meest opvallende ontvangers van geschenken worden per persoon besproken. De (on)leesbaarheid van de bronnen bemoeilijkt het onderzoek omdat regelmatig namen onleesbaar zijn. Dit maakt de identificatie van de ontvangers problematisch. Vaak betreft het ook onbekende personen die moeilijk te plaatsen zijn. De presenten van de Staten-Generaal worden in het einde van dit hoofdstuk besproken. De structuur van deze twee rekeningen is anders dan deze voor Blijde Inkomsten en worden daarom apart behandeld.

---

¹⁷³ VAN STEENSEL, *Giften aan vrienden en invloedrijken*, 8-11.

¹⁷⁴ DAMEN, *Giving by pouring*, 89. ; GROEBNER, *Liquid assets*, 24-26, 40-49; . Derville, *Pots-de-vin, cadeaux, rackets, patronage*, 451 en VAN STEENSEL, *Giften aan vrienden en invloedrijken*, 2

¹⁷⁵ VAN STEENSEL, *Giften aan vrienden en invloedrijken*, 12;

¹⁷⁶ CHATTAWAY, *Looking a medieval gift horse in the mouth*, 1-15.

*Karel de Stoute, 3 juli 1467*¹⁷⁷

De Blijde Inkomst van Karel in 1467 ging gepaard met uitbundige feestelijkheden.¹⁷⁸ Ongeveer vier procent van het stedelijk budget werd uitgegeven aan geschenken voor deze gelegenheid.¹⁷⁹ Karel de Stoute wordt in de rekening vermeld als heer van Bourgondië. De rubriek van de presenten is onderverdeeld in vier verschillende delen. De eerste vier giften in de rekening waren persoonlijke geschenken aan Karel de Stoute. De twee eerste giften waren *eenen hoeghen verghuldenen croes* en *eenen goueren stoere*.¹⁸⁰ De vergulde kroes was het belangrijkste geschenk en had een waarde van 86 pond, een bedrag dat 68 procent van het totale budget in beslag nam, zie tabel 2. De kroes woog xx marck of bijna vijf kilo.¹⁸¹

Het tweede geschenk was een *goueren stoere*. Wat een *stoere* precies betekent heb ik niet kunnen achterhalen. De verklaring die het Middelnederlands woordenboek geeft is dat het een vissoort is, namelijk de steur.¹⁸² Dat hier echter drie pond voor betaald werd lijkt eerder onwaarschijnlijk. Dat was een pond meer dan in 1480 werd betaald voor de 32 stopen wijn die werden gegeven aan een abt voor de ommevang van Sint Rombout. De bespreking van de Blijde Inkomst in het bulletin van de Cercle Archaelogique van Mechelen stelt dat het een *grote stier* betreft.¹⁸³ Karel de Stoute ontving dus in ieder geval een dier bij zijn intrede. Dit is niet zo uitzonderlijk. Karel V ontving in 1515 twee hengsten als cadeau van de stad Haarlem.¹⁸⁴ Ook Margaretha van York ontving een *stoere* als geschenk voor haar Blijde Inkomst, deze kostte evenveel en er werd geen bijkomende informatie gegeven die meer zekerheid zou kunnen bieden.

De twee andere persoonlijke geschenken bestonden uit wijn. Het eerste geschenk was een *couwe van beanen* voor 8 pond.¹⁸⁵ Een couwe was een grote inhoudsmaat, een soort vat. Dit bevatte ongeveer drie aam, wat overeenkomt met 150 stopen.¹⁸⁶ Dit was waarschijnlijk bedoeld om uit te

---

¹⁷⁷ SAM, *Stadsrekening*, nr. 142, 1466-1467, fol. 138 v°: *ij daghen in julio anno lxxvij*.

¹⁷⁸ H. CONINCKX, 'Les Joyeuses Entrées de Seigneurs de Malines', *Bulletin du Cercle archéologique, littéraire et artistique de Malines*, Mechelen, 1896, 196-202.

¹⁷⁹ Zie grafiek 2.

¹⁸⁰ SAM, *Stadsrekening*, nr. 142, 1466-1467, fol. 138 v°.

¹⁸¹ 1 pond is gelijk aan 2 marck, zodoende is 20 marck gelijk aan 10 pond. Het Mechelse pond is op dat moment ongeveer 0,47kg, 10 pond is dus 4,7 kg: P. VANDEWALLE, *Metrologisch vademecum voor Vlaanderen*, Brugge, 2003, 81.

¹⁸² 'stoere', *Middelnederlands Woordenboek*, De Geïntegreerde Taalbank - De historische woordenboeken van het Nederlands op internet, 2010, (gtb.inl.nl/).

¹⁸³ CONINCKX, *Les Joyeuses Entrées de Seigneurs de Malines*, 202.

¹⁸⁴ VAN STEENSEL, *Giften aan vrienden en invloedrijken*, 9.

¹⁸⁵ SAM, *Stadsrekening*, nr. 142, 1466-1467, fol. 138 v°.

¹⁸⁶ 'couwe', *Middelnederlands Woordenboek*, De Geïntegreerde Taalbank. ; P. VANDEWALLE, *Metrologisch*

delen aan de entourage van de vorst, het was teveel om gedronken te worden door een enkele persoon. De vorst ontving dit eveneens bij diens Blijde Inkomst in Haarlem en Leiden, zie supra. De wijn voor de vorst persoonlijk was het tweede wijngeschenk. Hij ontving *iiij stp wijns*,¹⁸⁷ ofte vier stopen wijn, wat een normale hoeveelheid was bij de presenten, zie tabel 1.

Het tweede deel van de stadsrekening bestond uit wijnschenken. De hoeveelheden varieerden tussen de twee en zes stopen per persoon. Enkele edelen kregen zes stopen gepresenteerd. Dit komt neer op 15,6 liter.¹⁸⁸ Het is aannemelijk dat hiervan een deel werd uitgedeeld aan de eigen entourage. De volgorde van de aanwezigen in de rekening heeft een zekere logica maar is verre van strikt. Dit blijkt uit dit en de volgende jaren.

Als eerste werden een aantal hoge edellieden opgesomd. De eerste twee edellieden waren de kanselier van Bourgondië en Jan van Bourbon. Andere belangrijke figuren zoals de heer van Ravenstein en de bastaard van Bourgondië ontvingen eveneens zes stopen wijn.¹⁸⁹ Het waren enkel mensen die dicht bij de vorst stonden, zowel in de tekst als in de realiteit, die de grootste hoeveelheden wijn ontvingen. Zoals reeds vermeld hing de hoeveelheid wijn die men ontving samen met de status die men genoot. Dit kon zowel de adellijke status zijn als de status door de relatie met de vorst. Vaak was het een combinatie van beide factoren. Er waren nog een aantal gasten die zes stopen ontvingen maar wiens identiteit niet te achterhalen viel.

De daaropvolgende gasten ontvingen vier stopen. Onder hen waren er een aantal belangrijke figuren die ook in de omgeving van de vorst terug te brengen zijn, namelijk de heer van Gruuthuuse, de kanselier van Brabant en Philips van Crevecoeur.¹⁹⁰ Hierna volgt de opsomming van verschillende figuren die eveneens vier stopen ontvingen maar niet thuis te brengen zijn in de entourage. Het bespreken van alle ontvangers zou tijdslopend en nutteloos zijn daar een groot deel van de aanwezigen onbekend is.

Een derde deel van de rekening waren giften aan dienaren van de vorst. Deze staan alle onder een enkel item ingeschreven. Het betrof hier muzikanten, vier boden, de palfernier (stalmeester), deurwaarders, zaalwachters, enz. De meeste van deze dienaren komen terug in de volgende rekeningen. In totaal schonk de stad hen zeven pond.

Een laatste en opmerkelijk deel van de opsomming was een geldgift aan *vj clauaerde van ghent die*

---

vademecum voor Vlaanderen, Brugge, 2003, 81. 1 aam is gelijk aan 50 stopen.

¹⁸⁷ SAM, *Stadsrekening*, nr. 142, 1466-1467, fol. 138 v°.

¹⁸⁸ P. VANDEWALLE, *Metrologisch vademecum voor Vlaanderen*, Brugge, 2003, 81.

¹⁸⁹ SAM, *Stadsrekening*, nr. 142, 1466-1467, fol. 138 v°.

¹⁹⁰ *Ibidem*.

hier ontboden waeren.¹⁹¹ Zij ontvingen een kleinigheid van de stad. Dit is de enige keer in de rekeningen dat een dergelijke zinsnede met “ontboden” in de rekeningen voorkwam. Bij de Staten-Generaal waren vertegenwoordigers van de steden aanwezig, deze werden echter enkel vermeld met de naam van de stad waar ze vandaan kwamen. Hierbij kwam geen extra informatie bij te kijken zoals bij deze klauwaards het geval was. De betekenis van het gebruik van deze benaming is niet duidelijk.

Dat dit een eerder uitzonderlijk jaar is, komt nog eens tot uiting door de aanwezigheid van een extra rubriek, *die oncosten doen mijnen heere van Bourg(ondië) te Mechelen gehuldigt was*.¹⁹² Het betreft een opsomming van verschillende kosten die gemaakt werden voor de Blijde Inkomst. Zo werd er bijvoorbeeld betaald voor het maken van wapenschilden. Deze rubriek geeft ons extra informatie over de inkomst. Het is de enige keer dat dit soort onkosten worden vermeld in een aparte rubriek. Bij andere rekeningen, zoals bijvoorbeeld die van Margaretha van York, volgen deze onkosten rechtstreeks op de giften wat het onderscheid hiertussen moeilijker maakt. Deze kosten zijn niet opgenomen in de grafieken daar het geen presenten zijn maar een betaling van geleverde diensten. Opvallend is dat bijna alle wijngiften dit rekeningjaar voor de helft bestaan uit wijn van *beanen*. De andere helft betreft een andere wijnsoort die niet wordt geconcretiseerd en dus waarschijnlijk minder waardevol is. Verder werd bij elk item vermeld waar men de wijn vandaan haalde. Het betrof een beperkt aantal herbergen die ook in de volgende rekeningen soms terugkomen. Enkele hebben eerder speciale namen zoals *in spaengie* (Spanje), anderen hebben meer herkenbare namen zoals *in Henegouwen*, *de drie coppen* en *int molenys*, enz.¹⁹³

*Margaretha van York, 24 april 1470*¹⁹⁴

De rekening van de Blijde Inkomst van Margaretha van York in 1470 wordt getypeerd door een summiere opsomming van presenten. De lijst bedraagt slechts een pagina waarvan de helft gevuld is met geldgiften aan dienaren. Margaretha werd in de rekening aangesproken als *ons princessen*.¹⁹⁵ Dit wijst op haar hoge afkomst. De rekening bestaat uit drie delen. De persoonlijke giften namen dat jaar een groot deel van de kosten voor presenten in, zie supra. Zij ontving als eerste cadeau *eenen vergulde waterpot weghende xxiiij marck*. Deze waterpot had een waarde van

---

¹⁹¹ SAM, *Stadsrekening*, nr. 142, 1466-1467, fol. 139 r°.

¹⁹² SAM, *Stadsrekening*, nr. 142, 1466-1467, fol. 139 v°.

¹⁹³ SAM, *Stadsrekening*, nr. 142, 1466-1467.

¹⁹⁴ SAM, *Stadsrekening*, nr. 145, 1469-1470, fol. 172 r°: xxiiij in april xiiij ende lxx.

¹⁹⁵ *Ibidem*.

94 pond,¹⁹⁶ goed voor 86 procent van de totale kost voor de presenten van de Blijde Inkomst dat jaar, zie tabel 2.

Het tweede geschenk was *een couwe van beanen*,¹⁹⁷ net zoals haar echtgenoot enkele jaren eerder had ontvangen. De prijs van de wijn was enigszins verschillend. Dit geschenk aan Margaretha kostte slechts vijf pond tegenover 8 pond bij Karel de Stoute. Haar derde persoonlijke geschenk was het problematische *stoere*. Deze kostte evenveel als die voor haar echtgenoot maar kreeg niet het prefix *gouere*. De geschenken voor Karel de Stoute en zijn echtgenote waren dus ongeveer gelijk. Karel de Stoute ontving een couwe en vier stopen, waarbij de eerste wijngift waarschijnlijk was bedoeld om uit te delen aan de entourage, de tweede voor persoonlijke consumptie. Margaretha van York ontving eveneens een couwe, maar geen stopen voor zichzelf.

Het aantal gasten bij de inkomst van 1470 was eerder beperkt, slechts vijf genodigden ontvingen wijn. Dit maakt het mogelijk ze hier allemaal kort te vermelden. Het betreft hier in de volgorde van de rekening, *den heer van eerny, den heer van ravensteyn, den heer van arguwe, de heer van perwijs* en *den hoofmeester van ons princessen*.¹⁹⁸ De heer van Arguwe en van Ravenstein ontvingen zes stopen, de anderen vier. Deze hadden dus een lagere status dan de twee eerst vermelde personen, althans in de ogen van de stad. De heer van Ravenstein was de enige aanwezige die eveneens werd vermeld in de rekeningen van de Blijde Inkomst van Karel de Stoute. We zullen hem nog een aantal keer zien opduiken in de rekeningen.

Het derde deel van de lijst bestond uit de opsomming van verschillende dienaren van Margaretha. De lijst van dienaren was veel uitgebreider dan die van Karel en ook de functies waren ruimer. De meest opvallende nieuwe functies zijn *den garderobbe, den maerscalc, den voetknechten* en *den schoemaker*.¹⁹⁹ Zij zorgden met andere woorden voor de persoonlijke kledij en veiligheid van Margaretha.

In tegenstelling tot de vorige rekening volgden een aantal onkosten meteen op het derde deel van de lijst. Hierdoor is het niet duidelijk of de vermelde items geschenken of betalingen voor gemaakte onkosten zijn. Opvallend bij deze onkosten was dat er drie pond werd betaald voor *xij kamelen ... waeren met personagien te maken opte straten ter incomst van ons princessen*.²⁰⁰ Dit betekent zoveel als dat er een toneelstuk met kamelen werd opgevoerd voor de hertogin en de bevolking tijdens de intocht. Deze kamelen werden waarschijnlijk gespeeld door figuranten eerder dan door

---

¹⁹⁶ SAM, *Stadsrekening*, nr. 145, 1469-1470, fol. 172 r°.

¹⁹⁷ *Ibidem*.

¹⁹⁸ *Ibidem*.

¹⁹⁹ *Ibidem*.

²⁰⁰ SAM, *Stadsrekening*, nr. 145, 1469-1470, fol. 172 v°.

echte dieren wat bleek uit de geringe kostprijs van de dieren.

Het gebruik van (nagebootste) exotische dieren bij vorstelijke feesten was niet uitzonderlijk. Ook de bruiloft van Karel de Stoute werd opgeluisterd door een ineengeknutselde dromedaris.²⁰¹ In Mechelen hadden de Drie Koningen in de processie van 1436 dan weer namaakkamelen en olifanten bij toen ze de kerststal bezochten. Namaakdieren waren een veel voorkomend fenomeen bij processies en openbare feesten.²⁰² Ook levende varianten ontbraken niet. Zo waren er Filips de Goede echte kamelen en dromedarissen in Le Quesnoy. Filips de Schone had een paar leeuwen rondlopen en Karel V had met zijn broer en zusjes een kleine menagerie op de het kasteel in Leuven.²⁰³

*Maria van Bourgondië, 25 juni 1477*²⁰⁴

De rekening van de Blijde Inkomst van Maria van Bourgondië in 1477 vertoont een kogelgat. Dit bemoeilijkt het opzoekwerk ietwat. De schade is gelukkig voor een groot deel beperkt tot de marge. De rekening is anders dan de vorige jaargangen en beslaat drie pagina's. Na de vorstelijke geschenken en de wijngiften aan hoge edelen volgt een pagina met dienaren die geld ontvangen. Vervolgens komt de laatste pagina met wijnschenken aan mensen die hiërarchisch niet onder de dienaren van de vorst stonden.

De persoonlijke geschenken voor Maria zagen er iets anders uit dan bij de vorige twee besproken inkomsten. In plaats van een kroes of een waterpot ontving ze *ijj vergulde vlaensche stoepen wegende xiiii marck* ter waarde van 46 pond.²⁰⁵ Een stoep was een inhoudsmaat die blijkbaar ook werd gebruikt voor bekers, waarschijnlijk met de grootte van dezelfde inhoudsmaat. Zij kreeg dus drie vergulde bekers met de inhoudsmaat van een stoep. De waarde hiervan was heel wat lager dan de geschenken van Karel en Margaretha. Procentueel gezien was enkel het grootste persoonlijke geschenk aan Maximiliaan nog minder waard. De bijkomende geschenken zorgen ervoor dat de giften aan Maria Bourgondië eenzelfde percentage van het budget voor presenten inneemt als bij haar voorgangers, zie tabel 2.

Als tweede geschenk volgde de obligatoire *couwe*, ditmaal ter waarde van zes pond. Als derde en

---

²⁰¹ R. VAN UYTVEN, *De papegaai van de paus: mens en dier in de Middeleeuwen*, Leuven, 2003, 263.

²⁰² *Ibidem*, 272.

²⁰³ *Ibidem*, 265.

²⁰⁴ SAM, *Stadsrekening*, nr. 152, 1476-1477, fol. 112 v°: xxv Junio.

²⁰⁵ SAM, *Stadsrekening*, nr. 152, 1476-1477, fol. 112 v°.

schijnbaar laatste gift ontving ze *iiij vl wijns gepresent de selver in Roedenborch*,²⁰⁶ over de specifieke afkorting vl later meer, zie infra. Dit was de persoonlijke wijngift voor Maria. De Roedenborch was een herberg waar in de rest van de rekening nog vaak naar verwezen werd als leverancier van de wijn. Het was met andere woorden gebruikelijk om bij elke Blijde Inkomst een aantal herbergen uit te kiezen als belangrijkste leveranciers voor wijngeschenken van de stad. Na de vermelding van een wijngift aan de hertog van Kleef, werd er nog een geschenk vermeld voor Hertogin Maria van Bourgondië. Deze plaatsing tussen de gasten was vermoedelijk te wijten aan de onoplettendheid van de schrijver. Maria ontving een witte bellaert ter waarde van 15 pond. Een bellaert is volgens het Rethoricaal glossarium van Mak mogelijks een soort beker.²⁰⁷ Coninckx stelt echter in het Bulletin van de Cercle Archéologique dat het een fijn soort laken betreft van hoge kwaliteit.²⁰⁸ De stad was een centrum van de lakenproductie. Het lijkt dus plausibel dat dit aan de vorst geschonken wordt. Dit geschenk kwam op de plaats waar aan de vorige twee vorsten de *stoere* werd gegeven. In verband met de onoplettendheid van de rentmeester (zie van kleef) valt nog te vermelden dat in de rekening voor de woorden “witte bellaert” het woord “zwart” doorstreept werd. De eerste gast die een wijngeschenk ontving was *den hertoghe van cleve*. Hij kreeg acht stopen wat een tot nu toe ongeziene hoeveelheid wijn was. Het was dubbel zoveel als de meesten ontvingen tijdens de Blijde Inkomst. Verder werd dezelfde hoeveelheid nog geschonken aan *den bisscop van Mets* en *den hertoghe van Beyeren*.²⁰⁹ Zij waren twee heren van buiten de Bourgondische gebieden die hun eer kwamen betuigen aan de nieuwe vorstin, de stad wilde hen gunstig stemmen. Zij ontvingen evenveel als een van de belangrijkste edellieden van de Nederlanden. Op de derde pagina waren er nog een aantal genodigden die dezelfde hoeveelheid ontvingen, hierover later meer. Verder op de eerste pagina waren nog noemenswaardig: *Lucas den legaet van Roeme*, de legaat van van de paus, *den heere van yselsteyn* en *m jan vander boeveryenen*.²¹⁰ Deze laatste verdient een speciale vermelding omdat hij twee keer terugkomt op dezelfde pagina. In het eerste item ontving hij zes stopen wijn, bij het tweede twee vl wijn. Deze afkorting kwam ook voor bij de wijnschenking aan Maria persoonlijk. Zij ontving vier vl wijn. Dat het hier over een specifieke wijnsoort ging valt af te leiden van de hoge prijs die in beide gevallen betaald werd. De wijn voor *jan vander boeveryenen* kost vier pond, Maria van Bourgondië ontving de dubbele hoeveelheid en dit kostte dan ook dubbel zoveel.

---

206 *Ibidem*.

207 J.J. MAK, ‘Bellaert’, *Rhetoricaal glossarium*, Assen, 1959.

208 CONINCKX, *Les Joyeuses Entrées de Seigneurs de Malines*, 268.

209 SAM, *Stadsrekening*, nr. 152, 1476-1477, fol. 112 v°.

210 *Ibidem*.

Jan van der Bouverien was een universitair geschoold jurist. Hij was de tweede voorzitter van het parlement van Mechelen in 1473. Vier jaar later, in 1477, werd hij kamerheer van Maximiliaan. Door de terechtstelling van Hugonet in 1477 in Gent werd Jan bovendien de hoogste Bourgondische ambtenaar. Hij werd voorzitter van de nieuw opgerichte Grote Raad en behield belangrijke functies onder Maximiliaan.²¹¹

De tweede pagina van de rekening betreft alleen giften in geld. De ontvangers waren voornamelijk dienaren van de hertogin, maar er waren ook enkele uitgaven die de stad deed ter gelegenheid van de intrede. Het verschil tussen geschenken en normale betalingen voor onkosten was hier niet altijd even duidelijk. Waar er bij de inkomst van Margaretha nog het woord *ghegeven* werd gebruikt staat er nu *betaelt*. Dit bleef zo voor de volgende jaren. Dat het nieuwe woord een andere betekenis heeft lijkt onwaarschijnlijk. Ook de volgende jaren ontvingen dezelfde dienaren vergelijkbare bedragen. Het is opvallend dat deze kosten een plaats krijgen tussen de geschenken. Bij de betalingen op deze pagina duikt er nieuwe informatie op over de Blijde Inkomst. Na de gewoonlijke lijst van dienaren die niet veel afweek van de vorige jaren volgde er een opsomming van betalingen voor verschillende diensten.

Het eerste item na de dienaren betrof uitdelingen van 35 vaten *achter straten*.²¹² Deze vaten werden uitgedeeld niet bij de vorst maar aan het gewone volk in de straat. Dit was geen geschenk in de strikte zin maar kwam uiteindelijk op hetzelfde neer. Een tweede item betaalde voor *x personagien ghemaect ter incomst van ons jouffr(ouwe) bourg(ondië)*, voor toneelstukken die gespeeld werden tijdens de inkomst van de vorst.²¹³ Dit kon zowel een geschenk uit dankbaarheid of een gewone betaling zijn. Verder was er een betaling aan *lv voetbogheners*, 55 boogschutters die de wacht opgetrokken hadden tijdens de inkomst. De verschillende gewapende gilden ontvingen wel vaker giften van de stad omdat deze een essentiële functie hadden. De verdediging van steden hing vaak af van dergelijke groepen. In Haarlem ontvingen de schutters regelmatig schenkingen van de stad in de zestiende eeuw.²¹⁴ De koster werd betaald om bij de inkomst de klokken te luiden, onbekenden voor het strooien van gerst *achter strate* en een aantal *ghesellen vanden tortsen te draghene*.²¹⁵ Een brede waaier van aspecten aan een Blijde Inkomst kwam aan bod.

---

²¹¹ COOLS, *Mannen met macht*, 173-174.

²¹² SAM, *Stadsrekening*, nr. 152, 1476-1477, fol. 113 r°

²¹³ *Ibidem*.

²¹⁴ VAN STEENSEL, *Giften aan vrienden en invloedrijken*, 5.

²¹⁵ SAM, *Stadsrekening*, nr. 152, 1476-1477, fol. 113 r°.

In de derde pagina wordt de draad van de eerste pagina terug opgepikt. De hoeveelheid wijn die werd geschonken varieerde tussen de acht en twee stopen. Er waren opnieuw drie ontvangers van 8 stopen. De eerste was *prins van aenhelt, Grave van sasssen* (saksen).²¹⁶ Hij ontving zijn gift op 23 juli, twee dagen voor de eigenlijke inkomst. Dit was de eerste maal dat de rekening het exacte tijdstip vermeldde. Sommige giften ter gelegenheid van de inkomst werden dus op voorhand gegeven, mogelijks bij de aankomst van de persoon in kwestie. Er is echter geen vergelijking mogelijk met andere data en dit kan dit moeilijk veralgemeend worden.

De andere twee ontvangers zijn de *grave van hesselsteyn* en drie keer de *hertoghe van cleve*.²¹⁷ De laatste van Kleef, geschreven op de laatste pagina, werd bij naam genoemd, namelijk *Adolf van Cleve*.²¹⁸ Dat deze bij naam genoemd wordt roept vragen op over de identiteit van de andere twee. De hertog van Kleef had reeds op de eerste pagina dezelfde hoeveelheid ontvangen. Betreft het hier een fout van de secretaris? Adolf van Kleef wordt normaalgezien heer van Ravenstein genoemd. De titel hertog van Kleef is voorbehouden voor diens oudere broer Jan. Dat het geslacht van Kleef goed vertegenwoordigd is valt af te leiden uit de gift van zes stopen aan de *jonghere van cleve* verder op de pagina.²¹⁹ Dit is de vijfde telg van het geslacht dat bij deze inkomst een present ontvangt. De jongere van Kleef is waarschijnlijk de zoon van Jan. De familie is de enige constante doorheen de rekeningen en dus doorheen de Blijde Inkomst.

Belangrijk om te vermelden zijn de personen die zes stopen ontvangen, in de volgorde van de rekening: *den camerheer van Oostenrijcks, eenen ridder maerschalck vande oesterijc*, de reeds vermelde *jonghere van cleve, den heere van Symay* (Chimay), *den heere van nassauwe*.²²⁰ Als laatste zijn twee doctoren vermeldenswaardig, en de drossaert van Grimbergen. Deze doctoren zijn juristen, actief aan het hof en de Grote Raad. Het is de eerste maal dat de heer van Nassau en van Chimay (Croÿ) vermeld worden. Deze zullen in de volgende Blijde Inkomst, Staten-Generaal en in de rekeningen van 1500-1502 terugkomen.

*Maximiliaan van Oostenrijk, 9 januari 1478*²²¹

---

²¹⁶ SAM, *Stadsrekening*, nr. 152, 1476-1477, fol. 113 v°.

²¹⁷ SAM, *Stadsrekening*, nr. 152, 1476-1477, fol. 113 v°.

²¹⁸ SAM, *Stadsrekening*, nr. 152, 1476-1477, fol. 114 r°.

²¹⁹ SAM, *Stadsrekening*, nr. 152, 1476-1477, fol. 113 v°.

²²⁰ *Ibidem*.

²²¹ SAM, *Stadsrekening*, nr. 153, 1477-1478, fol. 115 r°: ix in januari lxxvij: In de rekening wordt de inkomst 9 januari 1477 geplaatst. Dit komt echter door het gebruik van de Paasstijl voor de jaartelling in Mechelen in die tijd. Het jaar verandert pas met Pasen van getal. Wanneer we de datum dus omzetten naar de huidige Nieuwjaarsstijl valt de inkomst in het jaar 1478.

De rekening van de Blijde Inkomst van Maximiliaan van Oostenrijk in 1478 bestaat uit twee pagina's, waarvan de tweede enkel giften in geld vermeldt. De eerste is onderverdeeld in giften aan de vorst, de adel en de dienaren. Naast deze drie categorieën zijn er nog enkele uitzonderingen. Maximiliaan deed intrede als echtgenoot en voogd van zijn vrouw Maria van Bourgondië en dus als feitelijke heerser over de Nederlanden. Absoluut gezien waren de persoonlijke giften niet opmerkelijk, relatief waren het de minst dure geschenken van de stad. Al de persoonlijke geschenken namen slechts 56 procent in van het budget voor de geschenken. Hij ontving beduidend minder dan de vorige vorsten, de uitgaven voor zijn persoonlijke giften lagen ongeveer 20 procent lager dan de andere jaren.

Een eerste geschenk bestond net zoals bij Maria van Bourgondië uit *zilveren vergulde vlaensche Stoepen weygende xiiij marc* ter waarde van 36 pond.²²² Het verschil met zijn echtgenote was dat zij een stoep meer ontving, het gewicht van het totaal was echter niet zo verschillend. De stopen kostten 10 pond minder dan het jaar voorheen. Maximiliaan ontving als tweede geschenk een bellaert, een zwarte ditmaal. De twee wijngiften bestonden ook bij Maximiliaan uit een *couwe van beanen* en wijn voor persoonlijk gebruik. Dit laatste was een stuk *R wijns*. Voorheen ontving men wijn van beanen of in het geval van Maria van Bourgondië vl wijn. Het lijkt voor de hand liggend dat deze R staat voor rijnwijn omdat dit de meest courante wijn is in de Nederlanden in die tijd.²²³

Het was te verwachten dat een aantal edelen tot de directe omgeving van het vorstenpaar behoorde en daardoor de beide inkomsten bijwoonden. Dit werd reeds bevestigd door de aanwezigheid van de eerste genodigde. De *bisscop van Mets* ontving dezelfde hoeveelheid als het jaar voordien, namelijk acht stopen. Dat de hoeveelheden redelijk vastlagen doorheen de jaren bleek ook uit de zes stopen voor de tweede gast, *den grave adolf van nassauwe*.²²⁴ Dat deze bij naam werd genoemd is vrij uitzonderlijk. Hierdoor wordt duidelijk dat de heer van Nassau die vermeld wordt bij de inkomst van Maria, Engelbrecht II. Op dezelfde pagina wordt een tweede, ditmaal anonieme, heer van Nassau vermeld, met dezelfde hoeveelheid wijn. Dit is opnieuw Engelbrecht II. Bij hem is het niet nodig hem bij naam te noemen omdat de titel "heer van Nassau" hem toekomt. Dit zijn verschillende telgen van hetzelfde geslacht, net zoals dat het vorige en dit jaar bij de familie van Kleef het geval is. De hertog van Saksen was aanwezig bij de inkomst van Maria, bij deze inkomst echter niet. Er was wel *eenen heere uit Sassen* (saksen) aanwezig die mogelijks connecties met hem

---

²²² SAM, *Stadsrekening*, nr. 153, 1477-1478, fol. 115 r°.

²²³ VAN UYTVEN, *De zinnelijke Middeleeuwen*, 28, 47.

²²⁴ SAM, *Stadsrekening*, nr. 153, 1477-1478, fol. 115 r°.

had.²²⁵

De *heere en den jonghen heere van ravensteyn* en den *jonghen heere van cleve*, tekenden allen present bij deze Blijde Inkomst.²²⁶ De heer van Ravenstein ontving acht stopen, de jonge heer van Kleef ontving zes stopen en de jonge heer van Ravenstein slecht vier. Dit onderscheid is opmerkelijk daar het leden van dezelfde familie betreft. Zij hadden dus niet allemaal dezelfde status. Bovendien was de heer van Kleef niet aanwezig, terwijl er twee generaties van Ravenstein waren. De familie van Kleef wordt besproken in een volgende onderdeel, zie infra.

Het waren voornamelijk de families van Nassau en van Kleef die aanwezig waren bij zowel de Blijde Inkomst van Maria als van Maximiliaan. Daarnaast waren er op beide gelegenheden twee belangrijke figuren aanwezig die niet tot de directe omgeving van de vorst behoorden: de bisschop van Metz en de graaf van Saksen. Er zijn bovendien nog enkele genodigden die reeds bij andere inkomsten aanwezig waren. De *heer vande gruythuysse* was aanwezig bij de intocht van Karel de Stoute, ongeveer 10 jaar eerder, zie supra.²²⁷ De kanselier van Brabant was datzelfde jaar ook aanwezig.

De heer van Bergen ontving in deze rekening voor het eerst een geschenk, namelijk vier stopen wijn. Andere nieuwkomers waren *den heer wolfaert van polant*, *den heere van valcesteen* en *den heere van roemont*. De *heer van polant* werd ook een tweede keer vernoemd op dezelfde pagina, ditmaal zonder voornaam.²²⁸ Een aantal functionarissen aan het hof ontvingen ook wijn. De *argentier metten heeren vande finantien* ontvingen samen onder een enkel item 15 stopen. Olivier de la Marche ontving vier stopen. Hij was hofmeester en kapitein van de lijfwacht van Karel de Stoute en werd tijdens de slag van Nancy gevangen genomen. Hij werd nadien de hofmeester van Maximiliaan en maakte deel uit van de ambulante hofraad van Filips de Schone. Olivier stond bekend als kenner van het Bourgondische hofceremonieel en liet hierover verschillende geschriften na. De hofmeester als functie is reeds ter sprake gekomen bij de intocht van Margaretha van York, het is echter niet zeker dat dit ook Olivier de la Marche is. Karel de Stoute was op deze Blijde Inkomst niet aanwezig en dus was het mogelijk dat Olivier in diens omgeving vertoefde.²²⁹ Het is opmerkelijk dat hij niet bij zijn functie, zoals de andere hoffunctionarissen, wordt genoemd. Vooral

---

225 *Ibidem.*

226 *Ibidem.*

227 SAM, *Stadsrekening*, nr. 142, 1466-1467, fol. 138 v°. ; SAM, *Stadsrekening*, nr. 153, 1477-1478, fol. 115 r°.

228 SAM, *Stadsrekening*, nr. 153, 1477-1478, fol. 115 r°.

229 VANDER LINDEN, H., *Itinéraires de Charles, duc de Bourgogne, Marguerite d'York et Marie de Bourgogne 1467-1477*, 1936, Brussel, 23.

omdat deze functie niet onbelangrijk was.²³⁰

De tweede helft van de pagina wordt in beslag genomen door de opsomming van giften aan dienaren, de gekende functies zijn ook hier aanwezig. Hierbij vielen de *archiers*, boogschutters op omdat zij een geschenk ontvingen, *ex gra(tia)*, uit dankbaarheid.²³¹ Dit werd reeds enkele keren geschreven in andere rekeningen zonder enige logica. De *tsergiant dairmes*, sergant d'armes, kwam voor de eerste maal voor in de rekeningen, naast de telkens voorkomende *zaelwaarder* en de *voetknechten*.²³² Bij enkele dienaren werd expliciet vermeld dat ze bij de entourage van Maria hoorden: de *jong vrouwe luytd slaghere* (muzikant) en *den voetknechten van s jong vrouwen*. De *poirtier vanser ouwer vrouwen*, vermoedelijk Margaretha van York, ontving eveneens een kleinigheid.²³³ Maria van Bourgondië is zelf niet aanwezig bij de Blijde Inkomst waardoor de aanwezigheid van deze dienaren moeilijk te verklaren valt.

Het laatste item van de eerste pagina en het eerste deel van de tweede bestonden uit onkosten voor extra diensten tijdens de intrede. Als eerste werd er betaald *voir xxvj vaten coyten* (cuytbier) *ghegeven dieghene die perssonaagien macten ende vierden ter incomst van onse prins*.²³⁴ Dit was de eerste maal dat er concreet werd vermeld voor wie het bier bestemd was. Deze schenking ging naar een bepaalde groep voor de voorstelling die ze ten tonele brachten ter gelegenheid van de inkomst. Cuytbier is een eerder sterk soort bier.²³⁵ Het gaat hier om zes pond wat een behoorlijke som is. Ten tweede werd er betaald voor *lxijj pretvaten ghebestelt alome achter straten*.²³⁶ Dit was een gewone uitdeling in de straat aan de gewone man, de kostprijs van de drank was niet erg hoog waardoor het waarschijnlijk niet om wijn maar bier ging. De koster ontving ook deze keer een som omdat ze *gheluyt hebben ter incomst van onsen prinse*. De *xij schutters van grotenboghe die ghewaert hebben drie nachten* ontvingen een compensatie voor hun diensten.²³⁷ De geboorte van Maximiliaans' zoon, Filips, werd niet gemeld bij de presenten. Dit komt omdat deze pas geboren wordt 25 juni 1478, enige tijd na de Blijde Inkomst.²³⁸

Als laatste zijn de kosten voor de *groene tabbarden die de ghesellen ghemaect hadden* vermeldenswaardig en het bouwen van *vele wapenschilde te maken gheslaghen aent stavot der onse*

---

230 COOLS, *Mannen met macht*, 262-263.

231 SAM, *Stadsrekening*, nr. 153, 1477-1478, fol. 115 r°.

232 SAM, *Stadsrekening*, nr. 153, 1477-1478, fol. 115 r°.

233 *Ibidem*.

234 *Ibidem*.

235 CONINCKX, *Les Joyeuses Entrées de Seigneurs de Malines*, 269.

236 SAM, *Stadsrekening*, nr. 153, 1477-1478, fol. 115 v°.

237 *Ibidem*.

238 CAUCHIES, *Phillipe le beau*, 3.

*prinst.*²³⁹ Een ruime waaier aan diensten kwam aan bod.

*Filips de Schone, 27 maart 1495*²⁴⁰

De rekening van de Blijde Inkomst van Filips de Schone van 1495 is anders dan de vorige jaargangen. Er was in de hele rekening geen wijngeschenk te bespeuren. Er waren ook geen andere ontvangers van geschenken buiten de obligatoire dienaren. Er werden dus geen gasten vermeld in de rekening. De jonge vorst ontving echter ook geen van de traditionele geschenken zoals de *couwe* en de persoonlijke stopen wijn. Dit verklaarde ik reeds door de jonge leeftijd van Filips. Hij is 12 jaar op dat moment en dronk dus geen wijn. Hij ontving wel twee vergulde stopen. Dit was de meest waardevolle bekertjes van de zilveren geschenken die ook aan zijn voorgangers werden geschonken. Maar liefst 133 pond hadden de *tween pilueren vergul stoopen* gekost.²⁴¹ Dit was heel wat meer dan de twee grootste geschenken van zijn ouders samen, respectievelijk 46 en 36 pond. In verhouding met de totale uitgaven voor geschenken aan de vorst nam enkel de waterpot van Margaretha van York een groter aandeel in, zie tabel 2. De stopen wogen samen xxx marck wat neer komt op ongeveer 7 kilo.²⁴²

Zoals bij het hoofdstuk van de grafieken werd aangetoond was dit rekeningjaar wat de presenten betrof een heel gemiddeld jaar. De hoge uitgaven aan het geschenk van de vorst tegenover de totale uitgaven voor geschenken dat jaar, werden bij de andere jaren gecompenseerd door een aantal extra giften aan de vorst en door de wijnschenken aan de genodigden. De hoge uitgaven aan de geschenken in deze rekening overschrijden niet het een procent van de totale stadsuitgaven door de hoge uitgaven van de stad dat jaar.

De andere kosten bestonden allemaal uit geldgiften aan verschillende dienaren van de vorst. De eerste twee ontvingen de aardige som van drie pond, namelijk de *capetyn vanden hellebadiers ons genadighe heeren* en de *hellebardiers onse genadighe heere*, bij dezen laatsten werd niet vermeld met hoeveelen ze waren.²⁴³ De luitenant van de hellebardiers, in het derde item, ontving persoonlijk nog een bedrag maar heel wat minder dan zijn wapengenoten. Al de andere dienaren ontvingen

---

²³⁹ SAM, *Stadsrekening*, nr. 153, 1477-1478, fol. 115 v°.

²⁴⁰ SAM, *Stadsrekening*, nr. 170, 1494-1495: xxvij in meerte anno x iiiiij ante pascua. Zoals hier in de rekening zelf vermeld wordt geldt de problematiek van de paasstijl ook hier, zie de inkomst van Maximiliaan van Oostenrijk.

²⁴¹ SAM, *Stadsrekening*, nr. 170, 1494-1495.

²⁴² 1 pond is gelijk aan 2 marck, zodoende is 30 marck gelijk aan 15 pond. Het Mechelse pond is op dat moment ongeveer 0,47kg, 15 pond is dus 7,05 kg. P. VANDEWALLE, *Metrologisch vademecum voor Vlaanderen*, Brugge, 2003, 81.

²⁴³ SAM, *Stadsrekening*, nr. 170, 1494-1495.

ongeveer hetzelfde bedrag of heel wat minder.

De meeste functies waren dezelfde als bij de vorige inkomsten. Er waren wel enkele verschillen merkbaar. Zo waren er twaalf boden en vier gezanten van de vorst die geld ontvingen. Dit waren er heel wat meer dan bij de andere rekeningen. Verder was er de *pagyen* (page) *ons genadighen heeren* die voor het eerst in de rekeningen voorkwam en de *coninck van henegouwe*. Bij deze laatste werd mogelijks de wapenkoning bedoeld, hoewel hij niet erg veel ontving.²⁴⁴ De laatste kost in de rekening betrof 17 pond voor de aankoop van 88 el *zwert laken aende stellagie daer de hertoghe op gehult wert*, of de vorst dit achteraf cadeau kreeg werd niet vermeld.²⁴⁵ Mechelen stond bekend voor de lakenindustrie en dit is waarschijnlijk een vorm van reclame voor dit product. Hoewel ze niet in de lijst van de rekening stond is het waarschijnlijk dat er toch enkele edelen aanwezig waren van dezelfde groep als bij de vorige inkomsten die tot de entourage van de vorst behoorden.

2. De vergaderingen van de Staten-Generaal

De twee onderzochte rekeningen van presenten voor de Staten-Generaal te Mechelen worden hier apart van de Blijde Inkomsten besproken. De twee rekeningen zijn anders uitgewerkt dan die van de inkomsten. Het gaat hier dan ook om een heel andere gebeurtenis. Bij de intredes waren de vorst, zijn entourage en belangrijke edelen aanwezig. Het was belangrijk deze genodigden gunstig te stemmen en dit gebeurde door allerlei schenkingen. Bij de vergaderingen van de Staten-Generaal bestond een groot deel van de aanwezigen uit afgevaardigden van de steden en de clerus. Het was eveneens belangrijk deze afgevaardigden gunstig te stemmen om het contact met andere steden en standen tot stand te brengen, te onderhouden en/of te verstevigen. De status van de stedelijke vertegenwoordigers was minder hoog dan de adel.

De identificatie van deze vertegenwoordigers verliep ook hier soms moeizaam door de problemen met de vertaling. Vaak werden er namen geschreven van plaatsen die momenteel niet meer bestaan of niet meer hetzelfde belang hebben als vroeger. Het is onmogelijk om alle aanwezigen te bespreken, hieronder volgt een summiere bespreking van een aantal genodigden die speciale aandacht verdienen.

De besproken rekeningen waren niet de enige jaren waarop een Staten-Generaal plaatsvond in Mechelen. Zo waren er in de jaren negentig van de vijftiende eeuw verschillende vergaderingen in de stad. Deze jaren werden niet in de inventaris vermeld, maar zoals reeds gezegd was deze niet

---

²⁴⁴ *Ibidem*.

²⁴⁵ SAM, *Stadsrekening*, nr. 170, 1494-1495.

honderd procent betrouwbaar. Het was ook mogelijk dat niet elke Staten-Generaal belangrijk genoeg was om alle aanwezigen wijn te schenken. Ze handelden over verschillende onderwerpen, gaande van de goedkeuring van bedes tot de terugkeer van Margaretha van Oostenrijk naar de Nederlanden en de regeling voor haar onderhoud.²⁴⁶

Het is bovendien opvallend dat er in het boek van Robert Wellens staat dat Mechelen steeds als aparte staat werd vertegenwoordigd op de Staten-Generaal.²⁴⁷ Er was echter nooit melding van deze delegatie in de rekeningen. Hier een verklaring voor vinden is niet evident. Mogelijks ontvingen de Mechelse gedelegeerden reeds een vergoeding op een andere gelegenheid voor hun werk en werden de wijnschenken enkel gezien als een gift voor buitenstedelijke bezoekers.

*De Staten-Generaal van 5 tot 18 januari 1480*²⁴⁸

De eerste vergadering van de Staten-Generaal handelt volgens Wellens over *La défense des Frontières et la aide a cette fin*.²⁴⁹ Dit wordt echter nergens in de rekening vermeld, Dit is wel het geval voor de vergadering van de Staten-Generaal van 1488. Er zijn een drietal onderverdelingen te maken in de aanwezigen. De onderverdeling valt samen met de drie standen, respectievelijk de clerus, de adel en de derde stand, voornamelijk afgevaardigden van steden. In de rekening wordt de adel eerst vermeld, gevolgd door de clerus en vervolgens de gedelegeerden van de steden. Er zijn een aantal oude bekenden van de inkomsten die ook in deze rekeningen opduiken. Deze worden besproken in hun respectievelijke categorieën.

De rekening kreeg de titel: *Dit zijn die presenten die gepresent waeren doen ons prinst incomst te Mechelen was doen die iij state vanden landen te Mechelen vergaderen waeren xv ja(nuarie) anno lxxix*.²⁵⁰ Het eerste geschenk van de rekening is voor Maximiliaan van Oostenrijk, zijn dienaren vinden we op het einde van de rekening terug. De vorst zelf ontving een *stuk wijns* ter waarde van drie pond.²⁵¹ De eerste anderhalve pagina is gewijd aan de aanwezigen uit de adelstand. Twee heren

---

²⁴⁶ WELLENS, *Les Etats généraux*, 467 - 475

²⁴⁷ *Ibidem*.

²⁴⁸ SAM, *Stadsrekening*, nr. 155, 1479-1480: v ja(nuarie) anno lxxix. Ook hier moet rekening gehouden worden met de paasstijl, de vergadering heeft plaats in het jaar 1480 van de huidige Nieuwjaarstelling zie Blijde Inkomst Maximiliaan.

²⁴⁹ WELLENS, *Les Etats généraux*, 445-447.

²⁵⁰ SAM, *Stadsrekening*, nr. 155, 1479-1480, fol. 136 v°.

²⁵¹ *Ibidem*.

ontvingen acht stopen, *robbrecht capiteyn* en de *heer van doornijcke*.²⁵² De meest voorkomende hoeveelheden zijn zes en vier stopen wijn.

De heren die in de vorige rekeningen meermaals aan bod kwamen zijn de *heer van nassauwe*, *marschalck van nassauwe*, *heer van Chymay*, *heer van Gruythuyse* en de *canselier van brabant*. De *heere van Polant* was aanwezig bij de inkomst van Maximiliaan.²⁵³ Zij ontvingen allen 6 stopen.

Bij de clerus die hierop volgt, op pagina twee en drie, komen we *meester lucas legaat van rome* tegen.²⁵⁴ Deze was eveneens aanwezig bij de inkomst van Maria van Bourgondië. Hij ontving 8 stopen. Verder was de *suffragaen van Camerijck*, de bisschop van Kamerijk aanwezig. Dit is Hendrik van Glymes-Bergen.²⁵⁵ De andere leden van deze familie kwamen verder nog een aantal keer aan bod. Hierna volgde een lijst van de aanwezig abten, onder andere de abt van Afflighem en van Grimbergen. Zij ontvingen allen vier stopen. De lijst ging naadloos over in de opsomming van de gedelegeerden van de derde stand.

De *heeren van Antwerpen*, *van Ghend*, *van Brugge en Louven* ontvingen vier stopen wijn.²⁵⁶ De andere stedelijke vertegenwoordigers werden “die van” genoemd en kregen meestal twee stopen, bijvoorbeeld *die van dordrecht*, *van delft* en *van bruessele*.²⁵⁷ Of dit onderscheid met een bepaalde reden gemaakt is, valt niet te achterhalen. Wel schommelen de hoeveelheden geschonken wijn tussen vier en twee stopen waarbij de “heeren van” met het grootste deel van de vier stopen gaan lopen.

Op de vierde pagina worden de vertegenwoordigers van de derde stand verder opgesomd. Onder andere “die van” *yper*, *van osteynde*, *van namen* en *ouwenaarde* werden vermeld naast “die van” *rijsele*, *corterijcke*, *nijenpoerten* en *stluys*, enz.²⁵⁸ Zij ontvingen allen twee stopen. De voorlaatste pagina, de vijfde, is gewijd aan *die ghepresenten die mijns heeren van oesterijck diennere gegeven zijn*, de dienaren van de vorst onder een aparte titel.²⁵⁹ Hierna wordt de opsomming van de derde stand hernomen. De lijst van de dienaren bestond uit de gekende functies, de stalmeester, voetknechten, trompetters enz. Tweemaal werd een bode betaald, een keer voor het nieuws van de

---

²⁵² *Ibidem*.

²⁵³ SAM, *Stadsrekening*, nr. 155, 1479-1480, fol. 137 r°.

²⁵⁴ SAM, *Stadsrekening*, nr. 155, 1479-1480, fol. 137 r°.

²⁵⁵ COOLS, *Mannen met Macht*, 312. Voor meer informatie over Hendrik van Glymes-Bergen zie: S. DE GREGORIO, *Hendrik van Glymes-Bergen, Bisschop van Kamerijk (1449-1502): een biografie*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven, departement Geschiedenis, 2009.

²⁵⁶ SAM, *Stadsrekening*, nr. 155, 1479-1480, fol. 137 v° - 138 r°.

²⁵⁷ SAM, *Stadsrekening*, nr. 155, 1479-1480, fol. 137 v°.

²⁵⁸ SAM, *Stadsrekening*, nr. 155, 1479-1480, fol. 138 r°.

²⁵⁹ SAM, *Stadsrekening*, nr. 155, 1479-1480, fol. 138 v°.

geboerten vande jongen princessen tot brussele, Margaretha van Oostenrijk.²⁶⁰ Bij de tweede bode werd niet gespecificeerd waarvoor hij een gift ontving. Het betrof een bode van *mijne vrouwe van oesterijc*.

Hiermee werd Marie van Bourgondië bedoelt. Verder werden er nog voetknechten van haar vermeld. Dat zij zelf in Mechelen verblijft, lijkt onwaarschijnlijk daar de bode de geboorte te Brussel meldt. Na de opsomming van de dienaren volgde als eerste de gift aan de koster voor het luiden van de klokken ter ere van *ons jonge prinsesse tot bruesssele geboren* waarvoor de klokken werden geluid.²⁶¹ De koster van de stad kreeg hiervoor een kleinigheid. Deze werd hiervoor reeds bij de inkomsten van Maria en Maximiliaan betaald.

De laatste pagina vermeldt opnieuw gedeputeerden van steden. De *heeren van maestricht* en *thertogenbossche* ontvingen ieder twaalf stopen.²⁶² Dit was bijzonder hoog in vergelijking met de twee stopen die de meesten kregen. Mogelijks waren deze delegaties groter dan de anderen. Verder ontvingen de *heeren van ghend* en *mijnen heer van camerijc* respectievelijk zes en acht stopen, deze ontvingen reeds eerder in de rekeningen een gift.²⁶³ Halverwege de pagina ontvingen er in een naadloze overgang naar de volgende rubriek enkele abten meer dan 30 stopen ter gelegenheid van de ommegang van St Rombout.

De Staten-Generaal van 1488

De titel van de vergadering is *alle de landen ome sgevanckenisse wille van onsen coninc*. Deze Staten-Generaal vond plaats in volledig andere omstandigheden dan de vorige. Waar bij de eerste Maximiliaan van Oostenrijk zelf aanwezig was, was de aanleiding voor de tweede besproken Staten-Generaal te Mechelen de gevangenneming van de vorst te Brugge. Hierbij werd niet vermeld wanneer exact de vergadering plaatsvond, noch wanneer Maximiliaan was gevangen genomen en terug vrijgelaten.²⁶⁴

De gevangenschap van Maximiliaan vond plaats tussen 5 februari en 16 mei 1488,²⁶⁵ de Staten-

---

²⁶⁰ *Ibidem*.

²⁶¹ SAM, *Stadsrekening*, nr. 155, 1479-1480, fol. 138 v°.

²⁶² SAM, *Stadsrekening*, nr. 155, 1479-1480, fol. 139 r°.

²⁶³ *Ibidem*.

²⁶⁴ SAM, *Stadsrekening*, nr. 163, 1487-1488, fol. 155 r°: in de rekening zelf wordt de exacte datum van de Staten-Generaal niet vermeld, volgens WELLENS, *Les Etats Généraux*, 208, 459. vergaderen de leden van 24 februari tot het einde van Maart. Dit gespreid over Mechelen, Brussel en Gent. De vergadering van Brussel start 26 maart, die van Gent de negende april.

²⁶⁵ CAUCHIES, *Phillipe le beau*, 13.

Generaal werd door Filips de Schone samengeroepen te Mechelen op 24 februari, een tweede samenkomst volgde in Brussel op 26 Maart.²⁶⁶ Na de dood van Maria van Bourgondië wilden verschillende Vlaamse steden en edelen het voogdijschap overhevelen van Maximiliaan naar een regentschapsraad van autochtone edelen. Dit om de invloed van de Oostenrijkse Maximiliaan tegen te gaan. Dit leidde tot de eerste en tweede regentschaps crisis. De gevangenschap van Maximiliaan te Brugge had te maken met Maximiliaan en Filips in de hoedanigheid van graaf van Vlaanderen, niet met de heerschappij over het geheel van de Nederlanden.²⁶⁷

Adolf van Kleef, Filips van Bourgogne-Beveren en Lodewijk van Gruuthuuse waren de heren die deel uitmaakten van de eerste regentschapsraad. Adolf en Lodewijk werden bij de tweede regentschapsraad van 1488, die zich opnieuw tegen Maximiliaan verzette, vervangen door hun zonen. Adolf van Kleef had zich verzoend met en Lodewijk van Gruuthuuse was gevangen genomen door Maximiliaan en kwamen dus niet meer aan bod in deze opstand.²⁶⁸

De stadsrekening heeft nog weinig van de orde van de opsomming van de vorige Staten-Generaal. De verdeling van de standen in de rekening werd niet nageleefd. Eigenlijk is elke ordening zoek. Bij de rekeningen van de Blijde Inkomst werden de grootste giften min of meer bovenaan de lijst geplaatst. Daar is hier geen sprake meer van. Een opvallende verschil met de vorige rekening van de Staten-Generaal was dat er in deze rekening gemiddeld tien gasten per pagina meer genoteerd werden. Hoewel de eerste rekening een pagina meer telt dan de tweede, waren er hier meer aanwezigen en werd er in totaal meer wijn geschonken.

In totaal werden er bijna dubbel zoveel stopen wijn geschonken dan bij de vorige Staten-Generaal en vijf keer meer dan bij de Blijde Inkomsten. In totaal ontvingen er 152 mensen wijn, dit was minstens twee derde meer dan bij de andere rekeningen. Toch bleef de uitgave voor de presenten dat jaar rond de een procent van de totale uitgaven.

Op de eerste pagina vinden we de volgende personen: de abt van Sint Michiels, van Affligem en Tongerlo en de heer van Herentals.²⁶⁹ Enkel de abt van Affligem was eveneens aanwezig bij de vorige Staten-Generaal. Deze korte opsomming wordt gevolgd door een veertig tal genodigden op de volgende pagina. We herkennen de *canselier van brabant, den gedeputeerde van cleve, die van bruessle, den heeren van shertogen bossche, den heeren van Diest, die van berghen*

---

²⁶⁶ WELLENS, Les Etats Généraux, 208, 459-462.

²⁶⁷ CAUCHIES, *Phillipe le beau*, 11-12.

²⁶⁸ W. BLOCKMANS, Le dialogue imaginaire entre princes et sujets: Les joyeuses entrées en Brabant en 1494 et en 1496, in CAUCHIES, J.M. red., *A la cour de Bourgogne, Le Duc, son entourage, son train*, 1998, Turnhout, 138.

²⁶⁹ SAM, *Stadsrekening*, nr. 163, 1487-1488, fol. 155 r°.

*heneg(ouwen?)en den heeren van name.*²⁷⁰ Hier viel vooral de gedeputeerde van Kleef op. Filips van Kleef was een van de belangrijkste edelen die moesten onderhandelen met Brugge. Na de vrijlating van Maximiliaan, een tijd na de Staten-Generaal nam Filips echter zelf de leiding van de oppositie tegen Maximiliaan.²⁷¹ Op het moment van de Staten-Generaal was Filips van Kleef mogelijks in Sluis en omstreken in verband met de bevrijding van Maximiliaan uit Brugge.²⁷² De gedeputeerden van Kleef komen nog twee keer voor op de derde pagina en een vierde keer op de vierde pagina en ontvangen telkens vier stopen.

Naast verschillende heren van middelgrote steden zoals Oudenaarde, Dendermonde, Sint-Truiden en verschillende abten werd ook de heer van Yselsteyn genoemd op de derde pagina. Deze was reeds aanwezig op de Blijde Inkomst van Maria van Bourgondië. Zij ontvingen allen vier stopen, ie van Sint-Truiden ontvingen er slechts drie. De heer van Croÿ gaf voor het eerst acte de présence in de Mechelse rekeningen, althans onder die naam, en ontving vier stopen. De *heere adolf van nassauwe marchalc* ontving 8 stopen.²⁷³ Deze naam brengt enige verheldering daar bij de vorige Staten-Generaal er een *marschalc van nassauwe* aanwezig was naast de heer van Nassau. We kunnen ervan uitgaan dat die maarschalk van Nassau dezelfde persoon was als deze Adolf van Nassau. Ook hier gold dat het weinig voorkwam dat een persoon bij de voornaam genoemd werd in de rekening. De familie van Nassau kwamen op het einde van de rekening nogmaals terug.

Op het einde van dezelfde pagina worden enkele belangrijke Hollandse steden vermeld. Die van Dordrecht en Delft ontvingen beiden tweemaal een wijngift, een keer een van vier en een van drie stopen. Die van *delft, amsterdame, den raedsheeren vande hage* ontvingen drie stopen, een stoop meer dan de vertegenwoordigers van Haarlem, Schiedam en Rotterdam.²⁷⁴ Dit was ietwat opmerkelijk daar Haarlem van oudsher als tweede stad van Holland werd beschouwd.²⁷⁵ Den Haag was wel de stad waar de grafelijke administratie zetelde. Verder zijn nog Yper en Ghend te vermelden, zij ontvingen respectievelijk vier en twee stopen.²⁷⁶ Deze hoeveelheden stonden mogelijks in verband met de grootte van de delegatie.

---

²⁷⁰ SAM, *Stadsrekening*, nr. 163, 1487-1488, fol. 155 v°.

²⁷¹ CAUCHIES, *Phillipe le beau*, 14.

²⁷² B. WILLENS, *De opstand van Brabant tegen Maximiliaan van Oostenrijk (1488-1489): verloop, aspecten en gevolgen van een militair conflict in de overgang van middeleeuwen naar nieuwe tijd*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven, departement Geschiedenis, 1996, 49 - 52.

²⁷³ SAM, *Stadsrekening*, nr. 163, 1487-1488, fol. 156 r°.

²⁷⁴ *Ibidem*.

²⁷⁵ DAMEN, *Corrupt of hoofs gedrag*, 86. en VAN DER HEIJDEN, *Geldschietters van de stad*, 74-75.

²⁷⁶ SAM, *Stadsrekening*, nr. 163, 1487-1488, fol. 156 r°.

Op pagina vier van de presenten vinden we twaalf stopen voor den *heere van camerijcke*.²⁷⁷ Den *abbassade vande bisscop van coelen* (Keulen?) ontving 16 stopen, een zelden geziene hoeveelheid. Werd dit geschenk geschonken omdat de bisschop van Keulen zelden in de stad werd vertegenwoordigd en dus voor deze unieke gelegenheid deze grote hoeveelheid ontving? Was het een grote delegatie of was zijn status zo groot dat dit de hoeveelheid verantwoordde? Een derde belangrijke vermelding op de pagina is de *here jan van assouwe*. Dit is de derde van Nassau die in de rekeningen wordt genoemd.

De abt van Sint-Truiden ontving vier stopen, dit was waarschijnlijk Antoon van Glymes. Hij was gekozen tot abt van deze abdij nadat zijn broer Cornelis van Bergen in 1483 met zijn troepen de benedictijner monniken onder druk had gezet. De gedelegeerden van Dordrecht ontvingen voor de derde maal vier stopen. Geen andere vertegenwoordigers van een stad ontvingen zo vaak giften in de Mechelse rekeningen. Die van *berghen opte zoem* en *Breda* ontvingen elk twee stopen.

Op de voorlaatste pagina duiken er een aantal oude bekenden en een aantal nieuwe gasten op. De heer van Yselsteyn ontving een tweede keer een wijngift. De *beyde heeren van beyeren* kregen samen 16 stopen wijn. Een van beide was reeds aanwezig bij de inkomst van Maria van Bourgondië.²⁷⁸ De heer *cornelijs van berghen* wordt verder bij de rekeningen van 1500 tot 1502 besproken bij de “omvangrijke giften”. Hij ontving dat jaar vier stopen wijn net zoals zijn broer Antoon van Bergen, de abt van Sint-Truiden.²⁷⁹

De *chancelier vande keyser* ontving acht stopen.²⁸⁰ De keizer verwijst naar de vader van Maximiliaan, Frederik III. Het is opmerkelijk dat deze een vertegenwoordiger in de vorm van zijn kanselier stuurt voor wat in feite een vergadering is van de staten van de verschillende Bourgondische landen. Dat de keizer begaan is met zijn zoon, en tevens troonopvolger, lijkt evident. Het is echter niet duidelijk wat de inbreng van de gedeputeerde kan zijn. Moest hij een boodschap overbrengen of onderhandelde hij in naam van de Keizer? De stedelijke vertegenwoordiging verder op de pagina is eerder beperkt, de voornaamsten zijn *den heeren van antwerpen* en *die van bruesselle*, zij ontvangen elk vier stopen.²⁸¹

De laatste pagina glijdt in de helft naadloos over in de presenten voor de ommegang. De eerste gift voor de Staten-Generaal op de pagina betreft een speciale wijn die we tot op heden zelden zijn

---

²⁷⁷ SAM, *Stadsrekening*, nr. 163, 1487-1488, fol. 156 v°.

²⁷⁸ SAM, *Stadsrekening*, nr. 163, 1487-1488, fol. 157 r°.

²⁷⁹ *Ibidem*. Zie voor bespreking van de broers van Bergen: hoofdstuk omvangrijke giften.

²⁸⁰ SAM, *Stadsrekening*, nr. 163, 1487-1488, fol. 157 r°.

²⁸¹ *Ibidem*.

tegengekomen in de bronnen. Er wordt enkel een afkorting gebruikt om de wijn te identificeren waardoor het onmogelijk te zeggen is welke soort het betreft. De ontvanger was *de hertoghe van zassen* (Saksen). Dat dit een speciale wijn is blijkt uit het prijskaartje van drie pond voor deze ene gift. De *hertoghe van gulre* ontving hetzelfde.²⁸²

Het is duidelijk dat de laatste pagina van de rekening niet de minst belangrijke personen betreft. Dit blijkt uit de aanwezigheid volgende gasten: de *maerscalc van assouwen* en *grave jan van assouwen* ontvingen respectievelijk acht en twaalf stopen wijn. Deze maarschalk is opnieuw Adolf van Nassau.

De *heere van berghen* ontving zes stopen. Deze is voor de eerste keer aanwezig in de rekeningen bij de inkomst van Maximiliaan. Het betreft Jan III van Bergen, hij is de drager van de titel “Heer van Bergen”. Hendrik van Bergen, de Bisschop van Kamerijk was aanwezig bij de eerste Staten-Generaal. In deze rekening werden Antoon en Cornelis van Glymes-Bergen reeds vermeld. Deze broers komen opnieuw ter sprake bij de omvangrijke giften.

3. De belangrijkste personages en families²⁸³

Bij de verschillende besproken gebeurtenissen zijn er een aantal families die regelmatig in de rekeningen terugkeren. De belangrijkste onder hen worden hieronder verder besproken.

De familie van Kleef

Het geslacht van Kleef was vanaf Filips de Goede sterk verbonden met de Bourgondische dynastie. Verschillende leden hadden belangrijke functies in het staatsbestel. Adolf van Kleef en van der Mark, heer van Ravenstein was de zoon van Adolf I en Maria van Bourgondië, een zus van Filips de Goede. Hij was dus verwant met de Bourgondische dynastie. Adolf oefende verschillende hoge functies uit onder Karel de Stoute. Bij diens dood in 1477 was hij de plaatsvervanger van de vorst in de Nederlanden. Later werd hij door Maria van Bourgondië benoemd tot gouverneur-generaal, wat hem verantwoordelijk maakte voor de verdediging van de Lage Landen. Hij zetelde tussen 1483 en 1485 in de eerste Vlaamse regentschapsraad van Filips de Schone, samen met onder andere Lodewijk van Gruuthuse. Hij drong in 1485 aan op verzoening met Maximiliaan en kante

---

²⁸² SAM, *Stadsrekening*, nr. 163, 1487-1488, fol. 157 v°.

²⁸³ De biografische notities zijn voornamelijk gebaseerd op COOLS, *Mannen met Macht*. Zie voor de vliesridders onder hen bij R. DE SMEDT red., *Les Chevaliers de l'ordre de la toison d'or au XVe siècle*, Frankfurt am Main, 2000.

zich zo tegen zijn zoon Filips van Kleef.²⁸⁴ Filips van Kleef werd opgevoed aan het Bourgondische hof. Van 1477 tot 1482 nam hij verschillende functies van zijn vader waar tijdens diens afwezigheid. Verder had hij verschillende militaire functies in het leger van Maximiliaan.²⁸⁵

De positie van de familie veranderde sterk door de gebeurtenissen van 1488. De Vlaamse steden, voornamelijk Gent en Brugge, kwamen in opstand omdat ze Maximiliaan uit de functie van graaf van Vlaanderen wilden. Ze wilden hem doen vervangen door Filips de Schone en een regentschapsraad, zoals dat was gebeurd tussen 1483 en 1485. Maximiliaan had toen de raad ontbonden. Adolf van Kleef verliet de raad echter al in 1484 en drong aan op verzoening met Maximiliaan.²⁸⁶ De opstandelingen eisten in 1488 dat Filips de Schone opnieuw in Vlaanderen zou verblijven. Filips de Schone nam uiteindelijk Mechelen als residentie na 1485.

Het is niet geweten in hoeverre de stad hiervoor druk heeft uitgeoefend. Later zal ze dit wel doen voor het verblijf van zijn kinderen. Dit moet nog verder onderzocht worden. Het was in ieder geval een voordeel dat de stad steeds trouw was gebleven aan Maximiliaan en dat Margaretha van York er resideerde. De stad was een oase van rust in een woelige periode.

Na een akkoord tussen de steden en Maximiliaan nam Filips van Kleef de plaats in van Maximiliaan als gijzelaar. Wanneer echter duidelijk werd dat Maximiliaan zich niet aan zijn beloftes zou houden, nam Filips de leiding op van de vernieuwde oppositie.²⁸⁷ Ook al ontving Filips van Kleef later amnestie voor zijn daden, hij zou nooit meer het volledige vertrouwen van Maximiliaan genieten.²⁸⁸ Hij zetelde wel opnieuw in de hofhouding van Filips de Schone als kamerheer vanaf 1494. Filips van Kleef keerde na een avontuur in Italië voor de Franse koning en na de dood van Filips de Schone uiteindelijk terug naar de Nederlanden.²⁸⁹

Het feit dat Filips van Kleef zich afkeerde van Maximiliaan was enerzijds te begrijpen in een bredere beweging waarbij de oude adel zich naar Frankrijk richtte. Jongere geslachten zoals van Nassau, van Croÿ en van Bergen namen de vrijgekomen plaatsen in. Anderzijds was het geslacht van Kleef reeds lange tijd in dienst van de Bourgondische vorsten en ook Filips was door Maximiliaan overladen met titels en functies. Filips leidde bijvoorbeeld het regeringsleger dat zich rond Gent en Brugge had opgesteld en deze steden trachtte te veroveren tijdens de gevangenschap

---

²⁸⁴ COOLS, *Mannen met Macht*, 181, 238-240.

²⁸⁵ COOLS, *Mannen met Macht*, 241.

²⁸⁶ *Ibidem*, 181, 239.

²⁸⁷ B. WILLENS, *De opstand van Brabant tegen Maximiliaan van Oostenrijk (1488-1489): verloop, aspecten en gevolgen van een militair conflict in de overgang van middeleeuwen naar nieuwe tijd*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven, departement Geschiedenis, 1996, 49 – 52.

²⁸⁸ *Ibidem*, 133.

²⁸⁹ COOLS, *Mannen met Macht*, 241.

van Maximiliaan in Brugge in 1488.²⁹⁰ Edellieden waren uiteraard geen willoze figuren in een machtsspel. Ze kozen voor zichzelf of ze de confrontatie met de vorst aangingen of in zijn dienst wilden staan.²⁹¹

In verband met de identificatie van de ontvangers in de rekeningen brengt de naam *van cleve* problemen met zich mee. Er waren namelijk heel wat familieleden van het geslacht die de naam van Kleef dragen. Daarenboven werd de naam heer van Ravenstein eveneens gebruikt door verschillende personen op hetzelfde moment. Deze laatste titel werd gebruikt door Adolf en zijn zoon Filips van Kleef.²⁹² De broer van Adolf, Jan I droeg de titel van Hertog van Kleef.

De Familie van Kleef kwamen doorheen de verschillende rekeningen het meeste voor. De heer van Ravenstein was aanwezig bij de Blijde Inkomst van zowel Karel de Stoute als van Margaretha van York. Filips was op de Blijde Inkomst van Karel de Stoute slechts tien jaar oud.²⁹³ Bij de Blijde Inkomst van Maria waren er drie vermeldingen van de *hertog van cleve* en een vermelding van de *jonghere van cleve*. Een van de items in de rekening verwees expliciet naar de naam: *adolf van cleve*. Dezelfde persoon werd dus in verschillende rekeningen op verschillende wijzen genoteerd. Van Jan van Kleef was aanwezig op de Blijde Inkomsten in Brabant dat jaar. Mogelijks was hij dus ook in Mechelen aanwezig.

Bij de Blijde Inkomst van Maximiliaan waren zowel de heer als de jongeheer van Ravenstein aanwezig. Dit waren dus Adolf en Filips van Kleef. Deze laatste ontving slechts de helft van het aantal stopen van zijn vader. Verder was er dat jaar ook de *jonghen heere van cleve* aanwezig. Dit betrof de zoon van Jan van Kleef. Er was geen lid van de Familie aanwezig op de besproken vergaderingen van de Staten-Generaal. Enkel bij die van 1488 lieten ze zich vertegenwoordigen door gedeputeerden. Deze kregen maar liefst vier keer vier stopen gepresenteerd.

De familie van Gruuthuuse

Zowel Lodewijk als diens zoon Jan V van Brugge-Gruuthuuse speelden een belangrijke rol in de hofhouding van de Bourgondische vorsten. Lodewijk trad toe tot de hofhouding van Filips de Goede in 1445. In 1477 was hij de voornaamste hofdignitaris van Maria van Bourgondië en in 1478

---

²⁹⁰ WILLENS, *De opstand van Brabant tegen Maximiliaan van Oostenrijk*, 49 – 52.

²⁹¹ COOLS, *Mannen met Macht*, 17.

²⁹² J. VAN DAMME, *Adolf van Kleef en Van Mark, heer van Ravenstein in dienst van de Bourgondische politiek*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven, departement Geschiedenis, 1967, 275-277.

²⁹³ COOLS, *Mannen met Macht*, 240.

werd hij kamerheer van de net geboren Filips de Schone.

De heer van Gruuthuuse was aanwezig in de rekeningen van de Blijde Inkomst van Karel de Stoute en Maximiliaan van Oostenrijk en op de Staten-Generaal van 1480. Lodewijk van Gruuthuuse deed reeds enkele diplomatieke zendingen voor Filips de Goede en was tussen 1465 en '67 onderweg naar Engeland voor de onderhandelingen die leidden tot het huwelijk van Karel de Stoute met Margaretha van York.²⁹⁴ De Blijde Inkomst van 3 juli 1467 viel dus in die periode. De zoon van Lodewijk, Jan V was op dat moment slechts tien jaar oud. De *heere vanden gruythuuse* ontving echter vier stopen wijn. Ofwel werd dit uitgedeeld aan de entourage van de jonge Jan, ofwel was Lodewijk tijdig teruggekeerd om de Blijde Inkomst mee te maken. Tijdens de tweede Blijde Inkomst, die van Maximiliaan, ontving hij zes stopen. Hij kreeg dezelfde hoeveelheid bij de eerste besproken Staten-Generaal. Dat dit Jan zeker niet kon zijn bleek uit diens aanwezigheid aan het Franse hof sinds 1479. Hij was daar deel van de Vlaamse factie. Onder indruk van de opmars van Lodewijk XI had hij voor een Franse loopbaan gekozen, net zoals verschillende andere hoge edelen, bijvoorbeeld Antoon van Bourgondië.²⁹⁵

De afwezigheid van de heer van Gruuthuuse bij de tweede Staten-Generaal was te verklaren door hun positie in de problematiek van de regentschapscrisissen. Nadat de Leden van Vlaanderen in 1483 Filips de Schone hadden gehuldigd als graaf, hadden ze Lodewijk aangeduid als een van de vier raadsheren. Lodewijk werd gevangengenomen door Engelbrecht II van Nassau na de val van Brugge in 1485. Hij verbleef tot februari 1488 in de gevangenis in Mechelen. Hierna speelde hij een belangrijke rol bij de onderhandelingen met Brugge over de vrijlating van de vorst.²⁹⁶ Hij steunde nog wel zijn zoon maar iets subtieler.²⁹⁷ Jan voerde in dezelfde periode een Frans legertje aan dat in het graafschap rondzwierf en maakte deel uit van de tweede Vlaamse regentschapsraad.²⁹⁸

Filips van Crèvecoeur werd enkel bij de inkomst van Karel de Stoute vermeld. In het licht van de hierboven besproken gebeurtenissen lijkt het me opportuun om even bij deze heer stil te staan. Filips was de zwager van Jan van Gruuthuuse maar ze hadden wel meer dingen gemeen. Na opgegroeid te zijn aan het Bourgondische hof werd hij later kamerheer van Karel de Stoute. In 1477 zette hij echter de poorten van Atrecht open voor de Fransen en trad in dienst van Lodewijk XI. Daar was hij een van de belangrijkste vertegenwoordigers van de Vlaamse factie. Bij de slag van

---

²⁹⁴ COOLS, *Mannen met Macht*, 181.

²⁹⁵ *Ibidem*, 128, 179-180.

²⁹⁶ *Ibidem*, 181.

²⁹⁷ *Ibidem*, 128.

²⁹⁸ *Ibidem*, 179.

Guinegatte voerde hij de Franse troepen aan waarbij Jan van Gruuthuuse gevangen werd genomen. Deze schaarde zich eveneens aan de franse zijde. Tijdens de tweede regentschapscrisis zwierf Filips rond in Vlaanderen met een legertje waarbij hij steun leverde aan Filips van Kleef. De heer van Crèvecoeur is duidelijk verwickeld met deze families op het moment van de opstand tegen Maximiliaan.

Het geslacht van Nassau

De eerste vermelding van *de heere van nassauwe* in de bestudeerde rekeningen gebeurde in 1477 bij de inkomst van Maria van Bourgondië in Mechelen. Vanaf dan was er een lid van het geslacht aanwezig in alle rekeningen, behalve bij de inkomst van Filips de Schone daar er dat jaar enkel dienaren vermeld werden. Een aantal keer werd er in de rekening zelf meer informatie gegeven omtrent de identiteit van de personen, maar niet in 1477. De belangrijkste leden van de familie van Nassau voor de Bourgondische periode waren Adolf, Jan V en Engelbrecht II van Nassau.²⁹⁹

Deze laatste behoorde als enige tot de directe entourage van de vorst. Voor Karel de Stoute nam hij deel aan verschillende militaire campagnes en werd gevangen genomen tijdens de slag van Nancy. Hij werd pas drie maanden later vrijgelaten. Bij zijn terugkeer was hij een van de pleitbezorgers voor het huwelijk van Maria met Maximiliaan. Engelbrecht was de aanwezige heer van Nassau in 1477, hij was de erfgenaam van Nassau en werd daardoor als heer van Nassau aangesproken. In 1484 werd hij eerste kamerheer van Maximiliaan. In 1503 werd hij dit eveneens voor diens zoon Filips. Adolf van Nassau trad pas in 1481 in dienst van Maximiliaan als stadhouder van Gelre en Zutphen. Jan V volgde hem op onder Filips de Schone.³⁰⁰

Bij de inkomst van 1478 waren er twee heren van Nassau aanwezig. Een ervan werd aangeduid als Adolf van Nassau, de tweede simpelweg als heer van Nassau. Bij de eerste vergadering van de Staten-Generaal waren de heer van Nassau en de *maerscalc* van Nassau aanwezig. Deze laatste was opnieuw Adolf. Dit weten we door de vermelding van *heere Adolf van nassauwe marchalc* in de rekening van de tweede Staten-Generaal. We kunnen aannemen dat hij de titel gedurende deze tijd heeft behouden. Bij de vergadering van de Staten-Generaal van 1488 waren er heel wat giften aan leden van de familie Nassau. Als eerste werd de voornoemde Adolf vermeld. Verder was *jan van nassauwe*, een *maerscalc van assouwen en grave jan van assouwen* aanwezig. Jan en Adolf

---

²⁹⁹ COOLS, *Mannen met Macht*, 269-274.

³⁰⁰ *Ibidem*, 274.

ontvangen dus tweemaal wijngiften dat jaar. De familie van Nassau zal in de verdere geschiedenis van de Nederlanden een belangrijke rol blijven spelen.

De familie van Croÿ

De familie van Croÿ werd in de rekeningen voor de eerste maal vermeld bij de Blijde Inkomst van Maria van Bourgondie onder de vorm van *den heere van Symay*. De heer van Chimay ontving eveneens wijn tijdens de eerste vergadering van de Staten-Generaal. De titel heer van Chimay kwam toe aan Filips van Croÿ en zijn zoon Karel van Croÿ. Maximiliaan verhief voor Karel het graafschap Chimay tot prinsdom in 1486. Beide heren waren militair actief in dienst voor de Bourgondische Habsburgse vorsten. Ten tijde van de regentschaps crisissen kozen ze de zijde van Maximiliaan.³⁰¹ Hoewel deze familie belangrijke posten opnam in de Nederlanden kwamen deze in de besproken Mechelse bronnen niet evenredig aan bod als de andere families. Bij de “omvangrijke giften” komt een familielid nog eenmaal aan bod.

Albrecht, hertog van Saksen was zoals uit zijn naam blijkt niet afkomstig van de Bourgondische erflanden. Hij zou echter een belangrijke rol spelen in de Nederlanden. Albrecht was in 1488 aangesteld als Stadhouder en Luitenant-generaal door zijn neef Maximiliaan van Oostenrijk om de opstanden neer te slaan.³⁰² Hij vormde volgens Jean Molinet samen met Karel van Croÿ, prins van Chimay een goede combinatie om het verzet neer te slaan.³⁰³ De hertog van Saksen werd zeker driemaal vernoemd in de rekeningen. Hij was aanwezig bij de plechtige intochten van Maria en Maximiliaan.

*De vier broers van Glymes-Bergen*³⁰⁴

Het geslacht Glymes was een van de belangrijkste Brabantse adellijke families. De vier broers van Glymes-Bergen speelden een belangrijke rol in de Bourgondische Nederlanden. Ze vulden elkaar aan door de verschillende hoge functies die ze bekleedden. Jan III en Cornelis waren

---

³⁰¹ COOLS, *Mannen met Macht*, 194-195, 197-199.

³⁰² *Ibidem*, 289.

³⁰³ *Ibidem*, 198.

³⁰⁴ H. Cools wijdt een artikel aan hen in H. COOLS, ‘Les frères Henri, Jean, Antoine et Corneille de Glymes-Bergen: Les quatre fils aymon de Pays-Bas Bourguignons.’, J.M. CAUCHIES red., *Le héros bourguignon, histoire et épopée*, Neuchâtel, 2001, 123-133. ; COOLS, *Mannen met Macht*, 214 – 219.

actief in politieke en militaire aangelegenheden, Hendrik en Antoon waren hoge clerici. Jan III van Glymes-Bergen is de erfgenaam van Jan II van Bergen en daardoor heer van Bergen. Jan III was aanwezig op de Blijde Inkomst van Maximiliaan. Hendrik was aanwezig op de eerste vergadering van de Staten-Generaal in zijn functie van Bisschop van Kamerijk. Zijn jongere broer Cornelis ontving eveneens geschenken tijdens de vergadering van de tweede Staten-Generaal. Antoon werd hier eveneens vermeld in zijn functie als abt van de abdij van Sint-Truiden. De heer van Bergen kwam voor in 1488. Dit was voor de tweede keer Jan III. De vier broers van Glymes-Bergen komen opnieuw aan bod bij de “omvangrijke giften”.³⁰⁵

Conclusie

De hierboven besproken families komen verschillende malen terug in de bronnen. Hun plaats bij de Blijde Inkomsten toont het belang van deze geslachten aan in de besproken periode. Er valt heel wat te leren uit de gegevens die de bronnen ons aanreiken. De familie van Kleef komt als enige familie in elke rekening voor. Zij zullen na 1488 in ongenade vallen en het vertrouwen van het hof verliezen. Zij komen dan ook niet meer terug in de rekeningen van 1500-1502.

Bij de inkomsten van Maria van Bourgondië en Maximiliaan van Oostenrijk zijn er een aantal nieuwe families die opduiken en de daarop volgende jaren zullen terugkomen. De families van Croÿ, van Bergen en van Nassau zijn de belangrijkste. Deze drie families betonen hun trouw aan de vorst en ontvangen hiervoor verschillende voordelen. Vooral de van Nassaus zijn in elke rekening met verschillende leden terug te vinden. Er is continuïteit van de aanwezigen tijdens deze twee intredes. De hertog van Saksen maakt zijn eerste intrede bij dit vorstenpaar de twee rekeningen. Ook de Bisschop van Metz komt telkens naar Mechelen.

Er is bovendien een breuk waar te nemen tussen de Blijde Inkomsten van Karel en Margaretha met die van Maria en Maximiliaan. Verschillende edelen kiezen na de dood van Karel de Stoute voor de Franse koning waardoor er een verschuiving plaatsvindt bij de adel. Sommige families klimmen op en anderen dalen op de hiërarchische ladder. Het verdwijnen en verschijnen in de Mechelse rekeningen is hier een indicatie van. De rekeningen belichten uiteraard niet alle aspecten van de verschuiving binnen de adel, zo wordt bijvoorbeeld de familie van Croÿ weinig belicht terwijl deze verschillende hoge functies hebben.

---

³⁰⁵

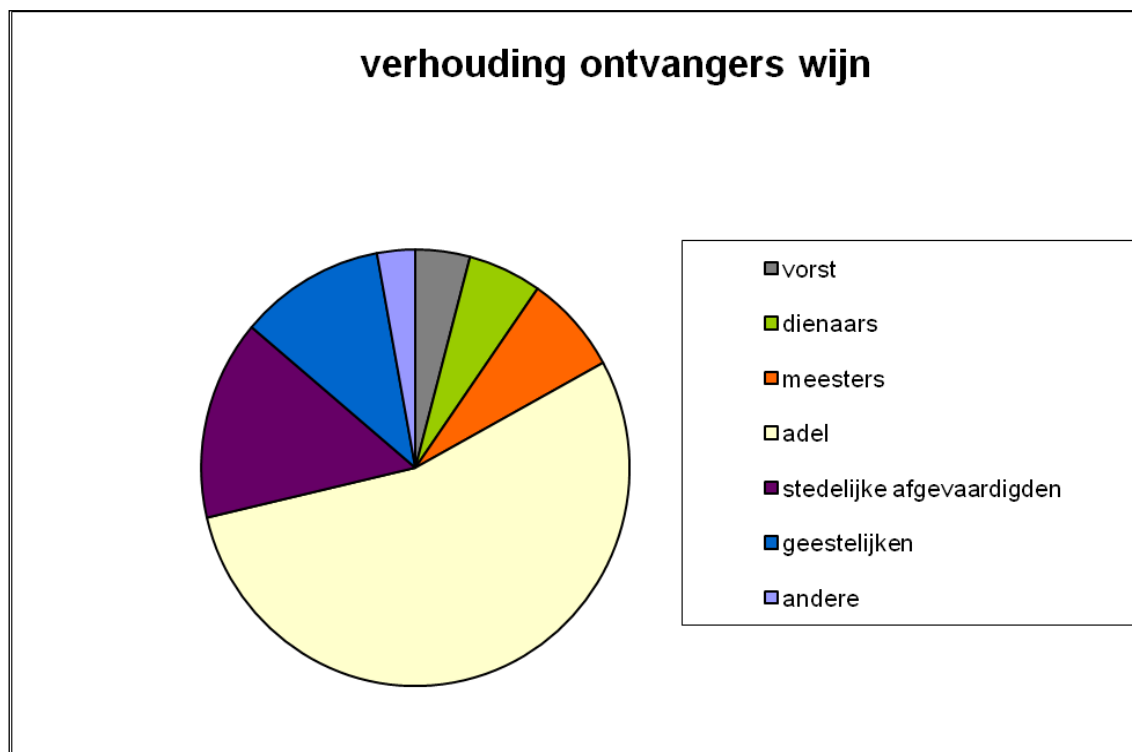
SAM, *Stadsrekening*, nr. 176, 1500-1501. Zie hoofdstuk “omvangrijke giften”.

Overzicht van de verhouding tussen de ontvangers van wijn

De grafiek laat zien wat de verhouding is tussen de verschillende standen van de aanwezigen bij de schenkingen van wijn, over alle besproken gelegenheden heen. Deze verhoudingen zijn enigszins uit balans omdat er verschillende soorten gelegenheden met elkaar vergeleken worden. Bij de Blijde Inkomsten zijn er geen stedelijke afgevaardigden aanwezig. Ook de clerus is weinig vertegenwoordigd in de presenten. Bij de Staten-Generaal zijn een groot deel van de genodigden clerici en gezanten van steden. De Blijde Inkomsten kennen veel minder ontvangers van geschenken dan de Staten-Generaal, zie tabel 1. Er kan gesteld worden dat de grafiek een beeld geeft van aan welke standen de stad Mechelen tussen 1467 en 1488 wijn schenkt.

Grafiek 4.³⁰⁶

De adel ontvangt meer dan de helft van de geschenken. Dit is op zich niet verwonderlijk daar hun status vereist dat zij hogere hoeveelheden krijgen aangeboden. Bovendien is de adel de enige groep

³⁰⁶

Zie bijlage 6. De gegevens komen uit de rekeningen van 1466-1487.

die bij allee besproken rekeningen aanwezig is. De stedelijke afgevaardigden van slechts twee rekeningen en clerici komen op de tweede en respectievelijk derde plaats. De meesters, een brede groep van mensen die bij naam genoemd worden en geen deel van de adel uitmaken, nemen ook een aanzienlijk deel in. De dienaren van de vorst komen in elke rekening voor, behalve die van 1488, en nemen toch ook nog een goed deel van de giften in ontvangst. Zij ontvangen weliswaar amper wijn en horen dus strikt gezien niet thuis in deze grafiek. De kost van de geldgiften komt evenwel min of meer overeen met de wijngiften. De vorst en zijn directe entourage ontvangen niet veel in vergelijking met de rest. Bij de grafiek wordt uiteraard niet de kost van de vergulde bekers en vaten wijn inbegrepen, anders zouden de verhoudingen helemaal anders liggen.

De verhoudingen komen ongeveer overeen met die in Leiden. De plaats van de adel wordt daar ingenomen door *officers of the prince*, die onderverdeling is hier niet gemaakt. Als echter de verschillende onderverdelingen van de adel bijeen worden geteld zijn de verhoudingen vergelijkbaar.³⁰⁷ Jammer genoeg komt de relatie van Mechelen met de andere steden enkel bij de vergaderingen van de Staten-Generaal ter sprake. De betrekking met de andere steden wordt verder niet gespecificeerd in de Mechelse presenten waardoor het niet mogelijk is hierop dieper in te gaan. Dit is bijvoorbeeld in Haarlem wel het geval, waar een goede relatie onderhouden wordt met ambtenaren in Mechelen en Den Haag, onder andere door middel van reguliere schenkingen.³⁰⁸

V. 2. Omvangrijke giften met specifieke tegenprestaties

Inleiding

De in dit onderdeel besproken giften komen uit de stadsrekeningen van de jaren 1500, 1501 en 1502. Het is belangrijk te weten dat op dit tijdstip de politieke situatie in de Bourgondische landen terug relatief stabiel is. De opvolgingsperikelen van Maximiliaan zijn reeds enige tijd achter de rug. Na de vrede van Kadzand volgt er een periode van 47 jaar vrede in het graafschap Vlaanderen, de voornaamste broeihaard van opstanden in de Nederlanden.³⁰⁹ Het conflict rond het andere problematische gebied voor de Bourgondische hertogen, Gelre, vlamt pas opnieuw op na de

---

³⁰⁷ DAMEN, *Giving by pouring*, 93.

³⁰⁸ VAN STEENSEL, *Giften aan vrienden en invloedrijken*, 5.

³⁰⁹ W. BLOCKMANS en W. PREVENIER, *The promised lands : the Low Countries under Burgundian rule, 1369-1530*, Philadelphia, 1999, 207.

terugkeer van Filips uit Spanje in 1503.³¹⁰ Het onderzoek in deze jaargangen verloopt moeilijk door de versnippering van de informatie. De rekeningen kennen een geheel nieuwe structuur waarin de presenten geen eigen rubriek meer hebben. De geschenken zijn verspreid over verschillende pagina's tussen vele andere items in de rubriek van de *menigherande dinghen*. De grote in het zicht springende giften waar we het nu voornamelijk over zullen hebben bevinden zich meestal op het einde van de rekening.

Dit soort giften werd gegeven als beloning voor speciale diensten of als cadeau bij bijzondere gelegenheden. Waar bij het vorige hoofdstuk *irreguliere giften aan bezoekers* de algemene reciprociteit gold, is er in dit hoofdstuk eerder sprake van gebalanceerde reciprociteit. Het ging hier vaak om erg concrete zaken die geregeld werden. In de rekeningen van Rijsel en Sint-Omaars was er sprake van zekere vormen van afpersing, voornamelijk door militairen. De situatie van deze steden was natuurlijk heel anders dan die van Mechelen. De steden van Frans-Vlaanderen lagen op de frontlinie van de oorlog tegen Lodewijk XI na de dood van Karel de Stoute. Dit wat leidde tot een sterk verhoogde aanwezigheid van militairen in de regio. Zij konden met dreiging van geweld of de eis door hen beschermd te worden heel wat geld verkrijgen van de steden aldaar. Zowel Rijsel als Sint-Omaars zochten een beschermheer in de hoge adel. Sint-Omaars onderhield een geprivilegieerde relatie met Antoon van Croÿ vanaf 1450-65, daarna werd deze plaats ingenomen door diens zoon. Rijsel onderhield een goede relatie met Boudewijn van Lannoy. Dit patronagenetwerk zorgde in beide steden voor een stroom aan giften om de veiligheid van de stad te vrijwaren.³¹¹ Mechelen merkte relatief weinig van dit soort problemen.

Dergelijke vormen van chantage heb ik in de Mechelen rekeningen nergens opgemerkt, de dubbelzinnigheid van de terminologie omtrent giften in acht genomen. In de Hollandse steden werd het woord *huescheit* vaak gebruikt om geschenken te omschrijven die bedoeld waren om relaties te onderhouden. Het begrip betrof veroorloofde geschenken en kon ruim opgevat worden.³¹² Dit woord kwam echter niet voor in de Mechelse bronnen. In Haarlem werden giften met specifieke tegenprestatie vaak als *gratuyte* omschreven.³¹³ Deze term kwam in de Mechelse bronnen vaak voor vanaf de rekening van 1501, daarvoor eerder sporadisch. Deze term werd meestal gebruikt voor geldgiften als specifiek cadeau voor geleverde diensten. De term, die uit het Frans kwam, hield een

---

³¹⁰ CAUCHIES, *Philippe le beau*, 171-176.

³¹¹ DERVILLE, *Les pots-de-vin*, 450-457, 461-462. ; BLOCKMANS, 'Corruptie, patronage, makelaardij en venaliteit', 231.

³¹² VAN STEENSEL, *Giften aan vrienden en invloedrijken*, 12.

³¹³ *Ibidem*.

gevoel dankbaarheid in van de gever.³¹⁴ Het artikel over Haarlem stelt dat een van de belangrijke eigenschappen van omvangrijke giften is dat het vaak giften in natura betreft zoals ossen en vis.³¹⁵ Dit is echter niet het geval in Mechelen waar na 1494 bijna enkel geldgiften worden gegeven. Op de spreekwoordelijke uitzonderingen na zijn het grote geldsommen die deze categorie typeren. Een belangrijk verschil van de omvangrijke giften met de irreguliere giften in Mechelen is de verhouding met de totale uitgaven. Waar alleen de uitgaven voor de Blijde Inkomst van Karel de Stoute boven de grens van 1 procent komen, hebben de giften in 1500 en 1501 een aandeel van rond de 5 tot 6 procent van de jaarlijkse uitgaven. Absoluut liggen de uitgaven van deze jaren rond de 900 pond, zie grafiek 1 en 2. Dat is bijna een derde van het totale budget van 1467 toen er slechts 3011 pond werd uitgegeven door de stad.³¹⁶ Het jaar 1502 is een uitzondering in deze reeks, met slechts 271 pond aan presenten, wat neerkomt op 1,5 procent van het totale budget. Het verschil met de voorgaande twee jaren ligt in slechts een enkel item en dus een enkele gift. Het is door dit ene item dat 1500 en 1501 zo uitzonderlijk zijn. In 1502 is de uitgave voor geschenken niet veel hoger dan de andere onderzochte jaren. Het is dus waarschijnlijk dat de daaropvolgende jaren eerder in de lijn van 1502 zullen liggen.

1500

In 1500 gaf de stad Mechelen 625 pond in een enkel item aan, *Gegheven enighen personagien ende heeren ... zy behulpeleecck zyn geweest int vercryghen van onser jonghe prince en prinsesse en oic omde hoghe raed inder stad gleedt te wordene.*³¹⁷ Deze *personagien* werden verduidelijkt. De ontvangers waren niet van de minsten, *Te wetene den beerwerdoghe den bisschop van besançon vc gelt den heer van berghen vc gelte den bastart van bourgondie aenmevael vande zer v gelten stl? Heeren janne van luxenborch ridder vc gelte ende jeronimus Lauwery de groote tresorier ons genadig heer voirseit*³¹⁸. Ieder personage ontving 500 gelten. Alles tezamen kwam dit neer op 2500 gulden, volgens de rekening zelf was dat 625 pond. Dit kwam dus neer op 125 pond per persoon. Dat bedrag was hoger dan de 86 pond voor het cadeau voor Karel de Stoute in 1467, zie supra. Het waren dus aanzienlijke sommen.

Jammer genoeg vermeldde de rekening niet wanneer deze transactie juist had plaatsgevonden. Het

---

³¹⁴ DAMEN, *Corrupt of hoofs gedrag*, 89.

³¹⁵ VAN STEENSEL, *Giften aan vrienden en invloedrijken*, 12.

³¹⁶ Zie bijlage 3 voor de exacte waarden van de totalen.

³¹⁷ SAM, *Stadsrekening*, nr. 176, 1500-1501, fol. 201 v°.

³¹⁸ *Ibidem*.

kon dus met andere woorden zowel in 1500 als 1501 zijn geweest. De rekening liep van november 1500 tot oktober 1501. Filips de Schone vertrok met zijn gevolg naar Spanje op 4 november 1501.³¹⁹ Het was dus logisch dat, door de aard van de geschenken, deze enige tijd voor het vertrek werden gegeven. Exact bepalen wanneer de geschenken werden overhandigd was echter niet mogelijk met de informatie uit de bronnen.

De eerste van de vijf begunstigen, de aartsbisschop van Besançon, Frans van Busleyden (°1450 – †1502)³²⁰, was een van de belangrijkste clerici op dat moment. Frans van Busleyden stamde af van een burgerlijk geslacht uit Aarlen, zijn vader was onder andere actief in de Raad van Luxemburg en werd in de adelstand verheven door Karel de Stoute. Frans werd aartsbisschop van Besançon in 1498. Als leraar van Filips de Schone had hij een zekere invloed op hem. Hij probeerde Filips tijdens zijn regering tot een meer onafhankelijke politiek te bewegen, zeer tegen de zin van diens vader Maximiliaan. Frans was samen met Willem van Croÿ een van de belangrijkste pro-Franse edellieden aan het hof.³²¹ Samen stonden ze aan de basis van de politieke uitschakeling van de familie Glymes-Bergen.

Ook de andere ontvangers maakten deel uit van de hoge Bourgondische adel of functionarissen. De tweede ontvanger, heer van Bergen behoorde tot de machtigste adel van het laatst decennium van de vijftiende eeuw. De vier broers hadden allen hoge functies in de Bourgondische staat. Hun volgehouden steun aan Maximiliaan had hen geen windeieren gelegd.³²² Jan III van Glymes-Bergen (°1452 – †1532), de hier bedoelde heer van Bergen, was op jonge leeftijd reeds raadslid-kamerheer van Karel de Stoute en later van Maximiliaan. Jan werd gevangen genomen tijdens de slag bij Nancy waarbij veel losgeld werd betaald om hem vrij te krijgen. Hij werd in 1481 verkozen tot vliesridder en was een paar jaar later stadhouder van Namen. Hij was de eerste kamerheer van Filips I bij diens aantreden in 1494 tot aan 1502. Hij ging samen met zijn broer Hendrik mee op de eerste Spaanse reis van Filips. Na een ruzie over diepgaande politieke verschillen met Filips werd hij ontslagen. Hij was een voorstander van een pro-Engelse politiek.³²³

De carrière van zijn broer Hendrik was ongeveer gelijklopend. Tussen 1480 en 1493 cumuleerde hij verschillende functies waaronder bisschop van Kamerijk.³²⁴ Hij was aanwezig op de eerste

---

³¹⁹ CAUCHIES, *Philippe le Beau*, 135.

³²⁰ COOLS, *Mannen met Macht*, 182-183.

³²¹ *Ibidem*, 182.

³²² *Ibidem*, 214-221.

³²³ *Ibidem*, 11-13, 220-221.

³²⁴ *Ibidem*, 217.

besproken vergadering van de Staten-Generaal. Cornelis toonde zijn kwaliteiten vooral op militair vlak en werd de admiraal ter zee voor Maximiliaan.³²⁵ Hij was aanwezig op de Staten-Generaal van Mechelen van 1488.³²⁶ Antoon was abt van verschillende abdijen, waaronder die van Sint-Truiden. Hij werd in 1500 raadslid-kamerheer voor Filips I en vergezelde Margaretha van Oostenrijk in 1501 op haar reis naar Savoie alwaar ze haar derde echtgenoot zou huwen.³²⁷ In 1500 hadden de vier broers een indrukwekkende carrière achter de rug. Dit maakte hen zeer geschikt voor de stad Mechelen, die op zoek was naar mogelijkheden om de vorst te beïnvloeden.³²⁸

Het succes van deze broers leidde tot hun val in 1502, enkele maanden later stierf Hendrik van Glymes. Hij overleefde de vernedering niet.³²⁹ Bij de val van deze familie speelden Frans van Busleyden en Willem van Croÿ een zekere rol. Zij vertegenwoordigden de pro-Franse factie aan het hof. Filips de Schone ontzette de van Bergens uit al hun functies. Het zou nog een aantal jaar duren voordat ze een deel van hun voormalige macht terug in handen kregen.³³⁰ Twee jaar na de ontvangst van het geschenk verloor de familie dus haar invloed waarmee ze in 1500 nog aanspraak kon maken op een cadeau van dergelijke omvang.

Als derde begunstigde vinden we Antoon van Bourgondië (°1428 – †1504)³³¹ terug. Hij had in 1500 reeds een lange staat van dienst. Hij verkreeg de titel Grote Bastaard door de dood van zijn halfbroer Cornelis, eveneens een onwettige zoon van Filips de Goede. Geboren in 1428 en gestorven in 1504 maakte Antoon van Bourgondië zowat de hele Bourgondische geschiedenis van de Nederlanden mee. De bastaardzonen hadden steeds een goede positie gekregen van hun vader. Hij vocht verschillende veldslagen mee met zijn vader en later met zijn stiefbroer Karel de Stoute. Hij was aanwezig bij de slag van Nancy toen Karel stierf en op de jachtpartij waar Maria van Bourgondië dodelijk gewond raakte. Hoewel hij een tijdlang aan het Franse hof verbleef na 1477, waarbij hij zich had afgekeerd van Maximiliaan, keerde hij in 1484 terug en won weer aan invloed in de Nederlanden. Vanaf 1494 verbleef hij als kamerheer in de hofhouding van Filips de Schone.³³² Jan van Luxemburg (°1477 – †1508), de vierde begunstigde, behoorde ook tot de intimi van Filips

---

³²⁵ COOLS, *Mannen met Macht*, 215.

³²⁶ SAM, *Stadsrekening*, nr. 163, 1487-1488, fol. 157 r°.

³²⁷ COOLS, *Mannen met Macht*, 214.

³²⁸ Zie COOLS, *Les frères Henri, Jean, Antoine et Corneille de Glymes-Bergen*, 123-133. ; COOLS, *Mannen met Macht*, 214 – 219.

³²⁹ COOLS, *Les frères Henri, Jean, Antoine et Corneille de Glymes-Bergen*, 130-131.

³³⁰ COOLS, *Mannen met Macht*, 11-13.

³³¹ *Ibidem*, 165.

³³² *Ibidem*, 105, 122, 165-166..

I. Dit bleek onder andere uit zijn positie bij de doop van Karel V, naast de beide Margaretha' s.³³³ Slechts enkelen was dergelijke nabijheid gegund. Hij werd in 1501 een vliesridder. Jan was tussen 1501 en 1503 tweede kamerheer tijdens de eerste Spaanse reis van de vorst. Hij volgde Engelbrecht van Nassau op als eerste kamerheer na diens dood in 1504 en zou Filips de Schone in die functie vergezellen op zijn tweede reis naar Spanje. Zijn weduwe, Elisabeth van Culemborg trouwde later met Antoon van Lalaing die hierdoor in de eerste helft van de 16e eeuw zijn invloed sterk uitbreidde.

De laatste persoon in de lijst is Jeronimus Lauwery of Hieronymus Laurinus (†1509). Hij was in 1500 voor Filips de Schone tesorier-generaal van Vlaanderen, eerder was hij dat geweest voor het Brugse vrije. Hij had een residentie in Mechelen die hij verkocht had aan Margaretha van Oostenrijk in 1507. Dit is het huidige paleis van Margaretha van Oostenrijk. Zijn kleinzoon Marck jr. werd een belangrijk humanist in de Nederlanden.³³⁴

Wat werd er nu juist gevraagd van deze heren, of beter, waarvoor kregen deze mannen zulke giften van de stad? Zoals reeds in het citaat werd aangegeven ging het om *zekeren diensten die zy de stad gedaen hebben als dat zy behulpeleek zyn geweest int vercryghen van onser jonghe prince en princesse*.³³⁵ Deze heren hebben hun invloed aangewend om er voor te zorgen dat de kinderen van de vorst in Mechelen verbleven. Het woord “verkrijgen” komt op de moderne lezer over als een plastische uitdrukking. De auteur verwees hier dus naar het verblijf van Eleonora (°1498), Karel (°1500) en de op dat moment nog maar net geboren Isabella in Mechelen. Zij werden bij afwezigheid van hun ouders, tijdens hun reis naar Spanje, ondergebracht bij de vrouwe van Ravenstein, hierover later meer. Dit is de tweede vrouw van Adolf van Kleef.³³⁶ Hun tante Margaretha van Oostenrijk trouwde in 1501 met de hertog van Savoie, waardoor ze verschillende jaren in Savoie zou verblijven. Daarom kon ze de kinderen van haar broer niet opvangen.

Verder vroeg men door de gift aan deze heren om invloed uit te oefenen op het herinstalleren van de Grote Raad, *oic omde hoghe raed inder stad*, te Mechelen. Zoals reeds aangetoond was de aanwezigheid van het voormalige Parlement van Mechelen een bron van zowel prestige als economische groei. De stad had er alle baat bij deze centrale instelling terug permanent binnen haar

---

³³³ COOLS, *Mannen met Macht*, 48.

³³⁴ P.G. BIETENHOLZ en T.B. DEUTSCHER red., *Contemporaries of Erasmus, A Biographical Register of the Renaissance and Reformation*, Toronto, 2003, 307. ; ‘Laurinus’ *Nationaal Biografisch Woordenboek*, 7 (1997), 495.

³³⁵ SAM, *Stadsrekening*, nr. 176, 1500-1501, fol. 201 v°.

³³⁶ CAUCHIES, *Philippe le beau*, 135.

muren te brengen. De leden van de Grote Raad maakten vaak deel uit van de hoge Bourgondische adel en brachten dus ook tijd door aan het hof. De aanwezigheid van zowel het hof als de Grote Raad te Mechelen was een sterke impuls voor het culturele en economische leven van de stad.

Wanneer we de motieven voor deze geschenken vergelijken met de situatie in Diest, weliswaar bijna een eeuw later, zijn er enkele duidelijke verschillen en gelijkenissen aanwijsbaar. Door de tachtigjarige oorlog en de opkomst van Antwerpen kende de economie van Diest een diepe crisis.³³⁷ Men probeerde het tij te keren door een aantal financiële ambtenaren grote giften te schenken, zowel in natura als baar geld, in ruil voor concrete tegenprestaties.³³⁸ Deze geschenken zijn dus te vergelijken met de zonet besproken Mechelse geschenken. De economie was in Diest een heel belangrijke drijfveer voor het schenken aan ambtenaren.

De natuurlijke heer, Hendrik van Nassau, had het vruchtgebruik van Diest aan zijn weduwe nagelaten. De stad schonk haar op regelmatige basis geld, wijn en de vrijstelling op de taxatie van wijn. Van haar verwachtte men niets concreet zoals dat bij de ambtenaren wel het geval was. Men ging er vanuit dat haar netwerk van hoogadellijke dame invloed in de hogere regionen kon opbrengen voor de stad. Deze giften zijn een vorm van de “irreguliere giften”.³³⁹

Als we dit vergelijken met de toestand in Mechelen zien we dat Diest zich in haar omvangrijke geschenken voornamelijk richt op het overleven van haar economie. Ze tracht een slechte situatie om te buigen door het geven van geschenken. Het stadsbestuur van Mechelen zorgt met de besproken giften voor de overleving van de stad maar wel op een heel ander niveau dan Diest. De geschenken zorgen voor de blijvende aanwezigheid van het hof en de Grote Raad binnen haar muren. Mechelen tracht een onzekere, bestaande situatie om te buigen tot een meer permanente. Indirect verzekeren de cadeaus dus de aanwezigheid van het politieke en rechterlijke centrum van de Bourgondische en Habsburgse Nederlanden in de stad.

Het hof van Margaretha van York was reeds lang aanwezig in Mechelen. Omdat de bepalingen van het Groot Privilege verzwakt werden onder Filips I hoopte men op de terugkeer van het vaste Parlement en daarbij de grote bloei die dit met zich meebracht. De vraag om de aartshertogelijke kinderen in Mechelen te laten resideren, sluit hier bij aan.

---

³³⁷ M. ADRIAENS, *Een stedelijke gemeenschap op zoek naar beschermheren: Diest en Nassau (1515-1568)*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven, departement Geschiedenis, 2009, 5.

³³⁸ *Ibidem*, 37-38.

³³⁹ *Ibidem*, 30- 31.

Het is echter niet enkel dit ene item in de rekening dat zich richt tot belangrijke zaken voor de stad. De verdere pagina betreft giften aan personen van hoge bloede, zij ontvangen allen een omvangrijke gift zonder een duidelijke vermelding.³⁴⁰ Als eerste ontving *onser genadighen prinsesse Johanna van Oestereyke* twee vergulde flessen ter waarde van 73 pond. Het cadeau in natura paste veel meer bij de geschenken die de vorsten kregen bij hun blijde intrede, zowel qua kostprijs als de gift zelf, dan de andere geschenken die dat jaar gegeven werden. Het was een uitzondering in de reeks van grote geldgiften. Dit nam niet weg dat het geschenk op zich van grote waarde was. Met Johanna van Oostenrijk werd Johanna van Castillië bedoeld. Zij werd met de naam van haar echtgenoot aangesproken, wat niet ongebruikelijk was. Margaretha van York werd ook vaak, “van Bourgondië” genoemd.³⁴¹

Onser genadighen vrouwe den hertoghinne van oesterijc, Margaretha van Oostenrijk, ontving 80 pond als deel *op de bede die haer geanordeert en gheconsenteert es gheweest*.³⁴² In hetzelfde item kwam ook de ontvanger generaal te pas, Simon Longys. Het was onduidelijk of het een gift aan hem persoonlijk betrof of eerder aan Margaretha via hem. Deze Simon kwam verder in de rekening een deel van de Grote Bede innen. Een bede die betaald moest worden in *vj paymenten ende drie jaer*³⁴³ en dus in de volgende twee rekeningen ook vermeld werd, telkens als laatste item van de stadsrekening. Filips I zelf ontving van de stad 185 pond als deel voor *zijne reysen ende vertrecke naer spaenge daer af der stad quote*.³⁴⁴ In totaal ontvingen de hertogelijke familieleden dat jaar 375 pond van de stad.

Bij de familie van Filips I gekomen, is het interessant op te merken dat er in de rekening melding wordt gemaakt van de geboorte van een dochter in Brussel op 16 juli. Hiervoor werden *lauren de luyten met viij gesellen die geluyd hebben ter blyden tydinghen als onser jonghe prinsesse geborten was xvj july*³⁴⁵ betaald, maar ook de *ij boden van hertoghe philips die de tydinghe brachte als dat ons prinsesse geleghen van eenden dochter*³⁴⁶ ontvingen een kleine beloning. Het gaat hier om de geboorte van Isabella (°1501), het derde kind van Filips en Johanna.

De boden ontvingen dat rekeningjaar nog meer beloningen, onder andere *eenen bode van onser*

---

³⁴⁰ SAM, *Stadsrekening*, nr. 176, 1500-1501, fol. 201 v°.

³⁴¹ Zie bijvoorbeeld: SAM, *Stadsrekening*, nr. 177, 1501-1502.

³⁴² SAM, *Stadsrekening*, nr. 176, 1500-1501, fol. 201 v°.

³⁴³ SAM, *Stadsrekening*, nr. 176, 1500-1501, fol. 202 r°.

³⁴⁴ SAM, *Stadsrekening*, nr. 176, 1500-1501, fol. 201 v°.

³⁴⁵ SAM, *Stadsrekening*, nr. 176, 1500-1501, fol. 104 v°.

³⁴⁶ *Ibidem*.

*genadighen heer die de blyde tydinghe brochte aengaende des houweleke van hertog Karel.*³⁴⁷ Dit betrof het huwelijk van de eenjarige Karel V met Claude van Frankrijk op tien augustus en paste in de verzoeningsstrategie van een deel van de entourage van Filips om de relaties met Frankrijk te verbeteren. De bevestiging van dit huwelijk is echter nooit doorgegaan.³⁴⁸ De beloningen van deze diensten waren erg klein in vergelijking met diegene die de hoge functionarissen kregen.

1501

In 1500 maakt het item van 625 pond voor *enighen personagien* het grote verschil met de uitgaven met de voorgaande jaargangen. In de rekening van 1501 doet de gift van 500 pond aan Margaretha van York hetzelfde. De *vrouwen van bourg(ondië) duwagiere* ontving deze gift voor de overdracht van de *ghemeynen raede* maar ook voor de *zeekere diensten die zy den stad ghedaen heeft ende noch daghelicx als voir een gratuyte.*³⁴⁹ Zij bewees met andere woorden dagelijks het nut van haar aanwezigheid. Dit kon slaan op heel verschillende gunsten die zij de stad verleende. Mechelen was deel van Margaretha's weduwegoed. Er waren echter nog andere steden die daartoe behoorden, zoals Dendermonde en Oudenaarde. Deze konden dus ook aanspraak maken op haar aanwezigheid. Margaretha had Mechelen al gekozen als permanente residentie vanaf de dood van haar echtgenoot in 1477.³⁵⁰

Waarvoor ze 500 pond ontving, is dus niet helemaal duidelijk. Dat het enkel zou gaan over de Grote Raad lijkt onwaarschijnlijk door de grootte van de som. Het was het hoogste bedrag dat werd opgetekend in de doorzochte jaren, dat door een enkele persoon werd ontvangen. Het betrof maar liefst vier maal meer dan de bedragen die de verschillende edellieden ontvingen in 1500 en bijna dubbel zoveel als de drie leden van de hertogelijke familie in 1500 samen ontvingen. De zinsnede, *dwelck haer geaccordeert ende gheconsenteert inde djaer voerleed,*³⁵¹ lijkt te suggereren er over dit bedrag een jaar eerder werd onderhandeld. De belangrijkste schenkingen dat jaar werden betaald voor het onderbrengen van de aartshertogelijke kinderen in de stad of in verband met de reis van Filips de Schone zelf. Mogelijks diende deze gift in 1501 deels als bedanking voor de hulp die Margaretha van York had geleverd voor het “verkrijgen” van de kinderen.

---

³⁴⁷ SAM, *Stadsrekening*, nr. 176, 1500-1501, fol. 115 r°.

³⁴⁸ CAUCHIES, *Philippe le beau*, 144-152.

³⁴⁹ SAM, *Stadsrekening*, nr. 177, 1501-1502.

³⁵⁰ VAN UYTVEN, *De geschiedenis van Mechelen*, 95.

³⁵¹ SAM, *Stadsrekening*, nr. 177, 1501-1502.

Een tweede persoon die een relevant geschenk kreeg in deze rekening, *by overdragenne ordonanties vanden gemeynden cameran voir zeeke diensten die hij den stad gedaen heeft als voir een gratuete mydes den hulpen die hy den stad gedaen heeft om vercrijghen van ons jonghe prinse en prinsesse metten hoghe raede alhier*,³⁵² was kanselier van Bourgondië, Thomas du Plaines of van Plaine (°1444 - †1507). Thomas van Plaine behoorde tot een groep van academische aristocratie. Dit waren vaak ambtenarenfamilies die door hun kennis en kunde tot de aristocratie wisten door te dringen. Thomas bracht het tot kanselier en zou zo elf jaar lang aan het hoofd van de Bourgondische administratie staan. Hij maakte tevens deel uit van de regentschapsraad tijdens de twee reizen van Filips I.³⁵³ Zijn zoon Gerard zat de Geheime Raad voor tussen 1511 en 1515. Hij was medeverantwoordelijk voor het huwelijkscontract van Margaretha van Oostenrijk met Filibert van Savoie en genoot zijn verdere leven het vertrouwen van Margaretha.³⁵⁴ Thomas was lid van een belangrijke bestuurlijke familie met de nodige functies die essentieel waren wanneer het er op aankwam om *den hulpen ... om vercrijghen van ons jonghe prinse en prinsesse metten hoghe raede alhier*.³⁵⁵ Thomas van Plaine ontving voor zijn hulp de som van 133 pond, bijna anderhalf keer de waarde van het geschenk aan Karel de Stoute. Dit was bovendien ook meer dan de vijf personages die in 1500 elk 125 pond kregen.

Verder waren er in 1501 nog twee heren die zich blijkbaar ingezet hadden om de kinderen van Filips I in Mechelen te houden. Zowel de heer van Nassau als de heer van Beersela ontvingen hoge geldelijke giften van de stad voor hun diensten. De Familie van Nassau maakte samen met de Familie van Croÿ aanspraak op de positie van de belangrijkste familie van Brabant.³⁵⁶

Engelbrecht II van Nassau (°1451 - †1504) liep net zoals de heer van Luxemburg in de stoet van intimi rond Karel V bij zijn doopplechtigheid in Gent. Hierbij droeg hij de doopkaars naar de kerk.³⁵⁷ Hij behoorde tot de rijkste edellieden van de Nederlanden en nam doorheen zijn leven verschillende belangrijke functies op. Hij was eerste kamerheer van Filips I vanaf 1503 tot aan zijn dood. Hierna werd hij opgevolgd door de reeds vernoemde Jan van Luxemburg. Bovendien was Engelbrecht stadhouder-generaal van de Nederlanden tijdens de eerste reis van Filips I. Hij had reeds tijdens eerdere afwezigheden van Maximiliaan en Filips I belangrijke functies opgenomen in

---

³⁵² SAM, *Stadsrekening*, nr. 177, 1501-1502, fol. 113 r°.

³⁵³ COOLS, *Mannen met Macht*, 278-279.

³⁵⁴ *Ibidem*, 87, 95.

³⁵⁵ SAM, *Stadsrekening*, nr. 177, 1501-1502, fol. 113 r°.

³⁵⁶ COOLS, *Mannen met Macht*, 65.

³⁵⁷ *Ibidem*, 47.

de regentschapsraden. Hij was tevens vliesridder. Als een van de belangrijkste mannen in de Nederlanden had hij een bijna vorstelijke status.³⁵⁸

Hendrik III van Nassau werd door de kinderloze Engelbrecht naar de Nederlanden gehaald als zijn wettelijke erfgenaam. Hij vergezelde Filips I tijdens diens eerste en tweede reis naar Spanje. Na de dood van Filips I zou hij aan het hof van Margaretha van Oostenrijk verblijven en er verschillende functies opnemen. Hij was een van de executeurs-testamentair van Margaretha.³⁵⁹ Hij werd na de dood van Engelbrecht de nieuwe heer van Nassau.

Engelbrecht's functie als Stadhouder-generaal tijdens de eerste reis van Filips bracht hem in deze periode 4000 pond op per jaar. Het bedrag dat hij van Mechelen ontving, 156 pond, was dus een mooi bedrag. De verantwoording van deze som kwam overeen met de vijf edelen die een jaar eerder een gift ontvingen: *geghevene den heere nassouwen by overdraghe van de gemeynen cameran voir zekere diensten die hy den stad gedean heeft als dat hy behulpelick heeft geweest om te vercreghenne onse jonghe prins ende princessen metten hoghe raide van bourg alhier bynnen Mechelen als voir een gratuyte*³⁶⁰. De volgende heer die een geschenk ontving was ook iemand die in de Nederlanden bleef gedurende de eerste reis van Filips naar Spanje.

De heer van Beersel, Hendrik III van Wittem (°1440 - †1515)³⁶¹, was een volle neef van Jan III van Glymes-Bergen die eerder al giften van de stad had ontvangen. Hij haalde een enorme rijkdom uit de economische groei van Noord-Brabant, in het zog van het succes van Antwerpen, net zoals Engelbrecht van Nassau en Jan van Glymes-Bergen. Hij werd tegen 1506 gezien als een van de vijftien rijkste edellieden van de Nederlanden. Hij was sinds 1484 kamerheer van Maximiliaan en vanaf 1495 werd hij tweede kamerheer van Filips I. Tussen 1501 en 1503 was Hendrik lid van de regentschapsraad die de Nederlanden bestuurde tijdens de eerste reis van Filips I naar Spanje. Tot 1501 was hij luitenant van het Mechelse leenhof.³⁶² Deze heer behoorde tot de directe kring rond de vorst.

De heer van Beersel ontving voor zijn diensten de som van 93 pond, heel wat minder dan de voornoemde heer van Nassau. De tekst van de verantwoording voor de som was identiek op enkele details na. Was de som hoger voor de heer van Nassau omdat zijn diensten hoger werden ingeschat of omdat zijn status dat nu eenmaal vereiste? Arie van Steensel stelt in zijn artikel dat de aard en

---

³⁵⁸ COOLS, *Mannen met Macht*, 269-271.

³⁵⁹ COOLS, *Mannen met Macht*, 272-273.

³⁶⁰ SAM, *Stadsrekening*, nr. 177, 1501-1502.

³⁶¹ COOLS, *Mannen met Macht*, 305.

³⁶² *Ibidem*, 66, 307.

waarde van het geschenk sterk afhangen van de status van de ontvanger.³⁶³ De heer van Nassau ontving meer van de stad omdat zijn status dat nu eenmaal voorschreef. Deze hoge status bood in de ogen van de Mechelaars misschien ook wel meer garantie op succes.

1502

De stadsrekening van het jaar 1502 bevat verschillende giften. Zoals eerder vermeld kende dit jaar geen extravagant grote uitgaven waar dat de vorige twee jaren wel zo was. De 625 pond voor de verschillende edellieden in 1500 en de 500 pond voor Margaretha van York in 1501 bepaalden voor een goed deel het enorme verschil met de andere onderzochte rekeningen. Het betrof telkens bijna de helft van de totale uitgaven aan presenten dat jaar.

Wat meteen opvalt in dit jaar zijn twee rubrieken, elk op een aparte pagina ondergebracht, voor nieuwjaarsgeschenken aan een aantal lage dienaren van de vorst. De eerste rubriek was getiteld: *Dnieuw jaer van thertoghen dieneers*.³⁶⁴ Dit waren geldgiften aan verschillende lagere dienaren aan het hof van de hertog. Dat hier Filips I wordt bedoeld is niet vanzelfsprekend omdat Karel V, hier slechts twee jaar oud, ook hertog wordt genoemd in de bronnen.³⁶⁵ Gelukkig werd in de rekening Karel steeds bij naam vermeld in de vorm van *hertog Karel*. De dienaren van deze jonge hertog van Oostenrijk werden eveneens enkele keren vermeld in de rubriek, naast die van zijn vader.

De tweede rubriek betrof geschenken voor *dnieuw jaer van sconincx van rome dieneers*.³⁶⁶ De koning van Rome of keizer van het Roomse Rijk was op dat moment Maximiliaan van Oostenrijk. Nadat hij regent voor Filips was geweest trad hij als dusdanig opnieuw op voor zijn kleinzoon Karel. Dit betekende dat hij nog steeds een zekere invloed had in de Nederlanden. Zijn dienaren ontvingen ook geld voor het nieuwe jaar. Het betrof ongeveer dezelfde functies als bij zijn zoon Filips. Opvallend was dat het bij beide rubrieken dezelfde functies betrof die ook tijdens de Blijde Inkomsten reeds giften in geld hadden ontvangen. Hierbij was het niet zeker of steeds dezelfde mensen of families bedoeld werden daar er nooit een naam vermeld werd. Al de ontvangers waren anoniem.

De functies waren voor een deel bodes, zij ontvingen een kleinigheid voor hun diensten. Verder waren er muzikanten: pypers en tamboerijnen die een gift ontvingen. De andere functies bestonden uit een brede waaier van dienaren die aan het hof verbleven: de heraut, de somelier, de forier of

---

³⁶³ VAN STEENSEL, *Giften aan vrienden en invloedrijken*, 21.

³⁶⁴ SAM, *Stadsrekening*, nr. 178, 1502-1503, fol. 207 v°.

³⁶⁵ *Ibidem*.

³⁶⁶ SAM, *Stadsrekening*, nr. 178, 1502-1503, fol. 207 r°.

forestier (jachtmeester)³⁶⁷, de portier of deurwachter³⁶⁸, een fourier die bij het reisgezelschap zorgt voor de overnachtingen³⁶⁹, een palfernier (stalmeester)³⁷⁰ enz.

De geschenken op zich horen eerder thuis in de rubriek *reguliere giften aan vertegenwoordigers van instellingen en de stedelijke elite*, zoals ook blijkt in het artikel van Haarlem. De stad gaf Nieuwjaarsgiften aan het personeel van het hof in Den Haag. In Haarlem dienden deze terugkerende giften van de stad om contacten met hoge ambtenaren te onderhouden. De auteur stelt dat in de vijftiende en zestiende eeuw ook verschillende functionarissen geschenken in natura ontvingen. Groebner stelt dat in de West-Duitse steden schenkingen op regelmatige basis erg belangrijk waren voor de berichtgeving.³⁷¹ In Mechelen kwam ik dit soort schenkingen het eerst in 1502 tegen. Daar de gegevensreeks in dit jaar stopt is het niet zeker of dit nieuwe fenomeen werd verder gezet naar de zestiende eeuw of dat een eenmalig gegeven was.

Door al deze giften te bundelen onder een rubriek en deze aan de vorst op te dragen komt het geheel over als een gift aan de vorst. Een totaal van respectievelijk 25 en 26 pond per rubriek zijn bedragen die niet te vergelijken zijn met de individuele giften aan hooggeplaatste personen. In vergelijking met de Blijde Inkomsten kunnen we stellen dat de in totaal 51 pond toch te verwaarlozen is. Hoewel bij deze presenten geen duidelijke tegenprestatie van de ontvangers werd gevraagd, was het duidelijk dat het een gift aan de vorst betrof die paste in de strategie die de stad toepaste in zijn manier van schenken. Het stadsbestuur probeerde met deze giften de onderlinge relaties te onderhouden.

Het eerste echt grote bedrag, los van deze twee rubrieken maar nog steeds in *de menigherande dinghen*, waar we in dit deel naar op zoek zijn, gaat naar de heer van Croÿ. Hij ontving een som *als voir een gratuyte tot behoef van zynder confirmacien vande bisdom van camerijck*.³⁷² Hij ontving de som van 125 pond. Jacob van Croÿ werd op 22 oktober 1502 verkozen tot bisschop van Kamerijk en dit werd een half jaar later bevestigd door Paus Alexander VI. Hij volgde de overleden Hendrik van Glymes-Bergen op. Jacob had reeds een bewogen geschiedenis achter de rug toen hij eindelijk bisschop werd. Hij was verwickeld geweest in de strijd rond de zetel van het Luikse prinsbisdom

---

³⁶⁷ 'Forestier', *Middelnederlands Woordenboek*, De Geïntegreerde Taalbank.

³⁶⁸ 'Portier', *Ibidem*.

³⁶⁹ 'Fourier', *Ibidem*.

³⁷⁰ 'Palfernier', *Ibidem*.

³⁷¹ VAN STEENSEL, *Giften aan vrienden en invloedrijken*, 3, 5. ; GROEBNER, *Liquid assets*, 22-27, 40-47, 142-143.

³⁷² SAM, *Stadsrekening*, nr. 178, 1502-1503, fol. 207 v°.

waarbij hij zich in 1491 moest terugtrekken uit de stad. Uiteindelijk behaalde hij dus zijn bisschopsmijter elders.³⁷³

Hij ontving het bedrag voor de confirmatie van zijn verkiezing.³⁷⁴ De formulering *als voir een gratuyte tot behoef van zynder confirmacien vande bisdom van camerijck* was ietwat dubbelzinnig. Het cadeau is ter gelegenheid van zijn benoeming. De bedoeling van de gift kan zowel een bedanking zijn voor reeds verleende diensten aan de stad als een geschenk om de relatie met hem meteen gunstig te beginnen. Mechelen behoort op dat moment tot het bisdom Kamerijk. Het is pas een halve eeuw later dat Mechelen zelf het religieuze centrum van de Nederlanden wordt.³⁷⁵

Deze geldgift kan dus in verband gebracht worden met de actualiteit van de religieuze wereld en de invloed die de stad op dat vlak nodig heeft. Jacob was bovendien ook deel van de Familie Croÿ die op dat moment heel erg belangrijk en invloedrijk was aan het Bourgondische hof. Opvallend was hier dat Jacob de eerste van zijn geslacht was in de rekeningen van de laatste drie jaar die zulk een som ontving. De andere belangrijke families, zoals die van Nassau, van Bergen ontvingen regelmatig giften van Mechelen.

Een tweede gift ging naar Symon Longyn, de ontvanger generaal van de Hertog op dat moment. Hij ontving hier 25 pond *voer zekere diensten die hy den stad gedaen heeft*³⁷⁶. Dit is een fractie van de 525 pond die hij een pagina verder in verband met de bede voor Filips I ontving.³⁷⁷ Deze bede werd de voorbije twee jaar ook door hem ontvangen. Er zijn echter geen aanwijzingen in het item waarvoor deze 25 pond moet dienen. De bron gaf enkel de voor ons nu bekende voorkomende zinsnede, *voer zekere diensten die hy den stad gedaen heeft als voir een gratuyte*.³⁷⁸ Dit betekende dat men het bedrag gaf uit dankbaarheid voor iets dat hij voor de stad had gedaan. Men kan enkel raden naar de toedracht van deze diensten door te vergelijken met de beschikbare literatuur.

In Leiden ontving de heer van Gruuthuuse, de stadhouder onder wiens gezag de stad viel, een maaltijd wanneer hij naar de stad kwam om de verdeling van de bede onder de Hollandse steden te bespreken. Men hoopte op die manier een zo voordelig mogelijke regeling te bekomen.³⁷⁹ Een maaltijd was niet hetzelfde als een geldgift. Deze maaltijd vond echter plaats onder de heerschappij van Karel de Stoute. In Mechelen werd toen ook meer wijn en andere dingen in natura geschonken

---

³⁷³ COOLS, *Mannen met Macht*, 135-138, 313.

³⁷⁴ SAM, *Stadsrekening*, nr. 178, 1502-1503, fol. 207 v°.

³⁷⁵ VAN UYTVEN, *De geschiedenis van Mechelen*, 129, 164.

³⁷⁶ SAM, *Stadsrekening*, nr. 178, 1502-1503, fol. 207 v°.

³⁷⁷ SAM, *Stadsrekening*, nr. 178, 1502-1503, fol. 208 r°.

³⁷⁸ SAM, *Stadsrekening*, nr. 178, 1502-1503, fol. 207 v°.

³⁷⁹ DAMEN, *Giving by pouring*, 91.

aan gasten, eerder dan geld. Dit verschil in geschenk kan door het tijdsverschil worden verklaard. Ook in Diest werden er cadeaus gegeven in natura aan belangrijke personages om financiële redenen. De financiële toestand van deze stad was precair in de zestiende eeuw, men probeerde dit om te buigen door invloed te bekomen bij lokale ambtenaren. Zo ontving de stad vrijstelling van de bede voor zes maand door bemiddeling van de rentmeester van Leuven. Hij had daartoe verschillende sommen van de stad ontvangen.³⁸⁰ Een ander voorbeeld was de schenking van een os aan de audiëntier. Hij zorgde voor een oplossing bij een conflict over de dertigste en veertigste penning met een naburig gehucht.³⁸¹

Haarlem bevond zich in dezelfde Hollandse economisch en geografische omgeving als Leiden. De stad gaf giften aan verschillende grafelijke ambtenaren en mensen aan het hof en de centrale instellingen. Zo ontvingen verschillende ambtenaren uit de juridische en financiële sector in Mechelen geldgiften van Haarlem. In verband met de bede zat Haarlem in een speciale positie. Het was de oudste stad in Holland, na het belastingsvrije Dordrecht, en moest daardoor het hoogste aandeel betalen. In 1473 zette dit de stad aan om een aanzienlijke som, 320 pond Hollands, over te brengen aan een Bourgondische topambtenaar om een belastingsvermindering te verkrijgen. Leiden deed een tegengift om dat juist tegen te gaan. Uiteindelijk haalde Haarlem de overhand en hoefde de stad maar evenveel te betalen als Leiden.³⁸² In 1515 gaf Haarlem een grote som geld aan Antoon van Lalaing voor zijn hulp bij de vermindering van het deel van de stad in de bede. Lalaing was op dat moment hoofd van Financiën in Holland.³⁸³ Voor meer informatie in verband met de Hollandse bede verwijs ik naar het werk van Manon van der Heijden.³⁸⁴

Het was dus goed mogelijk dat de gift van Mechelen aan de ontvanger een tegemoetkoming betrof om bij de bede niet al te streng te zijn. Om een grote korting te verkrijgen was het bedrag echter te laag. Een gift om de goede relaties te behouden was dus eveneens plausibel. Meer precies bepalen wat de tegenprestatie was van Symon Longys is niet mogelijk met het voorhanden materiaal.

Een derde gift in 1502 ging naar de audiëntier van de Hertog, deze werd niet bij naam genoemd. De audiëntier ontving eveneens 25 pond *voer zekere diensten die hy den stad gedaen heeft als voir een gratuyte*³⁸⁵. Hij kreeg dus hetzelfde als de ontvanger generaal en waarschijnlijk voor dezelfde

---

380 ADRIAENS, *Een stedelijke gemeenschap op zoek naar beschermheren: Diest en Nassau*, 38

381 *Ibidem*, 37.

382 DAMEN, *Corrupt of hoofs gedrag*, 86 -87.

383 VAN STEENSEL, *Giften aan vrienden en invloedrijken*, 16.

384 VAN DER HEIJDEN, *Geldschietters van de stad*, 74-77.

385 SAM, *Stadsrekening*, nr. 178, 1502-1503, fol. 207 v°.

reden. De audiëncier was namelijk belast met de controle op de financiën aan het Bourgondische hof.³⁸⁶ Een gift aan hem kon dus eveneens positieve gevolgen hebben op financieel vlak. Dit hoefde niet meteen een specifieke tegenprestatie te zijn in de zin van een belastingsverlaging.

Het was steeds belangrijk voor de stad om een goede relatie te hebben met dergelijke ambtenaren en dit werd meestal met reguliere giften geregeld. Deze twee giften van 25 pond waren duidelijk minder groot dan de giften gespendeerd aan de hoge functionarissen in verband met de Grote Raad en de kinderen van Filips de Schone. Het betrof ronde getallen die exact voor beide ambtenaren dezelfde waren. Er werd in de rekening niet verwoord wat er concreet werd verwacht van de ontvangers, hoewel het in werkelijkheid vermoedelijk voor beide partijen duidelijk was.

De enorme bedragen van de omvangrijke giften hadden meestal een duidelijke verantwoording in de tekst, maar ook kleinere bedragen waren meer specifiek, zoals bijvoorbeeld de Nieuwjaarsgiften van Filips I. De zinsnede, *voer zekere diensten die hy den stad gedaen heeft als voir een gratuyte*, kende een zekere verspreiding in de jaargangen van de rekeningen 1500-1502. Het was bijgevolg geen woord dat in deze concrete gevallen de ware toedracht van de gift moest verhullen. De term *gratuyte* was zeker ook in de Hollandse stadsrekeningen rond 1500 regelmatig aanwezig.³⁸⁷ Dit had de connotatie een bedanking te zijn voor gedane diensten. Deze zinsnede spreekt dus tegen dat de twee giften slechts voor het onderhoud van de goede relatie werden geschonken. Ik laat het aan de lezer over om zelf conclusies te trekken uit de aangereikte informatie. Het is tevens mogelijk de derde weg te kiezen: de ware toedracht van de giften kan ergens tussenin liggen. Het kan een manier zijn om de relaties te onderhouden en tegelijkertijd een betalingsvermindering te verkrijgen. Zoals bekend was het geven van presenten in de nieuwe tijd niet gebonden aan strikte regels.

Er worden nog drie giften besproken in de rekening. Het vierde geschenk in de rekeningen van 1502 betreft er een aan *zekere dieneers der heeren van nassouwe voer zekere diensten die zy den stad gedaen hebben als voir een gratuyte*.³⁸⁸ Deze dienaren ontvingen 6 pond in totaal. Hoeveel er per persoon werd gegeven valt niet te achterhalen omdat niet beschreven werd wie en met hoeveel die dienaren waren. Net zoals bij de vorige twee items werd de ware toedracht van deze gift niet verklaard en verstopt achter de bekende zinsnede. De dienaren ontvingen net zoals bij de Nieuwjaarsgiften aan de hertog van Oostenrijk en koning van Rome, zie supra, een soort van fooi. Die werden bedoeld om de contacten te onderhouden van de stad met haar natuurlijke heer. Wat

---

³⁸⁶ 'Audiëncier', *Middelnederlands Woordenboek*, De Geïntegreerde Taalbank.

³⁸⁷ DAMEN, corruptie of hoofs gedrag, 89. ; VAN STEENSEL, *Giften aan vrienden en invloedrijken*, 35.

³⁸⁸ SAM, *Stadsrekening*, nr. 178, 1502-1503, fol. 207 v°.

voor de dienaren van Filips I en Maximiliaan gold, kon dus ook van toepassing zijn voor de adel uit hun onmiddellijke omgeving, zoals hier de heer van Nassau. Bovendien lag het gependeerde bedrag in dezelfde categorie als dat aan de dienaren van de vorst. Er werd weliswaar vijf maal minder gegeven dan aan hen, er waren vermoedelijk minder dienaren die iets ontvingen.

Het voorlaatste geschenk in de rekening van 1502 is aan *der ouder vrouwe van ravensteyn*.³⁸⁹ Het geschenk is op verschillende manieren een uitzondering op de geschenken van de voorbije jaren. De vrouwe van Ravenstein is de weduwe van Adolf van Kleef, heer van Ravenstein. Zij is de stiefmoeder van Filips van Kleef.³⁹⁰ Het eerste grote verschil met de andere omvangrijke giften is dat het hier om een gift aan een vrouw gaat. Weliswaar hadden Margaretha van York en Oostenrijk en Johanna “van Oostenrijk” reeds geschenken ontvangen. Zij maakten echter deel uit van de vorstelijke familie, wat een groot verschil was met deze vrouwe. Bij de Blijde Inkomsten ontvingen Margaretha van York en Maria van Bourgondië als enige vrouwen grote geschenken. Hoewel dus niet de eerste vrouw, was het wel de eerste adellijke vrouw die een geschenk ontving.

Bovendien ontving de vrouwe van Ravenstein *eenen hooghen verguldene overdeecten cop*.³⁹¹ Dit was een geschenk in de traditie van wat de vorsten ontvingen bij hun Blijde Inkomst. Zij kregen steeds een zilveren beker die verguld was. Dit is bijzonder omdat het slechts de tweede maal in de omvangrijke geschenken voorkomt dat een geschenk in natura wordt gegeven. Johanna van “Oostenrijk” ontving reeds een gelijkaardig geschenk. Dat geschenk had weliswaar een veel hogere waarde, iets meer dan het dubbel van de 36 pond die aan het geschenk van de vrouwe van Ravenstein werd gependeed.

Een verschil met de andere items in de rekening van 1502 is dat de vrouwe een geschenk ontvangt voor *zeekere diensten die zy der stad van Mechelen gedaen heeft int bewaeren van ons genadighen heeren hertoghe philips kinderen*.³⁹² Het is de eerste keer dat dit opnieuw ter sprake komt. De andere geschenken waren grotendeels voor “zekere diensten” en dus heel wat minder concreet. Bovendien zijn Filips en Johanna reeds vertrokken Spanje sinds het najaar van 1501. Het geschenk kon dus niet meer dienen om de kinderen in de stad te houden, ze waren er namelijk al. De vrouwe van Ravenstein was echter de voornaamste persoon aan wie de kinderen toevertrouwd werden. Dat hier het woord, *bewaeren*, in plaats van *vercryghen* werd gebruikt is hier een indicatie van. De

---

³⁸⁹ SAM, *Stadsrekening*, nr. 178, 1502-1503, fol. 207 v°.

³⁹⁰ CAUCHIES, *Philippe le beau*, 135.

³⁹¹ SAM, *Stadsrekening*, nr. 178, 1502-1503, fol. 207 v°.

³⁹² *Ibidem*.

rekening duurde van 1502 tot oktober 1503. Filips kwam op 9 november aan in de Nederlanden.³⁹³ Dit zou betekenen dat de functie van de vrouw van Ravensteyn ten einde liep, althans officieel. De stad wou op die manier haar dankbaarheid aan de vrouwe betuigen voor de zorg over de kinderen van de vorst.

Het laatste geschenk van 1502 ging naar onser *genadighen heere hertoghe karele van oesterrijk*,³⁹⁴ de latere Keizer Karel V. Op dat moment was Karel amper drie jaar oud. Hij ontving echter een geschenk dat met die van de volwassenen kon wedijveren. Het betrof een geschenk *voir zijn nieuw jaer*. Het was de tweede keer in de rekening van 1502 en de derde keer over de drie jaren heen dat er een geschenk in natura werd geschonken. Met geld zou hij natuurlijk niet zoveel geweest zijn. Wat gaf de stad dan aan de jonge prins? Het antwoord is geen grote verrassing: *eenen silveren verguldene oblie corf wegende vj marck*.³⁹⁵ Een *oblie* is een inhoudsmaat voornamelijk voor graan³⁹⁶ en verwijst in dit geval naar de grootte van een schaal of beker: *corf*. Het betrof dus de zoveelste variatie op de geschenken die de vorige vorsten kregen op de Blijde Inkomst. Of de jonge Karel veel plezier beleefd heeft aan zijn *corf* zullen we nooit weten. Maar dit geheel ter zijde.

---

³⁹³ CAUCHIES, *Philippe le beau*, 270.

³⁹⁴ SAM, *Stadsrekening*, nr. 178, 1502-1503, fol. 207 v°.

³⁹⁵ *Ibidem*.

³⁹⁶ 'Oblie', *Middelnederlands Woordenboek*, De Geïntegreerde Taalbank.

Karel V als tweejarige met zijn zussen Eleonora en Isabella.³⁹⁷

Conclusie

Jean-Marie Cauchies stelde in zijn werk over Filips de Schone dat er onder de entourage van de vorst heel wat discussie bestond over aan welke stad men de drie kinderen kon en moest toevertrouwen.³⁹⁸ Filips wilde, volgens sommige bronnen, de kinderen aanvankelijk in Gent achterlaten. Verschillende raadgevers, er wordt niet gespecificeerd welke, hadden echter hun twijfels bij de trouw van die stad en gaven hier de gebeurtenissen rond 1477 en de moord op de vertegenwoordigers van Karel de Stoute aan als argumenten. Daartegenover brachten zij de loyaliteit van Mechelen naar voor. Bovendien voldeed Margaretha van York volgens hen ruimschoots om de kinderen op te volgen.³⁹⁹

Wanneer men de tekst van Cauchies leest lijkt het alsof enkel de veiligheidsoverwegingen en de aversie tegenover Gent het hof overtuigde dat Mechelen de ideale verblijfplaats was voor de troonopvolger en hun toekomstige heer. Wanneer echter de informatie die hierboven is verzameld

³⁹⁷ Anonieme meester van de Sint-Joris gilde, 1502, Mechelen, Kunsthistorisches Museum Wien, Kaiser Karl V. (1500-1558), Brustbild als Zweijähriger zusammen mit seinen Schwestern Eleonore (1498-1558) und Isabella (1501-1525), Inv.-Nr. GG_4452.

³⁹⁸ CAUCHIES, *Philippe le beau*, 135.

³⁹⁹ *Ibidem*.

bij de andere argumenten wordt toegevoegd is het duidelijk dat er ook andere motieven meespelen. Hun argumenten tegen Gent als verblijfplaats hoeven hierdoor niet aan waarde te verliezen. De stad Mechelen had als derde partij gelobbyd bij de hoge adel. De aanzienlijke sommen die men sommige personen had toebedeeld waren blijkbaar niet in dovemansoren gevallen. De omstandigheden waren duidelijk in het voordeel van de stad maar ze had zelf ook de nodige inspanningen geleverd tot het verkrijgen van de verhoopde aanstelling tot verblijfplaats van de vorstelijke kroost.

Er kan opgemerkt worden dat de ontvangers van de omvangrijke giften voor het verblijf van de vorstelijke kinderen, allen een zekere anciënniteit hebben. De meesten hebben reeds lang gediend onder de Bourgondiërs. De belangrijkste ontvangers van 1500, Frans van Busleyden (†1502), eerste kamerheer Jan III van Glymes-Bergen (†1532), de Bastaard van Bourgondië (†1504), Jan van Luxemburg (†1508) en Hieronymus Laurinus tresorier-generaal van Vlaanderen (†1509) zijn allen op het toppunt van hun carrière en aan het einde van hun leven. De stad speelde dus op zeker wanneer bij de keuze van de begunstigden. Alleen heel ervaren en invloedrijke personen konden rekenen op de vrijgevigheid van de stad. Dat het niet alleen edelen met een lange staat van dienst en een volledig vertrouwen zijn blijkt uit de aanwezigheid van Antoon van Bourgondië in deze lijst. Hij had bijna een decennia deel uitgemaakt van de oppositie tegen Maximiliaan. Vanaf 1500 bevond hij zich echter terug in de gratie van de vorst en aan het hof. De stad maakte zonder problemen gebruik van zijn diensten.

Mechelen had het voordeel dat ze voor het geven van geschenken kon kiezen uit de directe kring rond de vorst. De min of meer vaste residentie voor Filips was sinds 1485 Mechelen geweest. De stad had met andere woorden reeds enige tijd gehad om goede banden op te bouwen met de hofhouding. Zo werden er aan de eerste kamerheer van Filips en aan diens opvoeder geschenken gegeven. Een deel van de begunstigden ging mee op reis met de vorst.

In 1501 ontvingen Thomas van Plaine, kanselier en hoofd van de administratie, Engelbrecht II van Nassau, stadhouder generaal tijdens de afwezigheid van de vorst en Hendrik III van Wittem, heer van Beersel, tweede kamerheer van Filips, giften. Ook deze personen stonden dicht bij de vorst. De ontvangers van dit jaar maakten allen deel uit van de regentschapsraad in de Nederlanden.

Het valt op dat enkel de Nassaus en de broers van Glymes-Bergen al geschenken ontvingen bij de irreguliere giften. Zij zijn de enige families die terugkeren doorheen de hele besproken periode. De stad onderhield met andere woorden reeds lang de relatie en gaf geschenken hen meer dan 25 jaar geschenken. Er waren verschillende andere belangrijke families in de Bourgondische periode die nergens in de Rekeningen aan bod kwamen. De families van Lannoy, de Lalaing en de Ligne zijn

hier voorbeelden van.⁴⁰⁰ Deze families hadden in de besproken periode eveneens belangrijke posities in de Bourgondische politiek. Waarom zij geen geschenken ontvingen, althans in de bekeken Mechelse rekeningen, moet nog onderzocht worden.

Bovendien kan men ook vermoeden dat Margaretha van York ook enige invloed heeft uitgeoefend in het voordeel van de stad, hoewel dit niet expliciet wordt vermeld. Zij ontving in 1501 de hoogste persoonlijke gift die in de bronnen zijn terug gevonden. Zij was daarenboven de enige constante connectie die Mechelen met het hof had sinds 1477. In 1502 ontving de vrouwe van Ravenstein als enige een geschenk in verband met de kinderen van de vorst. Bij haar vonden de kinderen uiteindelijk onderdak.

Hoewel er ook giften om andere redenen zijn, kan er gezegd worden dat de omvangrijke giften in de jaren 1500 en 1501 voornamelijk handelen rond Karel V en zijn zussen. Het ligt dan ook in de verwachting dat eenmaal deze uitzonderlijke situatie voorbij is, de uitgaven voor geschenken terug minder hoog zullen zijn dan de 6 procent van het budget die de stad spendeerde aan presenten.

Mechelen had op een efficiënte manier geschenken ingezet als een middel om het politieke en het culturele centrum van de Lage Landen te worden. Hiervoor werd slechts een beperkt aantal mensen gedurende een paar jaren aangesproken. De stad behield haar positie uiteindelijk tot aan de dood van Margaretha van Oostenrijk in 1530.

De keuzes van de aangeboden presenten en de begunstigden verschilt in Mechelen met de Hollandse steden. De voornaamste ontvangers van omvangrijke giften in Haarlem zijn de grafelijke ambtenaren, dit kunnen rentmeesters zijn maar ook raadsheren van de vorst. Een groot deel van de presenten, bijna 40 procent, was bestemd voor ambtenaren verbonden aan het grafelijke hof van Den Haag. De begunstigden ontvingen vaak een vat bier en gerookte haring. Dit is in tegenstelling tot de toestand in Mechelen waar er geen giften in natura meer werden verstrekt. In de zestiende eeuw behoorden ook leden van de Grote Raad bij de ontvangers. Deze geschenken dienden om de benoemingen en besluiten die de stad aangingen te beïnvloeden. Uitzonderlijke bedes gaven eveneens aanleiding tot grote giften.⁴⁰¹ In Leiden werd er bij de Blijde Inkomst van Filips door een aantal hoge edelen een geschenk geëist. De stad zegde pas toe wanneer ze de geschenken kon

---

⁴⁰⁰ Zie COOLS, *Mannen met macht.* ; R. DE SMEDT red., *Les Chevaliers de l'ordre de la toison d'or au XVe siècle*, Frankfurt am Main, 2000, 194, 206, 210. voor biografische informatie van de voornaamste leden van deze families in de vijftiende eeuw.

⁴⁰¹ VAN STEENSEL, *Giften aan vrienden en invloedrijken*, 14-16.

koppelen aan de bede.⁴⁰² Hier is duidelijk sprake van gebalanceerde reciprociteit.

In dit verschil met Hollandse steden komt de specifieke situatie van Mechelen naar boven. De Bourgondische hertogen waren namelijk ook heer van Mechelen en stonden dus rechtstreeks boven de stad. Bovendien had de stad door haar bevoorrechte geografische ligging reeds enige tijd gefunctioneerd als residentie voor de vorst en de vorstelijke instellingen. Dit zorgde ervoor dat Mechelen zich niet moest wenden tot tussenpersonen maar rechtstreeks contact kon maken met de entourage van de vorst om haar wensen gedaan te krijgen. In 1502 is er sprake van giften aan de ontvanger generaal en de audiencier. Deze giften hebben waarschijnlijk naar analogie met de Hollandse steden te maken met de bede. De giften zijn in grootte niet te vergelijken met die van de allerhoogste edelen.

---

⁴⁰² Damen, *Hoofs of corrupt gedrag*, 91.

VI. Vergelijking met andere steden

De vergelijking met andere steden van een aantal aspecten werden reeds in de vorige hoofdstukken besproken. Hieronder volgt een samenvatting. De steden waarvan vergelijkbare studies bestaan zijn eerder beperkt. Deze studies zijn gemaakt doorheen verschillende decennia en verschillen daardoor in opzet en stijl. Behalve de thesis over Diest zijn al de studies artikels uit tijdschriften. Het gevolg hiervan is dat deze studies eerder beknopt zijn.

De reeds besproken plaatsen zijn onder te verdelen verschillende types steden. Er zijn twee studies van grote steden, Gent en Rijsel, gelegen in het graafschap Vlaanderen. Sint-Omaars wordt in hetzelfde artikel als Rijsel besproken maar is in grootte vergelijkbaar met Mechelen. Dit zijn middelgrote steden. De twee besproken Hollandse steden zijn Haarlem en Leiden. Deze zijn in verhouding eerder kleinere steden. Diest is de kleinste bestudeerde stad en is gelegen in het hertogdom Brabant. De geografische locatie en grootte van de steden zijn een belangrijke oorzaak van de onderlinge verschillen in de presenten.

In Rijsel en Sint-Omaars werden vanaf 1477 veel presenten geschonken om militaire dreiging af te wenden. Men gaf geld aan de rondzwerfende troepen om hen uit de omgeving van de stad weg te houden. Aan de soldaten die in de stad gelegerd waren gaf men geld om hen gunstig te stemmen. Bovendien werd actief naar een persoon gezocht die als patroon de militaire problemen moest oplossen en een connectie met het hertogelijke hof vormde. In Gent ging het grootste deel van de presenten naar personen binnen de stad. Het geven van geschenken was een belangrijk middel voor de sociale en politieke cohesie in de stad te bewaren en de verschillende lagen van de bevolking aan het stadsbestuur te binden. De presenten aan vorstelijke vertegenwoordigers waren veel minder belangrijk dan bij andere steden.

Deze laatste waren dan weer belangrijk bij Haarlem en Leiden. Grafelijke ambtenaren ontvingen een belangrijk deel van de presenten van deze steden. Een belangrijke reden tot het geven van geschenken waren de onderhandelingen over de bede. Men probeerde een goede relatie met de ambtenaren te onderhouden door op regelmatige basis cadeaus te geven. De eigenlijke loop van de onderhandelingen over de bede trachtte men te beïnvloeden met grotere geschenken, vaak in natura. In Diest schonk men giften aan ambtenaren om de financiële toestand van de stad te verbeteren. Aan de natuurlijke vrouwe van de stad gaf men presenten om haar gunstig te stemmen en haar invloed aan te kunnen wenden wanneer het nodig zou zijn.

In Mechelen was er weinig te merken van giften om financiële redenen. De financiële ambtenaren

ontvingen niet veel en niet op regelmatige basis. De omvangrijke geschenken handelden in Mechelen volledig rond het behoud van het politieke en juridische belang van de stad. Hiertoe ontvingen leden van de directe kring rond Filips de Schone hoge geldbedragen. Vooral het verblijf van diens kinderen was daarbij prioritair. De Blijde Inkomst van de vorsten en de vergaderingen van de Staten-Generaal waren eveneens redenen tot schenkingen, voor het grootste deel wijn.

De meeste jaren namen de presenten in Mechelen ongeveer 1 procent van de jaarlijkse uitgaven van de stad op zich. Dit komt overeen met wat Leiden uitgaf aan geschenken. Het artikel over Rijsel, Sint-Omaars en Haarlem geeft hier geen informatie over. In Gent werd rond de 10 procent uitgegeven aan presenten. Dit is heel wat meer dan bij de voornoemde steden. Bij Gent gaat in tegenstelling tot de andere steden het grootste deel van de geschenken naar mensen binnen de stad.

Al deze steden geven geschenken op verschillende manieren en om verschillende redenen. Wat ze allemaal gemeen hebben is dat de presenten, hoewel die bij de meeste steden geen grote financiële inspanningen vragen, voor cruciale zaken worden ingezet. Dit kan verlichting van oorlogsdreiging, het behoud van de sociale cohesie, vermindering van financiële lasten of het behoud van de politieke en juridische positie zijn.

Besluit

De stad Mechelen zocht sinds Karel de Stoute toenadering tot het hof. Om dit te bereiken waren presenten een belangrijk middel. Ik onderzocht de giften ter gelegenheid van de Blijde Inkomsten en de vergaderingen van de Staten-Generaal die in Mechelen plaatsvonden samen met verschillende omvangrijke giften. Er kwam een heterogeen beeld van de door de stad gegeven presenten naar boven. Wijngiften waren naast zilveren geschenken voor de vorstelijke bezoekers de meest voorkomende geschenken. Hoge geldgiften kwamen pas voor na 1500. De hoeveelheid die eenieder ontving hing af van de status van de bezoeker. Door het bestuderen van de hoeveelheden wijn kon weinig afgeleid worden over mogelijke relaties met edelen aan het hof van de stad. Ook in de andere onderzochte steden werd er wijn, zilverwerk en grote geldgiften gegeven.

Door de opsomming van de aanwezigheden bij elke Blijde Inkomst en vergadering van de Staten-Generaal te bestuderen valt op dat de rekeningen een weerspiegeling zijn van de veranderingen in het politieke landschap. Het beste voorbeeld hiervan is het verdwijnen van de familie van Kleef uit de rekeningen na 1488. Voorheen ontvingen leden van dit geslacht bij elke gelegenheid wijn. In 1488 neemt Filips van Kleef de leiding van de opstand tegen Maximiliaan van Oostenrijk. Hij valt in ongenade van de vorst en de hele familie verdwijnt uit de rekeningen.

De familie van Nassau komt voor de eerste maal voor in de rekening van de intrede van Maria van Bourgondië in 1477 en is hier nadien niet meer uit weg te denken. Hetzelfde geldt voor de vier broers van Glymes-Bergen. Deze ontvangen voor de eerste keer wijn ter gelegenheid van de inkomst van Maximiliaan in 1478. Hierna komen verschillende telgen van het geslacht terug bij de opeenvolgende gelegenheden. Beide families zijn de grote constanten in de rekeningen. Zij vormen voor de stad een belangrijke connectie met het hof. Aan hen worden vanaf 1500 hoge sommen betaald om hun invloed uit te oefenen bij de beslissing om de kinderen van de vorst al dan niet in de stad onder te brengen.

Hieruit blijkt dat Mechelen op belangrijke gebeurtenissen aan verschillende mensen giften uitdeelt en tegelijkertijd met een beperkt aantal families een duurzame relatie opbouwt. Een relatie die van pas kan komen om essentiële gunsten van de vorst te verkrijgen. De betrekking met andere steden kwam in de onderzochte rekeningen minder aan bod. Hoewel er aan verschillende andere mensen die dicht bij de hertogen stonden grote geldgiften werden geschonken was de relatie met enkele families het meest opvallend.

Mechelen schonk in de jaren 1500 tot 1502 aanzienlijke bedragen aan personen in de onmiddellijke

omgeving van de vorst opdat de kinderen van Filips de Schone, Eleonora, Karel V en Isabella aan het hof in Mechelen zouden verblijven tijdens diens eerste reis naar Spanje. Hiermee hoopte de stad het politieke, juridische en het daarmee samenhangende culturele centrum van de Nederlanden te worden en te blijven. Dat ze hierin slaagde bleek uit het feit dat de Grote Raad in 1504 permanent gevestigd werd in Mechelen. Margaretha van Oostenrijk heerste na de dood van Filips de Schone in 1506 als regent over de Nederlanden vanuit haar hof in Mechelen tot haar dood in 1530. Dat de Grote Raad in Mechelen zetelde en het hof er resideerde was deels mogelijk door de specifieke geografische en politieke ligging van de stad.

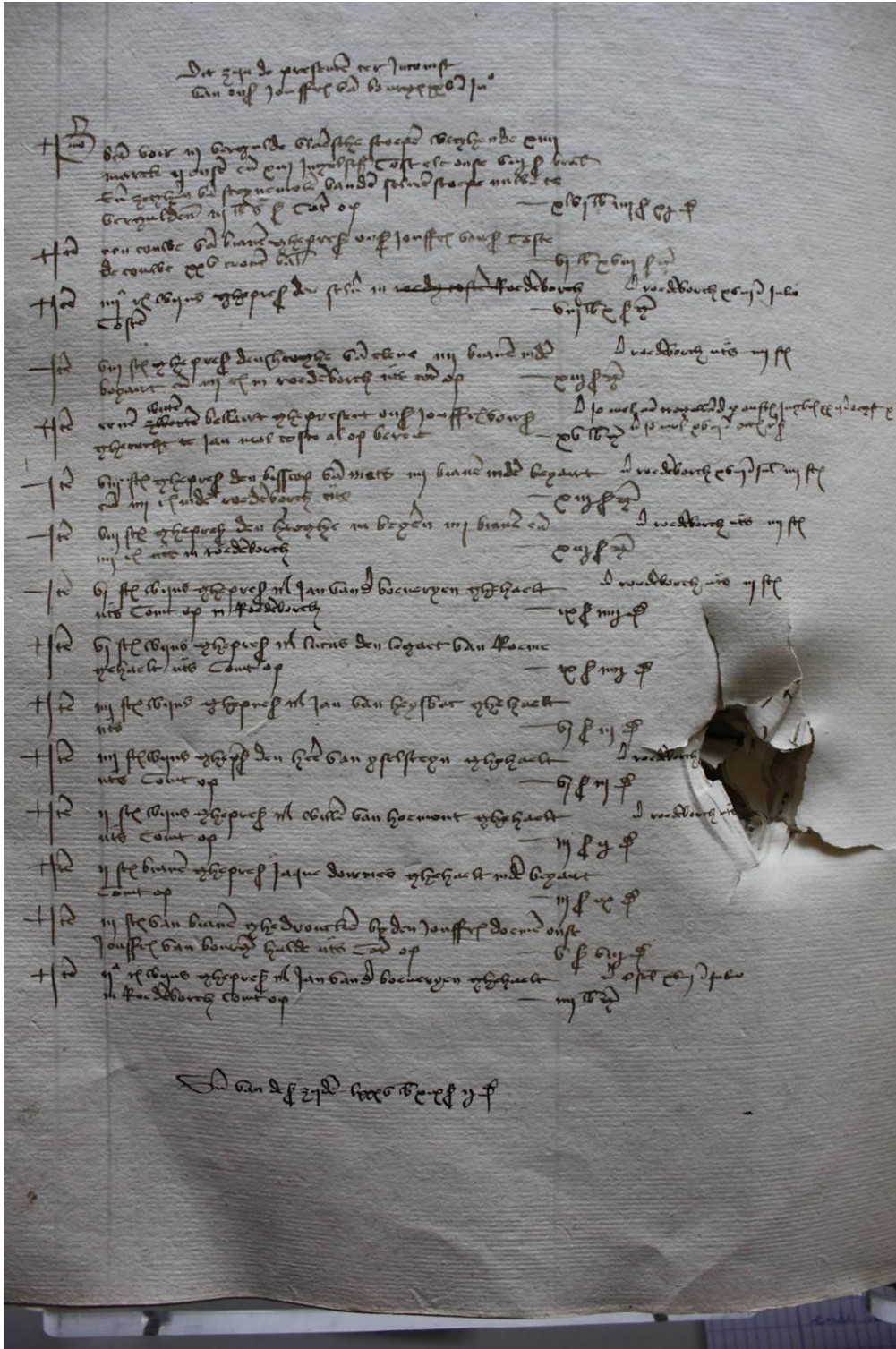
Uit de vergelijking met de wijze van schenken met andere steden blijkt dat elke stad cadeaus gaf maar elk om verschillende redenen. Het gespendeerde budget aan de presenten kon wel eens variëren. Presenten werden voor doorslaggevende zaken worden ingezet door alle steden. Dit kon verzachting van oorlogsdreiging, het versterken van de sociale cohesie, vermindering van financiële lasten of het behoud van de politieke en juridische positie zijn.

De meeste presenten vroegen geen grote financiële inspanningen van het stedelijke budget. Voor het verblijf van de kinderen in Mechelen werden geschenken aan slechts enkele personen gegeven. Dit nam samen dat jaar ongeveer zes procent in van de totale stedelijke uitgaven. Dit is heel wat meer dan de één procent die aan de irreguliere giften aan talrijke personen werden gegeven. Mechelen zette haar middelen efficiënt in om de meest essentiële gunsten van de vorst te bekomen. Hiervoor gebruikte ze een vorm van omgekeerd patronage. Door het geven van geschenken bond de stad edelen aan zich.

Met een aantal hoge bedragen aan een betrekkelijk klein aantal edelen behield de stad een bevoorrechte plaats in de Nederlanden tegen het einde van de vijftiende en in het begin van de zestiende eeuw. Uit de onderzochte rekeningen kan geconcludeerd worden dat Mechelen met het geven van presenten essentiële relaties met de Bourgondische elite onderhoudt.

Bijlagen

Bijlage 1: MECHELEN, Stadsarchief, Stadsrekening, nr. 152, 1476-1477, fol. 112 v°.

Bijlage 2: gegevens grafiek 1, absolute waarde presenten:

Totaal 1467:	126 lb 10 f 13 d
Totaal 1470:	112 lb 8 f 8 ff
Totaal 1473:	
Totaal 1477:	109 lb 13 f 7 d
Totaal 1478:	121 lb 5 f 5 d
Totaal 1480:	79 lb 54 f 25 d
Totaal 1481:	450 lb 27 f 23 d
Totaal 1484:	215 lb 14 f 2 d
Totaal 1488:	142 lb 41 f 23 d
Totaal 1495:	175 lb 1f 8 d
Totaal 1500:	1000 lb 14 f 9 d
Totaal 1501:	882 lb 29 f 9 d
Totaal 1502:	271 lb 13 f 13 d

Bijlage 3: gegevens grafiek 2, relatieve aandeel presenten op totale uitgaven:

1467	4,18 %
1470	0,87 %
1473	
1477	1,13 %
1478	1,11 %
1480	0,78 %
1481	3,93 %
1484	1,21 %
1488	0,89 %
1495	0,80 %
1500	5,57 %
1501	6,09 %
1502	1,56 %

jaartotaal uitgaven		
1467	3011	pond
1470	12928	pond
1473		
1477	9613	pond
1478	10854	pond
1480	10134	pond
1481	11456	pond
1484	17839	pond
1488	15988	pond
1495	21863	pond
1500	17962	pond
1501	14472	pond
1502	17387	pond

Bijlage 4: gegevens grafiek 3, aantal stopen wijn per jaar:

1467	144 stopen
1470	25 stopen
1473	
1477	158 stopen
1478	108 stopen
1480	392 stopen
1481	
1484	
1488	648 stopen
1495	
1500	
1501	
1502	

Bijlage 5: gegevens tabel 2, kostprijs persoonlijke geschenken aan de vorst:

	<u>grootste geschenk (vnl. beker)</u>		
1467	86 pond (een vergulde vaes: 20 marck, 2 ons)		
1470	94 pond (vergulde waterpot: 24 marck)		
1477	46 pond (3 vergulde stoepen: 14 marck, 2 ons)		
1478	36 pond (2 zilveren vergulde vlaemsche stoepen)		
1495	133 pond (2 pilueren vergulde stopen: 31 marck, 2 ons)		
	<u>bijkomende geschenken (vnl. wijn)</u>	<u>totaal</u>	
1467	19 pond (3 aan vergulde stoere, 8 aan een couwe van beanen, 8 aan vier stopen wijn)	105	pond
1470	8 pond (5 aan een couwe van beanen, 3 aan een stoere)	102	pond
1477	29 pond (6 een couwe van beanen, 8 voor vier stoepen wijn, 15 voor een witte bellaert)	75	pond
1478	32 pond (7 aan een stuck R.wijn, 7 aan een couwe van beanen, 18 voor een zwarte bellaert)	68	pond
1495	17 pond aan een zwert laken	150	pond

Bijlage 6: verhouding ontvangers wijn:

	<u>stopen</u>	<u>percentage</u>
vorst	60	4,12%
dienaars	81	5,56%
meesters	107	7,34%
adel	792	54,32%
stedelijke afgevaardigd	216	14,81%
geestelijken	160	10,97%
allerlei	42	2,88%
	1458	100,00%

Bibliografie

Bronnen

- MECHELEN, Stadsarchief, *Stadsrekening*, nr. 142, 1466-1467.
- MECHELEN, Stadsarchief, *Stadsrekening*, nr. 145, 1469-1470.
- MECHELEN, Stadsarchief, *Stadsrekening*, nr. 152, 1476-1477.
- MECHELEN, Stadsarchief, *Stadsrekening*, nr. 153, 1477-1478.
- MECHELEN, Stadsarchief, *Stadsrekening*, nr. 155, 1479-1480.
- MECHELEN, Stadsarchief, *Stadsrekening*, nr. 157, 1481-1482.
- MECHELEN, Stadsarchief, *Stadsrekening*, nr. 160, 1484-1485.
- MECHELEN, Stadsarchief, *Stadsrekening*, nr. 163, 1487-1488.
- MECHELEN, Stadsarchief, *Stadsrekening*, nr. 170, 1494-1495.
- MECHELEN, Stadsarchief, *Stadsrekening*, nr. 176, 1500-1501.
- MECHELEN, Stadsarchief, *Stadsrekening*, nr. 177, 1501-1502.
- MECHELEN, Stadsarchief, *Stadsrekening*, nr. 178, 1502-1503.

Literatuur

ARNADE, P., *Realms of Ritual, Burgundian Ceremony and Civic Life in Late Medieval Ghent*, London, 1996.

ADRIAENS, M., *Een stedelijke gemeenschap op zoek naar beschermheren: Diest en Nassau (1515-1568)*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven, departement Geschiedenis, 2009.

BIETENHOLZ, P.G. en DEUTSCHER, T.B. red., *Contemporaries of Erasmus, A Biographical Register of the Renaissance and Reformation*, Toronto, 2003.

BLOCKMANS, W., 'Corruptie, patronage, makelaardij en venaliteit als symptomen van een ontluikende staatsvorming in de Bourgondisch- Habsburgse Nederlanden', *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis*, 11 (1985), 238-244.

BLOCKMANS, W. en PREVENIER, W., *The promised lands : the Low Countries under Burgundian rule, 1369-1530*, Philadelphia, 1999.

BLOCKMANS, W., Le dialogue imaginaire entre princes et sujets: Les joyeuses entrées en Brabant en 1494 et en 1496, CAUCHIES, J.M. red., *A la cour de Bourgogne, Le Duc, son entourage, son train*, 1998, Turnhout, 155-170.

BLOCKMANS, W. Red., *1477: le privilège général et les privilèges régionaux de Marie de Bourgogne pour les Pays-Bas*, Kortrijk, 1985.

BOONE, M. en PRAK, M., 'Rulers, patricians and burghers: the Great and the Little traditions of urban revolt in the Low Countries.', DAVIDS, K. en LUCASSEN, J. red., *A miracle mirrored: the Dutch Republic in European perspective*, Cambridge, 1995.

BOONE, M., 'Dons et pots-de-vin, aspect de la sociabilité urbaine au bas Moyen Age. Le cas gantois pendant la période bourguignonne', *Revue du Nord*, 70 (1988), 471-487.

BRUANE, A.L., *Om beters wille, De rederijerskamers en de stedelijke cultuur in de Zuidelijke Nederlanden (1400-1650)*, Amsterdam, 2008.

CAUCHIES, J-M., *Phillipe le beau, le dernier duc de Bourgogne*, Turnhout, 2003.

CHATTAWAY, C., 'Looking a medieval gift horse in the mouth. The role of the giving of gift objects in the definition and maintenance of the power networks of Philip the Bold', *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden*, 114 (1999), 1-15.

CLAES, F., *Bijdrage tot de kennis van de taal der Mechelse stadsrekeningen uit de 14de eeuw, Onuitgegeven doctoraatsproefschrift*, Katholieke Universiteit Leuven, departement geschiedenis, 1959.

CONINCKX, H., 'Les Joyeuses Entrées de Seigneurs de Malines', *Bulletin du Cercle archéologique, littéraire et artistique de Malines*, Mechelen, 1896.

COOLS, H., 'Les frères Henri, Jean, Antoine et Corneille de Glymes-Bergen: Les quatre fils aymon de Pays-Bas Bourguignons.', CAUCHIES, J.M. red., *Le héros bourguignon, histoire et épopée*, Neuchâtel, 2001.

COOLS, H., *Mannen met macht: edellieden en de moderne staat in de Bourgondisch-Habsburgse landen (1475-1530)*, Zutphen, 2001.

DAMEN, M., 'Giving by pouring: the functions of gifts of wine in the city of Leiden 14th -16th Centuries', VAN LEEUWEN, J. red., *Symbolic communication in late medieval towns*, Leuven, 2006, 83-100.

DAMEN, M., 'Corrupt of hoofs gedrag, geschenken en het politieke netwerk van een laatmiddeleeuwse Hollandse stad', *Tijdschrift Sociaal- economische geschiedenis*, 4 (2005), 68-94.

DE GREGORIO, S., *Hendrik van Glymes-Bergen, Bisschop van Kamerijk (1449-1502): een biografie*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven, departement

Geschiedenis, 2009.

DE SMEDT, R. red., *Les Chevaliers de l'ordre de la toison d'or au XVe siècle*, Frankfurt am Main, 2000.

DERVILLE, A., 'Les pots-de-vin dans le dernier tiers du XV siècle (d'après les comptes de Lille et Saint-Omer)', in BLOCKMANS, W.P. red., *1477, het algemene en gewestelijke privilegiën van Maria van Bourgondië voor de Nederlanden*, Kortrijk-Heulen, 1985.

DERVILLE, A., 'Pots-de-vin, cadeaux, rackets, patronage. Essai sur les mecanismes de decisions dans l'État bourguignon', *Revue du Nord*, 56 (1976), 341-364.

HAEMERS, J., *For the common good: state power and urban revolts in the reign of Mary of Burgundy (1477 - 1482)*, Turnhout, 2009.

EICHBERGER, D. red., *Dames met klasse: Margareta van York, Margareta van Oostenrijk*, Leuven, 2005.

GROEBNER, V., *Liquid assets, Dangerous gifts: presents and politics at the end of the Middle Ages*, Philadelphia, 2002.

HANUS, J., *Tussen stad en eigen gewin, Stadsfinanciën, renteniers en kredietmarkten in 's-Hertogenbosch (begin zestiende eeuw)*, Amsterdam, 2007.

HOMMEL, L., *Marguerite d'York, duchesse Junon*, Hachette, 1959.

VAN STEENSEL, A., 'Giften aan vrienden en invloedrijken. Schenkgewoonten van de stad Haarlem tijdens de Bourgondische en Habsburgse tijd', *Holland*, 37 (2005), 1-22.

JANSSEN, G., *Creaturen van de Macht: Cliëntelisme bij Willem frederik van Nassau (1613-1664)*, Amsterdam, 2005.

JOOSEN, H., 'De oudste stadsrekening van Mechelen 1311-1312, Koninklijke kring voor oudheidkunde', *letteren en kunst van Mechelen*, Mechelen, 1982.

JOOSEN, H., *Inventaris van de stadsrekeningen van Mechelen (tot 1570)*, Mechelen, 1988.

KOENINGSBERGER, G.H., *Patronage and bribery during the reign of Charles V*, Leuven 1961.

MAES, T.L., *Het Parlement en de Grote Raad van Mechelen: 1473-1797*, Antwerpen, 2009.

MAK, J.J., 'Bellaert', *Rhetoricaal glossarium*, Assen, 1959.

MARNEF, G., *Het Calvinistische bewind te Mechelen, 1580-1585*, Heule, 1987.

'Laurinus' *Nationaal Biografisch Woordenboek*, 7 (1997), 495.

PLEIJ, H., *De sneeuwpoppen van 1511 : literatuur en stadscultuur tussen middeleeuwen en moderne tijd*, Leuven, 1988.

PEETERS, J.P., ‘Het ontstaan van de stadsfinanciën te Mechelen tijdens de middeleeuwen in het perspectief van de redactie van de oudst bekende stadsrekening (1311-1312)’, *Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, Mechelen, 1981, 23-71.

PEETERS, J. P., ‘Antwerpen en Mechelen in de jaren 1400-1401, volgens hun respectievelijke stadsrekeningen’, *Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, Mechelen, 2007, 43-68.

RYCKBOSCH, W., ‘Stedelijk initiatief of hertogelijke repressie, financiële hervormingen en kredietbeleid te Gent (1453-1495)’, *Tijdschrift Sociaal- economische geschiedenis*, 2 (2007), 3-28.

SMIT, J.G., *Vorst en onderdaan : studies over Holland en Zeeland in de late Middeleeuwen*, Leuven, 1995.

SOLY, H., ‘Plechtige intochten in de steden van de Zuidelijke Nederlanden tijdens de overgang van middeleeuwen naar nieuwe tijd: communicatie, propaganda, spektakel’, *Tijdschrift voor geschiedenis*, 97 (1984), 344-361.

STEIN, R. red., *Powerbrokers in the late Middle Ages : the Burgundian Low countries in a European context*, Turnhout, 2001.

T’HART, M. en VAN DER HEIJDEN, M. red., Het geld van de Stad, *Tijdschrift Sociaal- economische geschiedenis*, 3 (2006).

THØFNER, M., *A common art : urban ceremonial in Antwerp and Brussels during and after the Dutch revolt*, Zwolle, 2007.

Van Dale, Groot woordenboek van de Nederlandse taal, 14de uitgave, Utrecht en Antwerpen, 2005.

VAN DAMME, J., *Adolf van Kleef en Van Mark, heer van Ravenstein in dienst van de Bourgondische politiek*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven, departement Geschiedenis, 1967.

VAN DEN BERG, B., “Beane”, *Retrograad woordenboek van het Middelnederlands*, Nijhof, I (1972), 602.

VAN DEN STEENE, G., *De blijde inkomst van Maria van Bourgondië te Mechelen*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven, departement Geschiedenis, 1946.

VAN DER HEIJDEN, M., *Geldschietters van de stad, Financiële relaties tussen stad, burgers en overheden 1550-1650*, Amsterdam, 2006.

VANDEWALLE, P., *Metrologisch vademecum voor Vlaanderen*, Brugge, 2003.

VANDER LINDEN, H., *Itinéraires de Charles, duc de Bourgogne, Marguerite d’York et Marie de Bourgogne 1467-1477*, Brussel, 1936.

- VAUGHAN, R., *Charles the Bold, the last Valois duke of Burgundy*, London, 1973.
- VAN UYTVEN, R., *De geschiedenis van Mechelen: van Heerlijkheid tot Stadsgewest*, Tielt, 1995.
- VAN UYTVEN, R., *De papegaai van de paus: mens en dier in de Middeleeuwen*, Leuven, 2003.
- VAN UYTVEN, R., *De zinnelijke Middeleeuwen*, Leuven, 1999.
- VAN UYTVEN, R., *Geschiedenis van de dorst: twintig eeuwen drinken in de Lage Landen*, Leuven, 2007.
- VAN UYTVEN, R., *Stadsfinanciën en stadseconomie te Leuven van de XIIe tot het einde der XVIe Eeuw*, Brussel, 1961.
- VERSCHAFFEL, T. 'De traditie in de Brabantse Omwenteling: de oude constitutie en het lange leven van artikel 59', DE SMAELE, H. en TOLLEBEEK, J. red., *Politieke representatie*, Leuven: Universitaire pers, 2002, 153-169.
- WELLENS, R., *Les Etats généraux des Pays-Bas des origines à la fin du règne de Philippe le Beau (1464-1506)*, Heule, 1974.
- WILLENS, B., *De opstand van Brabant tegen Maximiliaan van Oostenrijk (1488-1489): verloop, aspecten en gevolgen van een militair conflict in de overgang van middeleeuwen naar nieuwe tijd*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven, departement Geschiedenis, 1996.

Websites

- Encyclopedia Britannica Online, 2010, (www.britannica.com).
- Middel Nederlands Woordenboek*, De Geïntegreerde Taalbank - De historische woordenboeken van het Nederlands op internet, 2010, (gtb.inl.nl/).

Illustraties

- Pieter Breugel de Oudere, Feest van de heilige Maarten, Kunsthistorisches Museum, wenen, inv-nr: GG_2691.
- Anonieme meester van de Sint-Joris gilde, 1502, Mechelen, Kunsthistorisches Museum Wien, Kaiser Karl V. (1500-1558), Brustbild als Zweijähriger zusammen mit seinen Schwestern Eleonore (1498-1558) und Isabella (1501-1525), Inv.-Nr. GG_4452.